

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

ANDIJON VILOYATI PEDAGOGIK MAHORAT MARKAZI

"KELISHILDI"
Akademik faoliyat bo'yicha direktor
o'rinbosari O. Qurbonov
"18" 03/2026-yil

IJTIMOIIY-IQTISODIY FANLAR METODIKASI KAFEDRASI

UMUMTA'LIM MAKTABLARI TARBIYA FANI O'QITUVCHILARI UCHUN

"FANNI O'QITISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR"
BO'LIMI O'QUV MODULLARI YUZASIDAN

MA'RUZA MATNLARI

(rivojlantiruvchi)

UMUMTA'LIM MAKTABLARI TARBIYA FANI O'QITUVCHILARI UCHUN

“FANNI O'QITISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR” BO'LIMI O'QUV MODULLARI YUZASIDAN MA'RUZA MATNLARI

Tuzuvchi: Abduraimov Sh. Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar metodikasi kafedrasini mudiri,
katta o'qituvchisi

Taqrizchilar:
Olimov N.A. Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar metodikasi kafedrasini dotsenti, t. f.f.d (PhD)

Ushbu ma'ruza matnlari “Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar” metodikasi kafedrasining 2026-yil mart
dagi 3- sonli yig'ilish qarori bilan ilmiy kengashga tavsiya etilgan Andijon viloyati pedagogik mahorat
markazi Ilmiy Kengashining 2026-yil 18-martdagi qarori bilan tasdiqlangan.

3.1. “TARBIYA FANINI O‘QITISHNING MILLIY- AMALIY ASOSLARI (DTS, DARSLIK, O‘QUV QO‘LLANMALAR VA MILLIY KONTENTLAR” MODULI

1.1-mavzu. Tarbiya fanining nazariy va amaliy asoslari (2 soat nazariy mashg‘ulot) Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	III. Fanni o‘qitishga zamonaviy yondashuvlar				
O‘quv modul	3.1. “Tarbiya fanini o‘qitishning milliy-amaliy asoslari (Darslik, o‘quv qo‘llanmalar va milliy kontentlar)” modulining o‘quv dasturi				
Mavzu	1-mavzu. Tarbiya fanining nazariy va amaliy asoslari (2 soat nazariy mashg‘ulot)				
Darsning maqsadi	- tarbiya fanidan Davlat ta’lim standartlari va ta’lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish; - tarbiya turlarini shakllantirish; - Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish				
Mashg‘ulot turi	Ma’ruza				
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg‘ulot, “Aqliy hujum”				
Jihozlar	Kompyuter va proyektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slydlar, ma’ruza matni)				
Mashg‘ulot mazmuni					
Mashg‘ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar		Natija
1. Tashkiliy	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama - Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoli vaziyat yaratish		O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.
Nazariy qism	Slydlar bilan mavzu tushuntiriladi: - Kirish: tarbiya fanini o‘qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o‘rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta’lim standartlarining qisqacha ta’rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o‘qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.	25	Taqdimot, ko‘rgazmali tushuntirish		O‘qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o‘rganadi.

4. Amaliy mashg'ulot	-Guruhlarga tarbiya masalalarni muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o'z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish	O'qituvchilar mavzuni amaliy ko'nikmalar orqali yaxshiroq o'rganadi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	O'qituvchilarga quyidagi savollar bo'yicha o'zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi: O'qituvchilarning xulosalari umumlashtiriladi.	10	Savol-javob, O'z-o'zini baholash, tahlil	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi

1.1-mavzu. Tarbiya fanining nazariy va amaliy asoslari (2 soat nazariy mashg'ulot)

Reja:

Reja:

1. Tarbiya fanini o'qitishga oid pedagogik nazariyalar, tarbiyaga oid yondashuvlar va ularni amaliyotga tatbiq etishda qo'llaniladigan usul va metodlar.
2. Tinglovchilarning ta'limiy ehtiyojlarini hisobga olgan holda Tarbiya fanini o'qitish jarayonini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari.
3. Tarbiya darslarida tinglovchilar bilan ishlashning pedagogik, psixologik asoslari va yosh davrlari kesimida ularni tarbiyalash metodikasi.
4. Tarbiya darslarida tinglovchilarning gender xususiyatlarini hisobga olgan holda ularning shaxsiy sifatlarini shakllantirish metodlari.

Tayanch iboralar: ta'lim-tarbiya, pedagogik nazariyalar, tarbiyaga oid yondashuvlar, amaliyotga tatbiq etish, tinglovchilar bilan ishlashning pedagogik, psixologik asoslari, tinglovchilarning gender xususiyatlari

1. Tarbiya fanini o'qitishga oid pedagogik nazariyalar, tarbiyaga oid yondashuvlar va ularni amaliyotga tatbiq etishda qo'llaniladigan usul va metodlar.

Tarbiya — shaxsda muayyan jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma'naviy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan [amaliy pedagogik jarayon](#); insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo'lgan xususiyatlarga ega bo'lishini ta'minlash yo'lida ko'riladigan chora tadbirlar yigindisi. Tarbiya insonning insonligini ta'minlaydigan eng qadimiy va abadiy qadriyatdir. Tarbiasiz alohida odam ham, kishilik jamiyati ham mavjud bo'la olmaydi.

Tarbiya fanini o'qitishga oid pedagogik nazariyalar, o'quv jarayonini samarali tashkil etish va tinglovchilarning tarbiyasi uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu nazariyalar quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

1. Behaviorizm - Tinglovchilarning xulq-atvorini o'rganishga qaratilgan nazariya. Bu nazariyaga ko'ra, o'qitish jarayoni tinglovchilarning tashqi muhitga bo'lgan javoblari orqali amalga oshiriladi.

2. **Kognitivizm** - Tinglovchilarning fikrlash jarayonlarini o'rganishga qaratilgan. Bu nazariya tinglovchilarning bilimlarni qanday qabul qilishlari va qayta ishlashlari bilan bog'liq.

3. **Konstruktivizm** - Tinglovchilar o'z bilimlarini mustaqil ravishda qurishlari kerakligini ta'kidlaydi. Bu nazariya tinglovchilarning faol ishtirokini va tajribalarini hisobga oladi.

4. **Sotsial konstruktivizm** - O'qitish jarayonida ijtimoiy muhit va o'zaro aloqalar muhim rol o'ynaydi. Tinglovchilar bir-birlari bilan muloqot qilib, bilimlarni o'zaro almashadilar.

5. **Humanizm** - Tinglovchilarning shaxsiy rivojlanishi va ehtiyojlarini hisobga oladi. Bu nazariya o'qituvchining tinglovchilarga nisbatan mehribon va qo'llab-quvvatlovchi bo'lishini ta'kidlaydi.

Ushbu nazariyalar tarbiya fanini o'qitishda turli metod va strategiyalarni tanlashda yordam beradi.

Tarbiyaga oid yondashuvlar o'quv jarayonini samarali tashkil etish uchun muhimdir. Ular quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

1. **Individual yondashuv** - Har bir tinglovchining shaxsiy xususiyatlarini, qobiliyatlarini va ehtiyojlarini hisobga olib, o'qitish jarayonini shaxsiylashtirish.

2. **Guruh yondashuvi** - Tinglovchilar orasida mustahkam ijtimoiy aloqalarni o'rnatish, guruhda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan.

3. **Ijtimoiy yondashuv** - Jamiyat va ijtimoiy muhit ta'sirini hisobga oladi, tinglovchilarning ijtimoiy muammolarni hal qilishda faol ishtirokini rag'batlantiradi.

Tarbiya yondashuvlaridan kelib chiqib, o'quv jarayonini yanada samarali va qiziqarli bo'lishini ta'minlovchi metodlar

1. **Tajribaviy metodlar** - bu tinglovchilarga amaliy mashg'ulotlar o'tkazish, tajribalar orqali bilimlarni hosil qilish imkonini beradi.

2. **Muammoli o'qitish** - tinglovchilarga real hayotdagi muammolarni hal qilish topshiriqlari beriladi.

3. **Loyihaviy metod** - tinglovchilar guruh bo'lib loyiha yaratishadi.

4. **Avtoreferat** - bu metodda tinglovchilar o'z fikrlarini va tushunchalarini bayon etishadi.

5. **Role-playing** - rol o'ynash orqali tinglovchilarda ijtimoiy va hissiy ko'nikmalar rivojlantiriladi.

2. **Tinglovchilarning ta'limiy ehtiyojlarini hisobga olgan holda Tarbiya fanini o'qitish jarayonini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari.**

1. **Shaxsiylashtirilgan o'qitish** - Har bir o'quvchining qobiliyatlari va qiziqishlariga mos keladigan o'quv dasturlari va materiallardan foydalanish

2. **Differensial yondashuv** - O'quvchilarning turli bilim darajalarini inobatga olib, darslarni turlicha olib borish va qo'shimcha yordam ko'rsatish

3. **Amaliyotga yo'naltirilgan** - Teorik bilimlar bilan birga amaliy mashg'ulotlar o'tkazish, o'quvchilarning o'zaro hamkorlik orqali bilimlarni mustahkamlash

4. **Ijtimoiy aloqalar** - O'quvchilar o'rtasida muloqotni kuchaytirish, o'zaro tajriba almashish imkoniyatlarini yaratish

5. **Motivatsiya** - O'quvchilarning o'zlariga qiziqarli va foydali materiallar bilan ta'minlash orqali ularni motivatsiyalash

Tarbiya jarayoni o'quv jarayonini tashkil etish qanday xususiyatlarga ega, u ta'limdan nimalari bilan farq qiladi?

O'quv jarayonini tashkil etish

O'quv jarayoni quyidagi jihatlariga e'tibor qaratish orqali tashkil etilishi lozim:

- O'qituvchilarning professional tayyorgarligi va pedagogik yondashuvlari.

- Tinglovchilarga taqdim etiladigan materiallar sifatini oshirish va ularni qiziqarli qilish.

- Tinglovchilarning fikrlarini tinglash va ularga dars jarayonida faol ishtirok qilish imkoniyatini berish

3. **Tarbiya darslarida tinglovchilar bilan ishlashning pedagogik, psixologik asoslari va yosh davrlari kesimida ularni tarbiyalash metodikasi.**

Tarbiya darslarida tinglovchilar bilan ishlashda pedagogik va psixologik asoslar muhim rol o'ynaydi:

1. **Pedagogik asoslar** - O'qituvchining sifatli ta'lim metodlari, darslarni samarali rejalashtirish va tinglovchilarni o'zaro aloqada bo'lishini ta'minlash.
2. **Psixologik asoslar** - Tinglovchilarning psixologik xususiyatlarini, motivatsiyasini va ishontirish usullarini inobatga olish. Bu, tinglovchilarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga yordam beradi.

Yosh davrlari kesimida tarbiyalash metodikasi

1. **Bola yoshidagi metodlar** - O'yin va amaliy mashg'ulotlar, qiziqarli hikoyalar, ijodiy ishlar orqali darslarni o'tkazish.
2. **Yosh o'sish davrida** - Tinglovchilarning o'z fikrlarini ifodalashiga yordam berish, guruhda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish va mas'uliyat hissini oshirish.
3. **O'rta ta'limda** - Mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan metodlar, bahs-munozara o'tkazish va muloqot qilish imkoniyatlarini yaratish.

Tarbiyaning samarali bo'lishi nimalarga bog'liq?

Ma'naviy va insoniy sifatlarning shakllanishida oiladagi, atrofdagi, jamiyatdagi muhit va munosabat muhim o'rin egallaydi. Bolalarni taqlidchanlik xususiyati mavjudligi tufayli ularni tarbiyalashda ota-onaning ongi, ma'naviyati, bilimi, tarbiyalanganligi muhim ahamiyatga egadir.

Tarbiya – har bir insonning hayotida, yashashi mobaynida orttirgan saboqlari va intellektual salohiyatlarining ijobiy ko'nikmasini o'zgalarga berish jarayoni.

Tarbiyalanganlik- jamiyatda qabul qilingan axloqiy normalarga bo'ysunish va o'zgalarning nafratini qo'zg'atadigan hatti harakatlardan o'zini tiya bilish.

Beruniy insonning kamolatga yetishishida ilmu ma'rifat, san'at va amaliyot asosiy rol o'ynasada, nasl - nasab, ijtimoiy muhit va turmush qonuniyatlari ham katta ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikricha inson kamolga yetishuvining eng muhim omillari ilm ma'rifatli bo'lish va yuksak axloqlilikdir. Axloqlilikning belgilari yaxshilik, to'g'rilik, adolat, kamtarlik, saxovat, oliyanoblik, do'stlik va hamkorlik, mehnat, poklik, go'zallikka intilish kabilardir.

Pedagogik adabiyotlarda "Tarbiya" atamasi keng va tor ma'nolarda ishlatiladi. Keng ma'noda tarbiya inson shaxsini shakllantirishga, uning jamiyat ishlab chiqarishi va ijtimoiy, madaniy, ma'rifiy hayotida faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan barcha ta'sirlar, tadbirlar, harakatlar, intilishlar yig'indisini anglatadi. Bunday tushunishda tarbiya faqat oila, maktab, bolalar va yoshlar tashkilotlarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlarni emas, balki butun ijtimoiy tuzum, uning yetakchi g'oyalari, adabiyot, san'at, kino, radio, televideniye va boshqalarni ham o'z ichiga oladi. Shuningdek, keng ma'nodagi tarbiya tushunchasi ichiga ta'lim va ma'lumot olish ham kiradi.

Tor ma'noda tarbiya shaxsning jismoniy rivoji, dunyoqarashi, ma'naviy axloqiy qiyofasi, estetik didi o'stirilishiga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatni anglatadi. Buni oila va tarbiyaviy muassasalar hamda jamoat tashkilotlari amalga oshiradi. Lekin har qanday tarbiya ta'lim bilan chambarchas bog'liq holdagina mavjud bo'ladi. Chunki ta'lim va ma'lumot olish jarayonida shaxsning faqat bilimi ko'payibgina qolmay, balki axloqiy ma'naviy sifatlari qaror topishi ham tezlashadi.

Tarbiya har qanday jamiyat va har qanday mamlakat hayotida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Yosh avlodning , umuman, jamiyat a'zolarining tarbiyasi bilan yetarlicha shug'ullanmagan mamlakat turg'unlik va inqirozga mahkumdur. Negaki, o'sishi va rivojlanishi uchun har qanday jamiyatda ham moddiy va ma'naviy boyliklar ishlab chiqarish. to'xtovsiz ravishda yuksalib borishi lozim. Buning uchun yosh avlod moddiy va ma'naviy boyliklar yetishtirishni ajdodlari darajasida, ulardan ham yaxshiroq ishlab chiqara bilishlari kerak. Yosh avlodda ana shunday moddiy va ma'naviy qobiliyatlarni shakllantira bilish uchun esa, jamiyat uzluksiz ravishda samarali faoliyat ko'rsatadigan tarbiyaviy intlar tizimiga ega bo'lishi lozim.

Tarbiya jarayonining jamiyat taraqqiyotidagi roli nihoyatda beqiyosdir.

Mutafakkir olim Abu Nosir Forobiy ta'lim-tarbiyaning asosiy vazifasi jamiyat talablariga javob bera oladigan va shu jamiyat uchun xizmat qiladigan yetuk insonni tarbiyalashdan iborat deb biladi. Jamiyat taraqqiyotida muhim o'rin egallagan insonni tarbiyalash, uni bilim olishga, mehnat qilishga undash va bu hatti harakatini sekin-asta ko'nikmaga aylantirib borish lozim. Insonning mushohada qilishi qobiliyatnitarbiyalaydi va aqlni peshlaydi. Aql ongni saqlaydi. Ong esa moddiy va ma'naviy manbaga aylanadi. Shu tarzda inson asta-sekin takomillashib, komillikka erishib boradi. ammo buning

uchun tarbiyachi va tarbiyalanuvchilardan uzoq davom etadigan mas'uliyat, sharaflı mehnat va qunt, irodani talab etadi. Bunda tarbiyachi bolalarning yosh xususiyatini e'tiborga olishi zarur.

Tarbiya uzoq davom etadigan jarayon, unda ota - ona, o'qituvchi, jamoatchilik qatnashadilar. Shu sababli ularning ishida izchillik va davomiylik bo'lishiga rioya qilish kerak. Bu qoida tarbiyani amalga oshiradigan barcha bo'g'inlarni (oila, maktab, tinglovchilar jamoasi, maktabdan tashqari tarbiya muassasalari, keng jamoatchilikni) birgalikda ish ko'rinishlarini nazarda tutadi. Chunki tizimlilik faqat yoshlarni emas, balki aholining barcha qatlamlarini qamrab olishi kerak.

Ta'lim-tarbiya haqida so'z ketganda, Abdulla Avloniyning "Tarbiya biz uchun yo hayot — yo mamot, yo najot — yo halokat, yo saodat — yo falokat masalasidir", degan chuqur ma'noli fikri yodimizga tushaveradi. Buyuk ma'rifatparvar bobomizning bu so'zlari asrimiz boshida millatimiz uchun qanchalar muhim bo'lgan bo'lsa, hozirgi vaqtda ham shunchalik, balki undan ham ko'proq dolzarb ahamiyatga ega.

Prezidentimiz tomonidan 2020-yil 23-avgustda xalq ta'limi tizimini rivojlantirish, pedagoglarning malakasi va jamiyatdagi nufuzini oshirish, yosh avlod ma'naviyatini yuksaltirish masalalariga bag'ishlab o'tkazilgan videoselektor yig'ilishida "Tarbiya" fanini yaratish va o'qitish tashabbusi ilgari surilishi ham ana shu hayotiy zarurat bilan chambarchas bog'liq. Shu maqsadda maktablardagi ma'naviy-tarbiyaviy ishlarni yangicha asosda tashkil etib, "Milliy g'oya", "Odobnoma", "Dinlar tarixi", "Vatan tuyg'usi" kabi fanlarni birlashtirgan holda, "Tarbiya" fanini joriy etish zarurligi qayd etildi. Mazkur tashabbus ro'yobi sifatida Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 6-iyulda "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarbiya" fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilindi va hozir shu asosda keng ko'lamli ishlar olib borilyapti.

Ma'lumki, tarbiya o'z mohiyat-e'tibori bilan milliy, umuminsoniy va gumanistik mazmunga egadir. Har bir jamiyat o'z oldiga yetuk, har tomonlama kamol topgan, o'zida butun ijobiy, oliyjanob fazilatlarni birlashtirgan avlodni tarbiyalashni orzu qiladi. Tarbiyasi og'ir, ma'naviyati qashshoq yoki ma'naviyatdan mahrum bo'lgan odamdan biror ezgulik kutish mumkin emas. Chunki u yaxshilik va ezgulik haqida umuman o'ylamaydi. Atrofga va hatto ota-onasi, qarindosh-urug'lari taqdiriga ham befarq, loqayd holda yashaydi. Tarbiyali, ma'naviyatli inson bugungi kun va kelajak haqida fikr yuritadi, shuningdek, kelgusi hayot va turmushning ravnaqi uchun o'z hissasini qo'shishga intiladi. Zotan, bugun xalqimizning "Milliy tiklanishdan — milliy yuksalish sari" buyuk maqsadiga erishuvida ma'naviyati yuksak, barkamol insonlar zarur.

4. Tarbiya darslarida tinglovchilarning gender xususiyatlarini hisobga olgan holda ularning shaxsiy sifatlarini shakllantirish metodlari.

Tarbiya darslarida tinglovchilarning gender xususiyatlarini hisobga olish, ularning shaxsiy sifatlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda quyidagi metodlar qo'llanilishi mumkin:

1. Genderga mos ta'lim - Tinglovchilarning gender xususiyatlarini inobatga olgan holda darslarni rejalashtirish. Bu, tinglovchilarning qiziqishlari va ehtiyojlariga mos keladigan materiallar tanlashni o'z ichiga oladi.

2. Ijtimoiy rollarni o'rganish - Tinglovchilarga gender rollarini va ularning ijtimoiy hayotdagi o'rnini tushuntirish. Bu, tinglovchilarning o'z shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

3. O'zaro hurmat va tenglik - Tinglovchilarga bir-biriga hurmat ko'rsatish va tenglik tamoyillarini o'rgatish. Bu, ularning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

4. Ijodiy faoliyat - Tinglovchilarga gender mavzularida ijodiy ishlar, loyiha va tadbirlar o'tkazish orqali o'z fikrlarini ifodalash imkoniyatini berish. Bu, ularning shaxsiy sifatlarini shakllantirishda yordam beradi.

5. Bahs-munozara - Gender masalalari bo'yicha bahs-munozaralar o'tkazish, tinglovchilarning fikrlarini va nuqtai nazarlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Ushbu metodlar tinglovchilarning shaxsiy sifatlarini shakllantirishda va gender tengligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Insonga boshqa jonzotlardan farqli o'laroq to'rtta xislat ne'mat qilib berildi: aql, ilm, tafakkur va so'zlashish. Shuning uchun ham inson bu dunyoning gultojidir. Biroq inson o'ziga ne'mat qilib berilgan ana shu xislatlarni bekamu-ko'st bajarishi uchun ma'lum e'tiqod va ixlosga ega bo'lishi, o'zining yaratilishidagi mohiyatni anglashi lozim bo'ladi. Buning uchun esa insonga har jihatdan

ta'lim va tarbiya shart. Shu nuqtai nazardan aytish mumkinki, inson tarbiyasi besh yo'nalishda kechadi: imon tarbiyasi, ma'naviy tarbiya, dunyoviy tarbiya, jismoniy tarbiya, ruhiy tarbiya.

Iymon tarbiyasi nima? Iymon tarbiyasi har bir kishining tiriklik hayotida eng muhim o'rin tutadigan yetakchi vositasi – mayog'i. Iymon tarbiyasining bosh mezoni yaratgan zotni tanish, anglash, unga bo'yin egmoqdir. Demak, avvalo insonda to'g'ri e'tiqod bo'lishi lozim. Bu iymonning asosini tashkil qiladi. Iymon tarbiyasi esa barcha tarbiyalarning boshi va harakatga keltiruvchisidir. Insonning o'zini anglashi iymon tarbiyasidan boshlanadi. Shuning uchun ham bir muborak hadisda: "Kim o'zini tanisa, u albatta, Parvardigorini ham taniydi", deyiladi. Kishi o'zining mo'jiza ekanini, bu muhtasham koinot o'z-o'zidan bunyod bo'lib qolmaganini, bu tarzda mukammal yaratilish zaminida o'ziga xos hikmatlar borligini anglasa, hayotning ma'nosi bo'ladi. Insonning naqadar mukammal yaratilganini bir tafakkur qiling: tibbiyot olimlarining ma'lumotlariga qaraganda inson miyasidagi asab tolalarining uzunligi yer yuzidagi barcha telefon simlarining uzunligidan ham ortiqroq ekan. Insonning asab tizimida 200 mingta issiqlikni sezadigan tirik hujayralar, 3,5 millionga yaqin og'riqni sezadigan hujayralar mavjud. Miyaning 1 kub santimetr qismida 225 millionta hujayra bo'lsa, hozirgi zamonning "eng aqlli" elektron apparatlari xotirasining 1 kub santimetr qismiga 2250 ta element joylashar ekan. Demak, inson miyasi undan yuz ming marta murakkabroq bo'lib chiqmoqda. Inson ana shunday murakkab xilqat. Bu xilqatning yaratilishidagi hikmatni anglash uchun esa insonga iymon tarbiyasi kerak.

Ma'naviy tarbiya nima? Inson tarbiyasida imon va ma'naviy tarbiya ajralmas, chambarchas biri-biriga bog'liqdir. Bu tarbiyalarning nechog'lik yaxshi va o'z o'rnida bo'lishi oiladan boshlanadi. Ayniqsa, bugungidek murakkab davrda oiladagi ma'naviy tarbiya juda ko'p narsani belgilaydi. Ma'naviy tarbiyaning asosida qalb to'g'riligi yotadi. Shuning uchun ham bolaga ma'naviy tarbiya zarur.

Dunyoviy tarbiya nima? Inson qaysi jamiyatda va kim bo'lishidan qat'i nazar, u yashashi va oilani boqishi uchun dunyoviy ishlar bilan shug'ullanishga majbur. Zero, inson rizqni biror sabab bilan topmog'i lozim. Ota-bobolarimiz bolalarini halol-pokiza turmush kechirishlari uchun ularga yoshlikdan dunyoviy tarbiya berishgan. Dunyoviy tarbiya ham imon va ma'naviy tarbiyaning muhim bir qismidir. Insonning imon va ma'naviyati mukammal bo'lsa, u dunyoda adashmaydi. Topgan dunyosi halol-pokiza bo'ladi. Birovning haqqiga xiyonat qilmaydi. Eng asosiysi, dunyo molini yashashning mohiyatiga aylantirib olmaydi. Dunyoviy tarbiya dunyo ishlarida muvozanatni saqlashni, halollikni, pokizalikni o'rgatadi.

Jismoniy tarbiya nima? Tirik organizm uchun oziq-ovqat qanday tabiiy zaruriyat bo'lsa, jismoniy tarbiya ham shunday zarurdir. Chunki inson kun bo'yi qabul qilgan oziq-ovqatning mexanik energiyasi kinetik energiyaga aylanadi, harakatdagi barcha a'zolariga u yetkaziladi, ishlatishdan qolgan energiya esa kislotaga aylanib, organizmda, mushaklarda saqlanib qoladi. Shuning uchun ham mehnat qilmaydigan kishilarning badanlarida har xil og'riqlar bo'ladi. Bu tabiiy hol. Biror organik kasallik bilan bog'liq emas. Shu sababdan har bir kishining sihat-salomatligi uchun jismoniy tarbiyaning ahamiyati juda kattadir.

Ruhiy tarbiya nima? Inson ruhi yaratgan zotning buyuk siridir. Ulug' manbalarda aytiladiki, insonning tanasi har kuni oziqlanmasa, u yashashdan to'xtaydi. Xuddi shuningdek, uning ruhi ham nimadandir oziqlanishi kerak. Inson o'z ruhini nimadan oziqlantirganiga qarab baxtu saodatga erishadi. Ruh o'zini yaratgan zotning zikri bilan poklanadi. Inson ham ruhan, ham jismonan poklansa, go'zal axloqli insonga aylanadi. Ruhiy tarbiya juda murakkab, katta imon-e'tiqod talab qiladigan masala bo'lganligi sababli uni maxsus o'rganish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son farmoni. – T.:2017 yil, 7 fevral.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarbiya" fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 422-sonli qarori. 2020-yil 6-iyul.

- 3.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Umumiy o‘rta ta’lim to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida” 2017-yil 15-martdagi 140-son qarori.
- 4.Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. - T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017-yil, 416 bet.
- 5.Musurmonova A.,Isaqulova N.J, Jumaniyozova M.T., Jumayev A.Sh. Umumiy pedagogika. Darslik. - T.: «Innovatsiya-Ziyo» nashriyoti, 2020-yil, 194 bet.
7. O‘zbek xalq maqollari. «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik korapaniyasi Bosh tahririyati, 2005. 257 bet

1.2-mavzu. Tarbiya fani bo‘yicha yaratilgan yangi avlod darsliklarining mazmuni va ularda o‘quvchilarga o‘rgatiladigan asosiy bilimlar (oldingi darsliklar

bilan qiyosiy o‘rganish asosida) (2 soat amaliy mashg‘ulot)

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	III. Fanni o‘qitishga zamonaviy yondashuvlar				
O‘quv modul	3.1. “Tarbiya fanini o‘qitishning milliy-amaliy asoslari (Darslik, o‘quv qo‘llanmalar va milliy kontentlar)” modulining o‘quv dasturi				
Mavzu	1-mavzu. Tarbiya fanining nazariy va amaliy asoslari <i>(2 soat nazariy mashg‘ulot)</i>				
Darsning maqsadi	<ul style="list-style-type: none">- tarbiya fanidan Davlat ta’lim standartlari va ta’lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish;- tarbiya turlarini shakllantirish;- Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish				
Mashg‘ulot turi	Ma’ruza				
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg‘ulot, “Aqliy hujum”				
Jihozlar	Kompyuter va proyektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slyaydlar, ma’ruza matni)				
Mashg‘ulot mazmuni					
Mashg‘ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar		Natija
1. Tashkiliy	<ul style="list-style-type: none">- Salomlashish- Maqsad va reja bilan tanishtirish- Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.

2. Motivatsiya	- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama - Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoli vaziyat yaratish	O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag'batlanadi.
Nazariy qism	Slaydlar bilan mavzu tushuntiriladi: - Kirish: tarbiya fanini o'qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o'rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta'lim standartlarining qisqacha ta'rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o'qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.	25	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	O'qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o'rganadi.
4. Amaliy mashg'ulot	-Guruhlarga tarbiya masalalarni muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o'z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish	O'qituvchilar mavzuni amaliy ko'nikmalar orqali yaxshiroq o'rganadi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	O'qituvchilarga quyidagi savollar bo'yicha o'zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi:O'qituvchilarning xulosalari umumlashtiriladi.	10	Savol-javob, O'z-o'zini baholash, tahlil	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi

1.2-mavzu. Tarbiya fani bo'yicha yaratilgan yangi avlod darsliklarining mazmuni va ularda o'quvchilarga o'rgatiladigan asosiy bilimlar (oldingi darsliklar

bilan qiyosiy o'rganish asosida) (2 soat amaliy mashg'ulot)

Reja:

1.Davlat ta'lim standartlarining tarkibi. O'quv dasturlarining mazmuni.

- 2.O'quvchilarda shakllantiriladigan asosiy ko'nikma, malaka, kompetensiyalar va shaxsiy sifatlar.
- 3.O'quvchilarni tarbiyalash metodikalari va tarbiyaviy jarayonlarga qo'yiladigan talablar.

Tayanch iboralar: Tarbiya faniga oid tushunchalar. Ularni o'quvchilarga o'rgatish metodlarini qo'llash kompetensiyasi. Tarbiya faniga oid manbalar va o'qituvchining ular bilan ishlash kompetensiyasi. Yangi avlod darsliklarini avvalgilari bilan taqqoslash tahlil qilish va baholash.

Tarbiya fani, Tarbiya fani davlat ta'lim standarti, davlat ta'lim standartining mazmuni, maqsad va vazifalari, o'quv dasturlari mazmuni, ko'nikma, malaka, kompetensiya

1.Davlat ta'lim standartlarining tarkibi. O'quv dasturlarining mazmuni.

Davlat ta'lim standartining tarkibiy qismlari:

Tarbiya fani bo'yicha umumiy o'rta ta'limning malaka talablari;

Tarbiya fanining tayanch o'quv rejas;

Tarbiya fani bo'yicha umumiy o'rta ta'limning o'quv dasturi;

Tarbiya fanining baholash tizimini o'z ichiga oladi.

Tarbiya fani bo'yicha umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quvchilariga qo'yiladigan malaka talablari umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartining negizi hisoblanadi va Tarbiya fanini o'rganishning bosqichlari, ta'lim mazmuni va malaka talablarining tuzilishini belgilaydi.

Umumiy o'rta ta'limning malaka talablari umumta'lim fanlari bo'yicha ta'lim mazmunining majburiy minimumi va yakuniy maqsadlariga, o'quv yuklamalari hajmiga hamda ta'lim sifatiga qo'yiladigan talablardan iborat bo'lib, u quyidagilardan tashkil topadi:

bilim - o'rganilgan ma'lumotlarni eslab qolish va qayta tushuntirib berish;

ko'nikma - o'rganilgan bilimlarni tanish vaziyatlarda qo'llay olish;

malaka - o'rganilgan bilim va shakllangan ko'nikmalarni notanish vaziyatlarda qo'llay olish va yangi bilimlar hosil qilish;

Kompetensiya - mavjud bilim, ko'nikma va malakalarni kundalik faoliyatda qo'llay olish qobiliyati.

Baholash tizimi - davlat ta'lim standard bo'yicha umumiy o'rta ta'limning malaka talablarini

o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishi darajasini hamda umumiy o'rta ta'lim muassasasining faoliyati samaradorligini aniqlaydigan mezonlar majmuidan iborat.

Davlat ta'lim standartining maqsad va vazifalari:

Maqsadi — ma'naviy barkamol va intellektual rivojlangan shaxsni tarbiyalash.

Davlat ta'lim standartining vazifalari quyidagilardan iborat:

“Tarbiya” fanining o'qitish jarayoniga umuminsoniy va milliy qadriyatlar asosida o'quvchilarni tarbiyalashning samarali shakl va usullarini joriy etish;

“Tarbiya” fani bo'yicha o'quv-tarbiya jarayoniga zamonaviy va pedagogic axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quvchilarining malakasiga qo'yiladigan talablarni belgilash;

“Tarbiya” fani orqali kadrlarni sifatli va maqsadli tayyorlash uchun ta'lim, fan va ishlab chiqarishning samarali integratsiyasini ta'minlash;

“Tarbiya” fani va uning pirovard natijalari, o'quvchilarning malaka talablarini egallanganlik darajasini tizimli baholash tartibini belgilash.

Shuningdek ta'lim-tarbiya faoliyati sifatini nazorat qilishning huquqiy asoslarini takomillashtirish; davlat ta'lim standartlari talablarining ta'lim sifati va kadrlar tayyorlashga qo'yiladigan xalqaro talablarga muvofiqligini ta'minlash.

2.O'quvchilarda shakllantiriladigan asosiy ko'nikma, malaka, kompetensiyalar va shaxsiy sifatlar.

Tarbiya kompetensiyalari quyidagilardan iborat:

A2 daraja:

- orzu qila oladi;
- maqsadini aniq qo'ya oladi va amalga oshirishga intiladi;
- tanqidiy tafakkurga ega bo'ladi;
- mas'uliyatni angelaydi;
- hamkorlik qila oladi;
- axloq qoidalariga ega bo'ladi;
- to'g'ri harakatlarga amal qiladi va qo'llab-quvvatlaydi;
- jarayonlarda tashabbus ko'rsatadi;
- o'z-o'zini rivojlantiradi;
- faoliyatini tahlil qila oladi;
- atrof-muhitga oqilona munosabatda bo'la oladi.

A2+ daraja:

- Maqsad qo'ya oladi va uni amalga oshirishga harakat qiladi;
- mas'uliyat va majburiyatiga amal qiladi;
- hislarini angelaydi va nazorat qila oladi;
- mustaqil sog'lom fikrga ega bo'ladi;
- pul topish ko'nikmalari shakllanadi;
- liderlik sifatlarini namoyon etadi;
- biznes va tadbirkorlik g'oyalarini ilgari sura oladi;
- kreativ sifatlarini namoyon qiladi;
- to'g'ri qaror qabul qiladi;
- sog'lom turmush tarziga rioya qiladi va uni targ'ib qiladi;
- faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'ladi;
- axborotni tahlil qila oladi va axborot xavfsizligidan himoyalana oladi
- bag'rikenglikni namoyon qila oladi.

B1 daraja:

- ish o'rinlarini yaratishga intiladi, mehnat jamoasi va mutaxassislar bilan samarali hamkorlik qila oladi;
- ijtimoiy sharoitlarga moslasha oladi;
- o'z-o'zini rivojlantiradi, bilimini muntazam ravishda oshirib borishni tizimlashtira oladi;
- burch, majburiyat va huquqlarini biladi, ularga rioya qiladi;
- faol fuqarolik pozitsiyasini namoyon qiladi;
- ijtimoiy hayotga tayyorligini namoyon qila oladi;
- hissiyotlarini boshqara oladi, nizoli vaziyatlarda o'zini o'zi idora qila oladi;
- muammolarni tinch yo'l bilan hal etishga harakat qiladi;
- mustaqil tafakkurga ega bo'ladi, o'z xatti-harakatlarini tanqidiy baholaydi;
- ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega bo'ladi va targ'ib qila oladi.

Quyidagilar sinflar kesimida bitiruvchilarga qo'yiladigan malaka talablari sifatida belgilab qo'yildi:

1-sinf bitiruvchisiga qo'yiladigan malaka talablari quyidagilardan iborat:

- ✓ orzularini aniqlay oladi;
- ✓ mas'uliyatni angelaydi;
- ✓ hamkorlik qila oladi;
- ✓ qiziquvchanligi ortib boradi;
- ✓ jamoasida va oilasida o'rnatilgan odob me'yorlariga rioya qiladi.

2-sinf bitiruvchisiga qo'yiladigan malaka talablari quyidagilardan iborat:

- ✓ o‘z oldiga maqsad qo‘ya oladi;
- ✓ mas‘uliyatini anglaydi;
- ✓ muomala odo biga amal qiladi;
- ✓ tirishqoqlikni namoyon qiladi;
- ✓ takliflarini ifodalay oladi;
- ✓ yaxshi odatlarga amal qiladi.

3-sinf bitiruvchisiga qo‘yiladigan malaka talablari quyidagilardan iborat:

- ✓ maqsad va orzu-umidlarini amalga oshirishga harakat qiladi;
- ✓ mas‘uliyatini anglaydi;
- ✓ ahillik, kechirimlilik, rahm-shafqatli kabi sifatlarga ega bo‘ladi;
- ✓ o‘z fikrini bildiradi;
- ✓ bag‘rikenglik, sabr-qanoat, shukronalikni namoyon qiladi;
- ✓ yangilikka intiladi;
- ✓ jamoadagi o‘z o‘rnini his qiladi.

4-sinf bitiruvchisiga qo‘yiladigan malaka talablari quyidagilardan iborat:

- ✓ hayotiy maqsadlari shakllanadi;
- ✓ to‘g‘ri harakatlarni qo‘llab-quvvatlaydi va amal qiladi;
- ✓ jarayonlarga tanqidiy munosabat bildiradi;
- ✓ tashabbuskorligini namoyon qiladi;
- ✓ mas‘uliyatini anglaydi;
- ✓ tejamkor (tabiiy va moddiy resurslarni avaylaydi) bo‘ladi;
- ✓ sog‘iom fikrga ega bo‘ladi;
- ✓ etika qoidalari haqida tushunchaga ega bo‘ladi.

5-sinf bitiruvchisiga qo‘yiladigan malaka talablari quyidagilardan iborat:

- ✓ mustaqil tafakkurga ega bo‘ladi;
- ✓ mas‘uliyat va majburiyatiga amal qiladi;
- ✓ shaxs sifatida o‘zini anglaydi;
- ✓ mustaqil sog‘iom fikrga ega bo‘ladi;
- ✓ favqulodda vaziyatlarda to‘g‘ri harakatlanishni biladi;
- ✓ orasta kiyinadi va sog‘lom turmush tarziga amal qiladi.

6-sinf bitiruvchisiga qo‘yiladigan malaka talablari quyidagilardan iborat:

- ✓ o‘z faoliyatini tahlil qiladi, baholaydi;
- ✓ o‘zini-o‘zi rivojlantiradi, maqsadlari sari intiladi;
- ✓ mas‘uliyat va majburiyatini bajaradi;
- ✓ o‘z-o‘ziga xizmat ko‘rsatishga odatlanadi;
- ✓ o‘z oldiga maqsad qo‘ya oladi;
- ✓ mustaqil sog‘lom fikrlaydi;
- ✓ muloqot madaniyatiga rioya qiladi;
- ✓ ma‘naviy-axloq me‘yorlarga rioya qiladi.

7-sinf bitiruvchisiga qo‘yiladigan malaka talablari quyidagilardan iborat:

- ✓ o‘z harakatlarini baholaydi;

- ✓ bilimli bo'lish zarurligini angelaydi;
- ✓ jismoniy va intellektual imkoniyatlarini rivojlantiradi;
- ✓ jamoa bilan hamkorlikda kreativ sifatlarini namoyon qiladi;
- ✓ axborot olish, uni tahlil qilish, axborot madaniyatiga ega boiadi;
- ✓ yon-atrofida boiayotgan voqea-hodisalarga dahldor bo'ladi.

8-sinf bitiruvchisiga qo'yiladigan malaka talablari quyidaqilardan iborat:

- ✓ to'g'ri qaror qabul qiladi;
- ✓ jismoniy va intellektual imkoniyatlarini rivojlantiradi;
- ✓ kommunikativlik, faollik, tashkilotchilik, tashabbuskorlik ko'rsatadi;
- ✓ axborot va ekomadaniyatga ega bo'ladi;
- ✓ sog'lom turmush tarziga amal qiladi va targ'ib qiladi;
- ✓ umuminsoniy va milliy madaniyatga rioya qiladi;
- ✓ faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'ladi.

9-sinf bitiruvchisiga qo'yiladigan malaka talablari quyidagilardan iborat:

- ✓ maqsad qo'ya oladi va uni amalga oshirishga harakat qiladi;
- ✓ mas'uliyat va majburiyatiga amal qiladi;
- ✓ hislarini angelaydi va nazorat qila oladi;
- ✓ mustaqil sog'lom fikrga ega bo'ladi;
- ✓ pul topish ko'nikmalari shakllanadi;
- ✓ liderlik sifatlarini namoyon etadi;
- ✓ biznes va tadbirkorlik g'oyalarini ilgari sura oladi;
- ✓ kreativ sifatlarini namoyon qiladi;
- ✓ to'g'ri qaror qabul qiladi;
- ✓ sogiom turmush tarziga rioya qiladi va uni targ'ib qiladi;
- ✓ faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'ladi;
- ✓ axborotni tahlil qila oladi va axborot xavfsizligidan himoyalana oladi;
- ✓ bag'rikenglikni namoyon qila oladi.

10-sinf bitiruvchisiga qo'yiladigan malaka talablari quyidagilardan iborat:

- ✓ hislarini angelaydi va nazorat qila oladi;
- ✓ pul topish ko'nikmalari shakllanadi;
- ✓ biznes va tadbirkorlik g'oyalarini ilgari sura oladi;
- ✓ kreativ sifatlamini namoyon qiladi;
- ✓ ma'naviy tahdidlarni angelaydi va baholaydi;
- ✓ ma'naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intiladi;
- ✓ o'zini-o'zi nazorat qila oladi;
- ✓ daxldorlikni his etadi va faol ishtirok etadi;
- ✓ zamonaviy kasblar haqida tasavvurga ega boladi;
- ✓ o'zining fuqarolik burch va huquqlarini biladi.

11-sinf bitiruvchisiga qo'yiladigan malaka talablari quyidaqilardan iborat:

- ✓ hislarini angelaydi va nazorat qila oladi;
- ✓ pul topish ko'nikmalari shakllanadi;
- ✓ kasb tanlash to'g'risida qaror qabul qila oladi;
- ✓ biznes va tadbirkorlik g'oyalarini ilgari sura oladi;
- ✓ kreativ sifatlarini namoyon qiladi;

- ✓ oilaviy qadriyatlarining mohiyatini anglaydi;
- ✓ sog'lom fikrga ega bo'ladi, muammolarni yecha oladi;
- ✓ vatan oldidagi huquq, burch va majburiyatlarini biladi, amal qiladi;
- ✓ kommunikativlik, liderlik qobiliyatini namoyon qiladi;
- ✓ maqsadlarini amalga oshirish uchun ilmiy, fuqarolik savodxonligini namoyon qiladi;
- ✓ faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'ladi;
- ✓ ma'naviy-axloqiy qadriyatlarga ega bo'ladi;
- ✓ axborot bilan ishlash ko'nikmasi shakllanadi;
- ✓ muvaffaqiyatli ijtimoiy hayotga tayyorligini namoyon qila oladi.

3. O'quvchilarni tarbiyalash metodikalari va tarbiyaviy jarayonlarga qo'yiladigan talablar.

O'quvchilarni tarbiyalash metodikalari va tarbiyaviy jarayonlarga qo'yiladigan talablar Davlat ta'lim standartining quyidagi prinsiplariga asoslanadi:

O'quvchi shaxsi, uning intilishlari, qobiliyati va qiziqishlari ustuvorligi; umumiy o'rta ta'lim mazmunining insonparvarligi; davlat ta'lim standartining ta'lim sohasidagi davlat va jamiyat talablariga, shaxs ehtiyojiga mosligi; umumiy o'rta ta'limning boshqa ta'lim turlari va bosqichlari bilan uzluksizligi va ta'lim mazmunining uzviyligi; umumiy o'rta ta'lim mazmunining respublikadagi barcha hududlarda birligi va yaxlitligi; umumiy o'rta ta'limning mazmuni, shakli, vositalari va usullarini tanlashda innovatsiya texnologiyalariga asoslanilganligi; o'quvchilarda fanlarni o'rganish va ta'lim olishni davom ettirish uchun tayanch va fanlarga oid umumiy kompetensiyalarni rivojlantirishning ta'minlanganligi; rivojlangan xorijiy mamlakatlarning ta'lim sohasida me'yorlarni belgilash tajribasidan milliy xususiyatlarni hisobga olgan holda foydalanish.

Umumiy o'rta ta'lim tizimida "Tarbiya" fanini o'rganish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

Standart darajalari	Ta'lim bosqichi	Darajalarning nomlanishi
A1	Maktabgacha ta'lim	"Tarbiya" fanini o'rganishning boshlang'ich darajasi
A2	UO'T 4-sinf bitiruvchisi	"Tarbiya" fanini o'rganishning tayanch darajasi
A2+	UO'T 9-sinf bitiruvchisi	"Tarbiya" fanini o'rganishning kuchaytirilgan tayanch darajasi
B1	UO'T 11-sinf bitiruvchisi	"Tarbiya" fanini o'rganishning umumiy darajasi

O'quvchilarning qo'yilgan malaka talablarini o'zlashtirganligi quyidagicha baholanadi:

T/r	Baholash mezonlari	Ball
1.	<u>Fikrini erkin bayon qila oladi</u>	1
2.	<u>Hamkorlik qila oladi</u>	1
3.	<u>O'z xatti-harakatlarini baholay oladi</u>	1
4.	<u>O'z fikrini misollar bilan to'ldirib bayon etadi</u>	1
5.	<u>Muammoni tushunadi</u>	1
Jami ball:		5

Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha topshiriqlar quyidagicha baholanadi:

T/r	Baholash mezonlari	Ball
1.	<u>Tashabbuskorlik ko'rsata oladi</u>	1
2.	<u>Faoliyatini mustaqil rejalashtiradi</u>	1
3.	<u>Olgan bilimlarini amaliyot bilan bog'lay oladi</u>	1
4.	<u>Qaror qabul qiladi</u>	1
5.	<u>Jamoda hamkorlikda ishlay oladi</u>	1
Jami ball:		5

Tarbiya fani o'quvchilarda fanlarni o'rganish va ta'lim olishni davom ettirish uchun XXI asr kompetensiyalari, tayanch va fanga oid umumiy kompetensiyalarni rivojlantirishni talab etadi.

“Tarbiya” fanining tayanch o‘quv rejasi quydagi tartibda belgilandi:

T/r	Fan nomi	<u>Haftalik o‘quv soatlari sinflar kesimida)</u>										Haftalik umumiy	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	soat
1.	Tarbiya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11

Davlat ta’lim standarti talablariga rioya qilish ustidan nazoratni amalga oshirishning maqsadi - davlat ta’lim standarti talablarini bajarish darajasini aniqlash, zarur chora-tadbirlarni amalga oshirish asosida ta’lim sifatini ta’minlashdan iborat.

Davlat ta’lim standarti talablarining bajarilmaganligi uchun javobgarlik qonun hujjatlariga muvofiq umumiy o‘rta ta’lim muassasasi rahbariyatiga yuklanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

- 1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son farmoni. – T.:2017 yil, 7 fevral.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida “Tarbiya” fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi 422-sonli qarori. 2020-yil 6-iyul.
- 3.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Umumiy o‘rta ta’lim to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida” 2017-yil 15-martdagi 140-son qarori.
- 4.Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. - T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017-yil, 416 bet.
- 5.Musurmonova A.,Isaqulova N.J, Jumaniyozova M.T., Jumayev A.Sh. Umumiy pedagogika. Darslik. - T.: «Innovatsiya-Ziyo» nashriyoti, 2020-yil, 194 bet.
- 6.Quronov M, Risyukova Y, Tigay O, Usmonova O., Havizov S. va boshqalar. Tarbiya. Darslik. 7-sinf “O‘zbekiston” nashriyoti.
7. O‘zbek xalq maqollari. «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik korapaniyasi Bosh tahririyati, 2005. 257 bet

1.3-mavzu. O‘quv qo‘llanma, metodik qo‘llanma tarkibida interfaol metodlarni loyixalash

(2 soat amaliy mashg‘ulot)

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	III. Fanni o‘qitishga zamonaviy yondashuvlar
O‘quv modul	3.1. “Tarbiya fanini o‘qitishning milliy-amaliy asoslari (Darslik, o‘quv qo‘llanmalar va milliy kontentlar)” modulining o‘quv dasturi
Mavzu	1.3-mavzu. O‘quv qo‘llanma, metodik qo‘llanma tarkibida interfaol metodlarni loyixalash
Darsning maqsadi	- tarbiya fanidan Davlat ta’lim standartlari va ta’lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish; - tarbiya turlarini shakllantirish; - Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish
Mashg‘ulot turi	Ma’ruza
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg‘ulot, “Aqliy hujum”

Jihozlar	Kompyuter va projektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slydlar, ma’ruza matni)				
Mashg‘ulot mazmuni					
Mashg‘ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar		Natija
1. Tashkiliy	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama - Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoli vaziyat yaratish		O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.
3. Nazariy qism	Slaydlar bilan mavzu tushuntiriladi: - Kirish: tarbiya fanini o‘qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o‘rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta’lim standartlarining qisqacha ta’rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o‘qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.	25	Taqdimot, ko‘rgazmali tushuntirish		O‘qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o‘rganadi.
4. Amaliy mashg ‘ulot	-Guruhlarga tarbiya masalalarni muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o‘z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish		O‘qituvchilar mavzuni amaliy ko‘nikmalar orqali yaxshiroq o‘rganadi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil		O‘qituvchilar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.
6. Refleksiya	O‘qituvchilarga quyidagi savollar bo‘yicha o‘zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi:O‘qituvchilarning xulosalari umumlashtiriladi.	10	Savol-javob, O‘z-o‘zini baholash, tahlil		O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob		O‘qituvchilar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi

					maqsadlar bilan yo'naltiriladi
--	--	--	--	--	-----------------------------------

1.3.-mavzu. O'quv qo'llanma, metodik qo'llanma tarkibida interfaol metodlarni loyixalash

(2 soat amaliy mashg'ulot)

Reja:

1.Tarbiya faniga oid tushunchalar.

2.Tarbiya faniga oid tushunchalarni o'quvchilarga o'rgatish metodlarini qo'llash kompetensiyasi

3.Tarbiya faniga oid manbalar va o'qituvchining ular bilan ishlash kompetensiyasi.

Tayanch iboralar:

Interfaol metodlarning mohiyati tushunchasi. Qo'llanma mazmuniga didaktik asosda integratsiya qilish jarayoni. O'quv qo'llanmaga qo'yilgan talablar. O'quv metodik qo'llanmaga qo'yilgan talablar. Interfaol topshiriqlarni loyihalash.

yangilik, yangilik kiritish, yangilanish, innovatsiya, innovatsion faoliyat, innovatsion jarayon, innovatsion madaniyat

Tarbiya faniga oid tushunchalar. O'zbek tilining izohli lug'atining uchunchi jildida "Tarbiya" so'ziga ta'rif berilgan. **Tarbiya** so'zi arab tilidan olingan bo'lib, rivojlantirish, o'stirish, o'rgatish, ilm berish ma'nolarini bildiradi. Ta'lim, odob-axloq va shu kabi shakllarni o'rgatib, singdirib, insonni voyaga yetkazish, ulg'aytirish, o'stirishdir. Shuningdek, insonda ish-hunar, odob-axloqni shakllantirish, rivojlantirishga, uning jamiyatda yashashi uchun kerak bo'lgan xislatlarga ega bo'lishini ta'minlashga qaratilgan ish-amallar majmui va shu yo'l bilan singdirilgan odob-axloq, xislat, fazilat kabilat tushuniladi.

Tarbiya fani – bu insonning ma'naviy, axloqiy, intellektual va jismoniy rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan bilimlar tizimi. Tarbiya fani doirasida bir qator muhim tushunchalar mavjud bo'lib, ularning har biri tarbiyalash jarayonining turli jihatlarini ifodalaydi. Quyida ba'zi asosiy tushunchalar va ularning mazmuni keltirilgan:

Tarbiya: Insonning shaxs sifatida rivojlanishi va jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va axloqiy qadriyatlarni shakllantirish jarayoni.

Axloq: Insonlarning o'zaro munosabatlaridagi etik normalar va qadriyatlar tizimi. Axloq tarbiyada muhim ahamiyatga ega, chunki u shaxsning to'g'ri va noto'g'ri, yaxshi va yomonni ajratish qobiliyatini rivojlantiradi.

Ma'naviyat: Insonning ichki dunyosi, ruhiy holati va ma'naviy qadriyatlari. Ma'naviyat tarbiyaning asosiy yo'nalishlaridan biridir, chunki u insonni jamiyatda faol va mas'uliyatli bo'lishga undaydi.

Tarbiyaviy jarayon: Tarbiya berish jarayoni, unda tarbiyachi (o'qituvchi, ota-ona) va tarbiyalanuvchi (o'quvchi, bola) o'rtasida aloqalar o'rnatiladi. Bu jarayon davomida maqsadlar belgilab olinadi va ularga erishish uchun turli usullar qo'llaniladi.

Tarbiyaviy maqsadlar: Tarbiya jarayonida erishilishi kerak bo'lgan natijalar va ko'nikmalar. Bu maqsadlar shaxsning intellektual, ma'naviy, jismoniy va ijtimoiy rivojlanishini o'z ichiga oladi.

Tarbiyaviy usullar: Tarbiyachilar tomonidan tarbiyalanuvchilarga ta'sir qilish usullari. Bu usullar muloqot, o'yin, misol ko'rsatish, baholash kabi turli xil faoliyatlarni o'z ichiga oladi.

Tarbiyaviy muhit: Tarbiyalanuvchilarni o'rab turgan ijtimoiy va psixologik sharoitlar. Ularning rivojlanishi va tarbiyasi uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish muhimdir.

Shaxs: Tarbiyaning asosiy obyekti bo'lib, uning individual xususiyatlari, ehtiyojlari va qobiliyatlari hisobga olinadi.

Tarbiya fani bu tushunchalar orqali insonning to'laqonli rivojlanishini ta'minlashga yordam beradi va jamiyatda ijobiy o'zgarishlarga erishishda muhim rol o'ynaydi.

Tarbiya faniga oid tushunchalarni o'quvchilarga o'rgatish metodlarini qo'llash kompetensiyasi

Tarbiya faniga oid tushunchalarni o'quvchilarga o'rgatish metodlarini qo'llash kompetensiyasi — bu o'qituvchining tarbiya jarayonida samarali pedagogik usullar va strategiyalarni qo'llay olish qobiliyatidir. Ushbu kompetensiyani rivojlantirish uchun quyidagi metodlar va yondashuvlar tavsiya etiladi:

1. Interfaol metodlar. *Guruhli ish:* O'quvchilarni kichik guruhlariga bo'lib, muayyan mavzuni muhokama qilish va birgalikda yechim topishga undash.

Rol o'ynash: O'quvchilar turli rollarni o'zlashtirib, axloqiy va ijtimoiy muammolarni hal qilishda amaliy ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Muzokaralar: Mavzuga oid bahs-munozaralar o'tkazish orqali o'quvchilarning fikrlash va muloqot qilish qobiliyatlarini rivojlantirish.

2. Loyihalash. *Loyihalar yaratish:* O'quvchilarni turli loyihalarda ishtirok etishga undash, bu orqali ular tarbiya tushunchalarini amaliyotda qo'llay olishadi.

Tadbirlar o'tkazish: Maktab ichida yoki tashqarisida tadbirlar tashkil etish (masalan, axloqiy seminarlar, san'at ko'rgazmalari) orqali tarbiya tushunchalarini kuchaytirish.

3. O'z-o'zini baholash va refleksiya. *Reflektiv yozuvlar:* O'quvchilardan o'z fikrlarini va his-tuyg'ularini yozma ravishda ifodalashni so'rash, bu ularga o'z tajribalarini tahlil qilish imkonini beradi.

Baholash: O'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini baholashda turli usullar (testlar, insholar, loyiha taqdimotlari)dan foydalanish.

4. Ko'rgazmali materiallar. *Slaydlar va videolar:* Tarbiya faniga oid tushunchalarni ko'rgazmali materiallar yordamida taqdim etish, bu o'quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Infografikalar: Murakkab ma'lumotlarni vizual tarzda taqdim etish orqali tushunishni osonlashtirish.

5. Amaliy mashg'ulotlar. *Seminarlarda ishtirok:* O'quvchilarni seminar va ma'ruzalar orqali tarbiya tushunchalari bilan tanishtirish.

Ijtimoiy faoliyat: O'quvchilarni ijtimoiy loyihalarda ishtirok etishga jalb qilish, bu orqali ularning ijtimoiy mas'uliyatini oshirish.

6. Differensial yondashuv. *Individual yondashuv:* Har bir o'quvchining qobiliyatlari va ehtiyojlariga mos ravishda turli metodlarni qo'llash.

Shaxsiy reja: O'quvchilarga individual rivojlanish rejalarini tuzishda yordam berish.

7. Ota-onalar bilan hamkorlik. *Ota-onalar uchrashuvlari:* Tarbiya jarayonida ota-onalarni jalb qilish, ularning fikrlarini eshitish va birgalikda yechimlar ishlab chiqish

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida innovatsion texnologiyalar asosida ta'lim jarayonlari sifat va samaradorligini oshirishning nazariy va amaliy asoslarini aniqlashda -yangilik, -yangilik kiritish, -yangilanish,—innovatsiya, —innovatsion faoliyat, —innovatsion jarayon, -innovatsion madaniyat kabi tushunchalarning mazmun-mohiyatini izohlash muhim ahamiyatga ega. Yangilik har tomonlama o'ylab chiqilgan, rejalashtirilgan, o'quv jarayoniga maqsadli kiritilayotgan hamda mazkur ko'rinishda avval uchramagan yangi ta'limiy amaliyot (yangi tartib, uslub, metod, metodologiya, texnologiya va b.) hisoblanadi.

O'qituvchilar pedagogik faoliyatining innovatsion yo'nalganligini shakllantirishda u yoki bu yangiliklarning samaradorligini aniqlash imkonini beradigan bir qator mezonlardan foydalanish lozim.

Pedagogik innovatsiya mezonlariga quyidagilar kiradi:

- yangilik;
- optimallik;
- yuqori natijaviylik;
- innovatsiyalarni ommaviy tajribada ijodiy qo'llash imkoniyati.

Ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonlari sifat va samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan pedagogik

innovatsiyaning asosiy mezonini **yangilikdir**.

Tarbiya fanini o'qitishda yangicha yondashuvlar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 28-iyuldagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida" gi №3160-sonli qarorida ta'kidlanganidek, "Bugungi kunda dunyoda globallashtirish jarayonlari kuchayib, tinchlik va barqarorlikka qarshi yangi tahdid va xatarlar tobora ko'payib bormoqda. Bunday murakkab va tahlikali vaziyat sohada amalga oshirilgan ishlarni tanqidiy baholab, uning faoliyatini zamon talablari asosida takomillashtirishni taqozo etmoqda."

2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF – 5712-son Farmonlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2019-yil 23-avgust kuni o'tkazilgan videoselektorda "Maktab ta'limini rivojlantirish umumxalq harakatiga aylanishi zarur" mavzusida so'zlagan nutqi, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrda "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi VM – 1059-son hamda 2020-yil 6-iyuldagi "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarbiya" fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi VM – 422-son qarorlarida belgilangan ustuvor vazifalar mazmunidan kelib chiqqan holda ishlab chiqilgan bo'lib, u zamonaviy talablar asosida Tarbiya fani o'qituvchilari malakasini oshirish jarayonlarining mazmunini takomillashtirish hamda ularning kasbiy kompetentligini oshirishni nazarda tutadi.

O'zbekistonda — Ta'lim to'g'risidagi Qonunga asosan ta'lim-tarbiya sohasini isloh qilish – shaxs manfaati ustivorligidir. Bu omil davlatimizning ijtimoiy siyosatda muhim ahamiyatga ega bo'lganligi sababli ta'lim-tarbiya jarayoniga yangi pedagogik texnologiyalarni olib kirish, ta'limning yangilangan texnologik modellarini yaratish, O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi vazirining 2011-yil 15-oktabr 02-3821-sonli buyrug'iga asosan — Dars muqaddas tadbirini singdirish ta'lim-tarbiya samaradorligi, avvalo, o'quvchi-yoshlar faoliyatida ko'zga tashlanadi. Shunday ekan, ta'lim-tarbiyaning maqsad, vazifalarini bajarishda yuqori samaradorlikka erishishni kafolatlash pedagogik texnologiyaga asoslangan dars loyihalarini yaratishdagi bosh maqsad hisoblanadi.

Ta'lim muassasalarida ta'lim- tarbiya jarayonlarini tashkil qilish va

—Dars muqaddas tadbirini amalga oshirish quyidagi yo'nalishlarda olib boriladi:

Dars – bu sinfda aniq maqsadlarni ko'zlab, belgilangan vaqt oralig'ida o'qituvchi rahbarligida o'quvchilar uchun o'quv-tarbiya jarayonining tashkil etilishidir. Sohaning yetuk mutaxassislari ilgari surayotgan tamoyilga ko'ra – bir soatlik yaxshi dars – buyuk bir asardir. Zero, bugun mamlakatimizda yuqoridagi vazifalarni sifatli darajada bajarish, ya'ni sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalash, ularni har tomonlama rivojlangan shaxslar etib voyaga yetkazish uchun barcha shart-sharoitlar va imkoniyatlar yaratilgan.

Umumta'lim maktablarida o'qitilayotgan boshqa fanlar kabi Tarbiya fan o'qituvchisi ham quyidagi o'quv me'yoriy hujjatlarga tayanib darsga tayyorgarlik ko'rishi kerak:

1. fanning DTS,
2. o'quv reja,
3. fanning o'quv dasturi,
4. o'qituvchining yillik taqvim-mavzuiy rejasi,
5. baholash tartibi,
6. kunlik dars rejasi,
7. dars ishlanmasi.

Tarbiya fani bo'yicha o'quvchilar o'quv faoliyati natijalariga qo'yiladigan talablar:

- 1.O'z oldiga maqsad qo 'ya oladi, mustaqil fikrlaydi;
2. O'z faoliyatini tahlil qiladi, baholaydi;
3. O'zini –o'zi rivojlantiradi;
4. O'z majburiyatini bajaradi, mulokatga kirisha oladi;
5. Hamkorlikda ishlaydi;

6. O‘z-o‘ziga xizmat ko‘rsatishga odatlanadi;

7. Mana‘viy-axloq me‘yorlariga rioya qiladi.

Tarbiya fani darsligining konseptual asoslari:

1. Milliy konseptual asoslar – Uzluksiz ma‘naviy ta‘lim konsepsiyasi – 2019-yil 31-dekabrda qabul qilingan edi.

2. Xorijiy konseptual asoslari Moral edution fani (BAA) konsepsiyasi.

Shuningdek, tarbiya fanini ishlab chiqishda Buyuk Britaniya, Turkiya, Yaponiya, Singapur, Janubiy Koreya kabi yetakchi mamlakatlarning o‘quv fanlari o‘rganildi va tajriba to‘plandi.

3. Tarbiya faniga oid manbalar va o‘qituvchining ular bilan ishlash kompetensiyasi.

Tarbiya faniga oid manbalar va o‘qituvchining ularni samarali ishlatish kompetensiyasi o‘quv jarayonining muhim qismidir. O‘qituvchi bu manbalarni to‘g‘ri tanlash va ulardan foydalanish orqali o‘quvchilarning tarbiyaviy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Quyida tarbiya faniga oid manbalar va o‘qituvchining ularni ishlatish kompetensiyasi haqida ma‘lumot beriladi.

Tarbiya faniga oid manbalar

1. O‘quv qo‘llanmalari: Tarbiya faniga oid darsliklar, o‘quv qo‘llanmalari va metodik qo‘llanmalar. O‘quvchilar uchun mo‘ljallangan qo‘llanmalar, masalan, axloqiy tarbiya, ijtimoiy bilimlar.

2. Ilmiy va pedagogik adabiyotlar: Tarbiya va ta‘limga oid ilmiy maqolalar, tadqiqotlar va kitoblar. Pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlariga oid manbalar.

3. Ko‘rgazmali materiallar: Slaydlar, videolar, infografikalar va boshqa ko‘rgazmali materiallar. O‘quv jarayonida foydalaniladigan plakatlarda va diagrammalar.

4. Internet resurslari:

Ta‘limga oid veb-saytlar, online kurslar va platformalar.

Pedagogik forumlar va bloglar, o‘qituvchilar uchun foydali resurslar.

5. Ota-onalar va jamoatchilik bilan ishlash materiallari:

Ota-onalar uchun mo‘ljallangan qo‘llanmalar va ma‘lumotnomalar.

Jamoatchilik bilan hamkorlik qilishga oid materiallar.

O‘qituvchining kompetensiyasi

O‘qituvchining tarbiya faniga oid manbalar bilan ishlash kompetensiyasi quyidagi jihatlardan iborat:

1. Manbalarni tanlash: O‘qituvchi turli manbalarni tahlil qilib, o‘quvchilarning ehtiyojlariga mos keladigan materiallarni tanlay olishi lozim.

Tarbiya fanining maqsadlari va vazifalari asosida zarur manbalarni aniqlash.

2. Manbalardan foydalanish: Tanlangan manbalarni dars jarayonida qanday qilib samarali qo‘llashni bilish.

O‘quvchilarni faol jalb etish uchun interfaol metodlarni qo‘llash.

3. Tahlil va baholash: O‘qituvchi o‘z faoliyatini tahlil qilib, foydalanilgan manbalarning samaradorligini baholashi kerak.

O‘quvchilar tomonidan olingan natijalarni kuzatib borish va kerak bo‘lganda manbalarni yangilash yoki o‘zgartirish.

4. Innovatsion yondashuv: Zamonaviy texnologiyalarni (masalan, multimedia vositalari) ta‘lim jarayoniga integratsiya qilish.

Online resurslardan foydalanish orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshirish.

5. Ota-onalar bilan hamkorlik: Ota-onalar bilan aloqani mustahkamlash uchun tarbiya faniga oid materiallarni ularga taqdim etish.

Ota-onalarning fikrlarini eshitish va ularni tarbiya jarayoniga jalb qilish.

O‘qituvchining bu kompetensiyalarni rivojlantirishi o‘quvchilarning tarbiyaviy ko‘nikmalarini oshirishga yordam beradi va umumiy ta‘lim sifatini yaxshilaydi.

“Umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarida “Tarbiya” fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” hukumat qarori bilan yangi “Tarbiya” fani joriy etildi. Yangi darslikning avvalgilaridan farqi nimada?

1. “Tarbiya” darsligi “Odobnoma”, “Vatan tuyg‘usi”, “Milliy istiqlol g‘oyasi va ma‘naviyat asoslari” hamda “Dunyo dinlari tarixi” fanlarini birlashtirdi.

2. 1–9-sinflarda – 2020-2021-o‘quv yilidan, 10–11-sinflarda esa 2021-2022-o‘quv yilidan boshlab

amaliyotga joriy etiladi.

3. Darsliklarini tayyorlashda Yaponiyaning "Axloq ta'limi", Singapurning "Fe'l-atvor va fuqarolik ta'limi", Buyuk Britaniyaning "Tafakkur", "Xulq ta'limi" fanlari va darsliklari yaqindan o'rganildi.

4. Ilk marotaba darsliklarda XXI-asr ko'nikmalari deb nom olgan "yumshoq ko'nikmalar" joriy qilindi. Darslik orqali o'quvchida bilim berishdan tashqari ko'nikma shakllantiriladi.

5. Yangi fan darsliklaridagi amaliyotga yo'naltirilgan mashg'ulotlar va mavzular o'quvchida muvaffaqiyat motivlarini uyg'otadi. Faol fuqarolik pozitsiyasi shakllantiriladi.

6. O'quv fani mohiyati 50% nazariy, 50% amaliy asosga qurilgan.

7. "Tarbiya" darsliklarida "role-model", ya'ni "namuna keltirish" zamonaviy pedagogik metodidan unumli foydalanilgan. Unda milliy va xalqaro miqyosda yuksak natijaga erishgan insonlar yutuqlari tahlil qilinadi.

8. Bu yil sinov tariqasida 1-9 sinfgacha bo'lgan darslik ustida bitta ijodiy jamoa ishladi. Bu har bir sinf darsligi o'rtasidagi tafovut va takrorlanishlarni oldini oldi va bir butun, izchillikdagi darslik yaratilishi ta'minlandi.

9. Darslik yorqin, rangli, illyustratsiyalarga boy va har bir bo'limi o'ziga xos fon, milliy va umuminsoniy xulq, ijtimoiy malakani ifoda etgan rasmlar bilan ta'minlangan. Har bir darslik uchun video, audio, media materiallar jamlashgan disk beriladi.

10. Insonning kelajakda muvaffaqiyatli inson bo'lish eng avvalo to'g'ri maqsad qo'yishga bog'liq. Deyl Karnegi, Brayan Treysi kabi mashhur lektorning ta'limotiga ko'ra, hayotda o'z oldiga maqsad qo'yish va unga erishishni o'rganish ham aslida bir fan. "Tarbiya" fanining ahamiyatli jihati shuki, u bosqichma-bosqich bolada maqsad qo'yish va unga intilish ko'nikmasini shakllantirib boradi. Tarbiya dasturiga nazar tashlaydigan bo'lsak, 1-sinfda o'quvchi dastlab orzularini aniqlay olishni o'rgatilsa, 2-sinfda o'z oldiga maqsad qo'ya olish ko'nikmasi shakllantirildi. 3-sinfda o'quvchida dasturni o'zlashtirish natijasida maqsad va orzu-umidlarini amalga oshirishga harakat qilish ko'nikmasi paydo bo'ladi. 4-sinfda atrofda bo'layotgan voqea-hodisalarga sog'lom munosabat bildiradi, shaxs sifatida o'zini anglaydi va o'z xatti-harakatlarini tahlil qiladi. Yuqori sinflarda bu ko'nikmalar shaklanib, o'quvchi o'z oldiga maqsad qo'ya olish, mustaqil fikrlash, o'z faoliyatini tahlil qilish, to'g'ri qaror qabul qilish kabi ko'nikmalarga ega bo'ladi.

Boshlang'ich sinflarda Odoynoma fani bo'yicha dars berish jarayonida o'qituvchilar har bir mavzuga ijodiy yondoshgan holda quyidagi jihatlarni alohida e'tibor berishlari zarur edi:

- ilg'or pedagogik texnologiya elementlaridan o'rinli foydalanib, noan'anaviy, ya'ni suhbat, bahs-munozara, o'yinlar, sayohat, davra suhbatlari tarzida tashkil etish;
- dars mavzularini bayon etishda tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan muqaddas manbalarimizdan, ertak, rivoyat, hikoyat, maqol va hikmatlardan, buyuk ajdodlarimizning boy meroslaridan, hozirgi zamon bolalar shoiri va yozuvchilarining istiqloq davrida yaratgan asarlaridan unumli foydalanish;

shuningdek, fanlararo uzviylikka e'tibor berish, amaliy, ijodiy mashg'ulotlarni ko'proq kiritish, bu borada mahoratli o'qituvchilarning ijodiy ish tajribalaridan keng foydalanish.

Darslik matni ustida ishlashning quyidagi usullari mavjud:

Tushuntirib va izohlab o'qish. V sinfda Tarbiya o'rganishda o'qituvchi butun mavzu yoki uning biror bo'limini goh bayon qiladi va goh darslik matnini o'qib, tushuntirib beradi. O'qituvchi matnni murakkab joylariga kelganda hikoyasini to'xtatib, matnni ovoz chiqarib ohista o'qib beradi, o'quvchilar esa matnga qarab kuzatib borishadi, tushunish oson joylarni o'quvchilarning o'zlariga ham o'qitish mumkin. Matnni o'qish jarayonidayoq uning mazmunini o'quvchilar tomonidan tushunish darajasi tekshirib boriladi. O'qituvchi savollar berib o'zining bayoni davomida darslik matniga tez-tez murojaat qilib, undagi yangi iboralar, terminlarni, qiyin jumlar mazmunini tushuntirib beradi.

O'qituvchining o'z bayonida o'quvchilar diqqatini darslik matnidagi tayanch atama va iboralarga jalb etadi. Ularning mazmunini tushuntirib beradi, o'quvchilarning mavjud bilimlariga suyanib bu tushunchalarning lug'aviy ma'nosi va mazmunini, asosiy jihatlarini, sabab-natijalarini, ular o'rtasidagi bog'liqliklarni hamda qonuniyatlarini o'zlashtirib olishlariga yordam ko'rsatadi. Bunda o'quvchilar

bilim olishining har uchala manbai og'zaki bayon, matn ustida ishlash, ko'rsatmalilik va amaliy ish metodlari ishtirok etadi.

Darslik matni mazmunini o'zlashtirishda uning har bir paragrafini tahlil qilish va ular ustida o'quvchilarning mulohazalarini uyushtirish katta ahamiyatga egadir. Darsning barcha bosqichlarida darslik matniga murojaat qilib borish maqsadga muvofiq.

O'quvchilar bob, paragraf va undagi bo'limlarni bir-biridan ajrata bilishga o'rgatiladi. O'qituvchi yangi materialni bayon qilishdan oldin o'quvchilarga shu paragraf ichidagi kichik sarlavhalarni o'qishni tavsiya qiladi va darsni bayon qilish rejasi bilan tanishtiradi, ularning mazmuni va ifodalanishidagi tafovutlarning sabablarini izohlab beradi. O'qituvchi o'zining bayoni davomida kichik sarlavhalar ichidagi mavzularga takror-takror aytishi mumkin.

Darslik teksti mazmunini bevosita o'zlashtirish bilan bog'liq bo'lgan ishlar. Bu darslik matni ustida olib boriladigan ishning markaziy masalasidir. Bu ishlar matnni tahlil qilish, umumlashtirish, faktlarga baho berish, ular o'rtasidagi sabab va boshqa aloqalarni ochib ko'rsatish va ularni taqqoslashdan iboratdir. **Bu ishlar quyidagi metodik usullar bilan:** a) har bir paragraf yoki mavzu mazmunining eng muhim masalalari yuzasidan nazorat so'roqlar tuzdirish yo'li bilan; b) o'qituvchi bergan savollarga o'quvchilarning darslik matnidan javob topish yo'li bilan; v) darslik matnidan o'qituvchining xulosasini tasdiqlovchi faktlarni toptirish yo'li bilan; g) darslik matnida bayon etilgan voqealarning bir-biriga o'xshashligini, farqlarini aniqlash yo'li bilan; d) tasdiqlab berishni talab qiladigan vazifalar bilan amalga oshiriladi.

Darslik matni ustida ishlashning muhim jihatlaridan biri — o'quvchilarni uyda ishlash uchun beriladigan vazifani bajarishga o'rgatishdir. O'quvchilar bu vazifani muvaffaqiyatli bajarish uchun topshirilgan vazifaning mazmunini va uni bajarish yo'lini yaxshi anglab olishlari shart.

O'quvchilarni darslik matnidan zarur joyni tez topa bilishga o'rgatish ham ta'limning muhim jihatidir. O'quvchilarning faol aqliy faoliyatining muhim metodlaridan biri, ularning o'qituvchi bayon qilgan yangi materialni o'zlashtirishda mavjud bilimlarni ishga sola bilishidir. Har bir darsda o'quvchilarni mavjud bilimlardan foydalana bilishga o'rgatish lozim. O'quvchilar olgan bilimlarini esdan chiqarib yubormasliklari uchun vaqti-vaqti bilan ularning e'tibori darslik matniga qaratiladi.

O'quvchilar darslik matnidagi ma'lumotlarni kichik guruhlariga bo'lib muhokama qilishadi.

Uy vazifasi uchun berilgan topshiriqlarni o'quvchilar qanday bajarganliklarini tekshirishda, og'zaki yoki test javoblaridagi xatolarni, aniqsizliklarni to'g'rilash uchun darslik matniga murojaat qilinadi.

Shunday qilib, darslik matni ustidagi ishlar turli xil metodik usullar yordamida, o'qitish jarayonining barcha bosqichlarida — materialni o'zlashtirish, bilimlarni mustahkamlash, o'zlashtirish darajasini tekshirish paytlarida olib boriladi va hokazo.

Darslik matni ustida olib boriladigan ishlar o'qituvchi bayonini mazmunan boyitadi, dolzarbligini oshiradi, o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiradi va ularning darslik matnini osonroq va puxta o'zlashtirib olishlariga yordam beradi.

Yaxshi tayyorlangan darsni yana uyushgan holda aniq va samarali o'tkaza bilish ham kerak.

Bunda quyilagi qoidalariga amal qilish lozim:

Darsni aniq va uyushgan holda boshlash, buning uchun esa darsga hamma narsa oldindan tayyorlangan bo'lishi kerak;

O'quvchilar e'tiborini dars mazmuniga qarata bilish va uni butun dars davomida o'quvchilarning bilish faoliyatini aktivlashtirib saqlay bilish.

Darsda vaqtdan oqilona foydalanish;

O'z xatti – harakatini kuzatish. Yuksak ma'naviyat, ahloqiylik va madaniyat, gapirish va talab qilish, rag'batlantirish, o'quvchilarga murojaat qilish uslubi bularning barchasi o'qituvchi faoliyatining uslubini belgilaydi, hamda o'quvchilarning zo'r berib ishlashi yoki o'ta emotsional qo'g'oluvchanligini istisno qiladi.

Darsda tadbirkorlikni namoyish qilish yuzaga kelgan sharoitni darsni o'tkazish sharoitlaridagi o'zgarishlarni hisobga olish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son farmoni. – T.:2017 yil, 7 fevral.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarbiya" fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 422-sonli qarori. 2020-yil 6-iyul.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'lim to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" 2017-yil 15-martdagi 140-son qarori.
4. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. - T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017-yil, 416 bet.
5. Musurmonova A., Isaqulova N.J., Jumaniyozova M.T., Jumayev A.Sh. Umumiy pedagogika. Darslik. - T.: «Innovatsiya-Ziyo» nashriyoti, 2020-yil, 194 bet.
7. O'zbek xalq maqollari. «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik korpaniyasi Bosh tahririyati, 2005. 257 bet

1.4-mavzu. Ta'limda milliy kontentlar monitoringi va sifat tahlili.

(2 soat nazariy mashg'ulot)

Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	III. Fanni o‘qitishga zamonaviy yondashuvlar				
O‘quv modul	3.1. “Tarbiya fanini o‘qitishning milliy-amaliy asoslari (Darslik, o‘quv qo‘llanmalar va milliy kontentlar)” modulining o‘quv dasturi				
Mavzu	4-mavzu. Ta’limda milliy kontentlar monitoringi va sifat tahlili. <i>(2 soat nazariy mashg‘ulot)</i>				
Darsning maqsadi	<ul style="list-style-type: none">- tarbiya fanidan Davlat ta’lim standartlari va ta’lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish;- tarbiya turlarini shakllantirish;- Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish				
Mashg‘ulot turi	Ma’ruza				
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg‘ulot, “Aqliy hujum”				
Jihozlar	Kompyuter va proyektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slydlar, ma’ruza matni)				
Mashg‘ulot mazmuni					
Mashg‘ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar		Natija
1. Tashkiliy	<ul style="list-style-type: none">- Salomlashish- Maqsad va reja bilan tanishtirish- Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	<ul style="list-style-type: none">- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama- Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoli vaziyat yaratish		O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.

3. Nazariy qism	Slaydlar bilan mavzu tushuntiriladi: - Kirish: tarbiya fanini o'qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o'rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta'lim standartlarining qisqacha ta'rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o'qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.	25	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	O'qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o'rganadi.
4. Amaliy mashg'ulot	-Guruhlarga tarbiya masalalarini muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o'z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish	O'qituvchilar mavzuni amaliy ko'nikmalar orqali yaxshiroq o'rganadi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	O'qituvchilarga quyidagi savollar bo'yicha o'zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi:O'qituvchilarning xulosalari umimlashtiriladi.	10	Savol-javob, O'z-o'zini baholash, tahlil	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umimlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi

1.4-mavzu. Ta'limda milliy kontentlar monitoringi va sifat tahlili.

(2 soat nazariy mashg'ulot)

Reja:

- 1.Milliy kontentlarctushunchasi, turlari
2. Milliy kontentlar bilan ishlashning pedagogik-psixologik asoslari
- 3.Tarbiyaga oid ma'lumotlar, rasm va matnlarning ilmiy asosda o'rganish.

Tayanch iboralar: Milliy kontentlar bilan ishlashning pedagogik-psixologik asoslari. Milliy kontentlarning samaradorligi. O'quv qo'llanma, darslik, metodik material va multimedia kontentlaridagi milliy g'oyalar. Tarbiyaga oid ma'lumotlar, rasm va matnlarning ilmiy asosda o'rganish. Milliy kontentlarda xolisligi, dolzarbligi va

tarbiyaviy samaradorligini baholash metodlari. Bolalar zo‘ravonligiga oid kontentlar tahlili.

Bolalar uchun mo‘ljallangan milliy kontentlar yaratishni muvofiqlashtiruvchi kengashning ASOSIY VAZIFALARI

1. Bolalarga oid davlat axborot siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishda ishtirok etish, shuningdek, respublikada bolalar uchun mo‘ljallangan milliy kontentlarni yaratish hamda ularni ommalashtirishning ustuvor yo‘nalishlari izchil amalga oshirilishini tashkil etish.

2. Bolalar uchun mo‘ljallangan milliy kontentlar yaratish, realizatsiya qilish va ommalashtirishda davlat organlari va tashkilotlari faoliyatini muvofiqlashtirish, shuningdek, soha vakillari, tadbirkorlar va fuqarolik jamiyati institutlari faoliyatiga ko‘maklashish.

3. Bolalar ongida ma‘naviy qadriyatlar va milliy davlatchilik g‘oyalariga hurmat hissini shakllantirishga mo‘ljallangan kontentlar yaratish konsepsiyasini ishlab chiqish.

4. O‘zbekiston milliy taraqqiyotini bolalar o‘rtasida sodda va ta’sirchan usullarda targ‘ib qilishga mo‘ljallangan maxsus multimedia va axborot loyihalarini ishlab chiqish hamda ularni amalga oshirish.

5. Bolalarga yo‘naltirilgan tashqi va ichki axborot tahdidlarini muntazam tahlil qilish, ularning oldini olish choralari ko‘rish, bolalar uchun xavfsiz axborot muhitini yaratish ishlarini tashkil etish.

6. Bolalarning ongi va dunyoqarashini har xil zararli tashqi ta’sirlardan himoya qilish bo‘yicha milliy media strategiyasini ishlab chiqish va uni amalga oshirish.

7. Bolalar uchun mo‘ljallangan kontentlar yaratishni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash uchun davlat va xususiy sektor mablag‘lari, xalqaro grantlar jalb etilishini tashkil qilish.

8. Bolalar uchun mo‘ljallangan kontentlarni ommalashtirish, realizatsiya qilish va xalqaro bozorlarga olib chiqilishiga ko‘maklashish bo‘yicha chora-tadbirlar ko‘rish.

9. Bolalar uchun mo‘ljallangan kontentlar yaratish, bolalarni zararli kontentlardan himoya qilish bo‘yicha xalqaro hamkorlikni rivojlantirish.

10. Bolalar uchun mo‘ljallangan milliy axborot muhitini hamda kontentlar yaratishni rivojlantirish bo‘yicha normativ-huquqiy bazani takomillashtirish yuzasidan takliflar tayyorlash.

Milliy kontent — o‘z-o‘zini ifoda etish, tarqatish, marketing va yoki nashr etish uchun nutq, yozuv yoki har xil san‘at turlari kabi biror-bir vosita orqali ifodalanishi kerak bo‘lgan axborot vositasi hisoblanadi. Milliy kontent siyosiy, ma‘naviy-ma‘rifiy, ijtimoiy, ta’limga oid yoki ko‘ngilochar kabi turli mavzularda bo‘lishi mumkin.

Davlatimiz rahbari huzurida maktab ta’limi sifatini oshirish hamda pedagoglar tayyorlash tizimini takomillashtirishga oid taqdimot yig‘ilishida yoshlar ta’lim-tarbiyasiga kuchli ta’sir ko‘rsatadigan, qiziqarli milliy kontentlar yaratish vazifasi qo‘yilgan edi.

Milliy kontent ta’lim jarayonida o‘quvchilarda madaniy va tarixiy qadriyatlarni shakllantirish, o‘zlikni anglash va milliy identifikatsiyani rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Pedagogik nazariyalar milliy kontentni ta’lim jarayoniga tatbiq etishning asosiy metodik yondashuvlarini ishlab chiqishda asos bo‘lib xizmat qiladi.

Shu bilan birga, zamonaviy ta'lim jarayonida milliy kontent interaktiv metodlar va pedagogik innovatsiyalar bilan uyg'unlashishi lozim

Milliy kontent o'quvchilarda milliy identifikatsiya va tarixiy xotirani shakllantirishda asosiy vosita sifatida namoyon bo'ladi (Askarov, 2020; Yunusova, 2022). Milliy kontent o'quv jarayonida nafaqat bilim berish, balki ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni o'rgatish vazifasini ham bajaradi. Konstruktivistik yondashuv milliy kontentni o'quvchilarning amaliy tajribasi orqali o'rganish imkonini beradi (Abdullayeva, 2019). Faol o'quv yondashuvi o'quvchilarning mustaqil izlanishlarini rag'batlantiradi va milliy qadriyatlarni real kontekstda anglashga yordam beradi. Loyiha asosida o'qitish va interaktiv metodlar milliy kontentni tatbiq etishda eng samarali vosita sifatida aniqlangan (Karimov, 2021). Flipped classroom va multimediya materiallari milliy kontentni darslarda qiziqarli va interaktiv shaklda o'rgatishga imkon beradi. Milliy kontentni tatbiq etish uchun o'qituvchilarni doimiy malaka oshirish va pedagogik treninglar orqali tayyorlash muhimligi aniqlangan (Mirzayev, 2018). Adabiyotlar tahlili va natijalar shuni ko'rsatadiki, milliy kontentni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish bir necha jihatdan samarali: 1. Pedagogik nazariyalar kontekstida • Konstruktivizm nazariyasi milliy kontentni amaliy tajribaga asoslangan o'qitish imkonini beradi. O'quvchilar tarixiy va madaniy materiallarni o'z tajribasi orqali anglab yetadi, bu esa bilimning mustahkamligini oshiradi (Askarov, 2020). • Faol o'quv yondashuvi o'quvchilarning tanqidiy fikrlash va ijodiy ko'nikmalarini rivojlantiradi, milliy qadriyatlarni muhokama qilish imkonini beradi (Yunusova, 2022). 2. Metodik jihatlar • Loyiha asosida o'qitish (Project-based learning) milliy kontentni real hayotiy masalalar bilan bog'lash orqali o'quvchilarda qiziqish uyg'otadi va bilimlarni amaliyotga tatbiq etishga yordam beradi (Karimov, 2021).

• Interaktiv darslar va flipped classroom metodlari milliy kontentni o'quv jarayonida qiziqarli va interaktiv tarzda tatbiq etish imkonini yaratadi (Abdullayeva, 2019). • Multimediali materiallar, video va elektron darsliklar milliy voqealarni vizual tarzda namoyish etib, o'quvchilarning eslab qolish darajasini oshiradi. 3. O'qituvchilarni tayyorlash ahamiyati • Milliy kontentni samarali tatbiq etish uchun o'qituvchilarning metodik kompetensiyasi va madaniy bilimlari muhim hisoblanadi. Pedagogik treninglar va malaka oshirish kurslari o'qituvchilarning milliy qadriyatlar bilan ishlash malakasini oshiradi (Mirzaev, 2018). Adabiyotlar tahlilishuni ko'rsatadiki, milliy kontentning ta'lim jarayonida qo'llanilishi nafaqat o'quvchilarni ma'lumot bilan ta'minlash, balki ularning ijtimoiy, madaniy va ma'naviy rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, pedagogik nazariyalar va metodik yondashuvlar milliy kontentni samarali integratsiya qilish uchun asosiy vosita hisoblanadi. Maqola natijalariga ko'ra: 1. Milliy kontent ta'lim jarayonida o'quvchilarda milliy identifikatsiya, qadriyatlar va tarixiy xotirani shakllantirishda asosiy ahamiyatga ega. 2. Pedagogik nazariyalar (konstruktivizm, faol o'quv yondashuvi, interaktiv metodlar) milliy kontentni ta'lim jarayoniga samarali integratsiya qilishni ta'minlaydi. 3. Loyiha asosida o'qitish, flipped classroom va multimediya vositalari milliy kontentni amaliy va qiziqarli shaklda tatbiq etish imkonini beradi. 4. O'qituvchilarning metodik tayyorgarligi va malaka oshirish jarayoni milliy kontentni samarali tatbiq etishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan, milliy kontentni

pedagogik nazariyalar va metodik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish ta'lim jarayonining sifatini oshirish, o'quvchilarni milliy ong bilan boyitish va zamonaviy pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish imkonini beradi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son farmoni. – T.:2017 yil, 7 fevral.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarbiya" fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 422-sonli qarori. 2020-yil 6-iyul.
- 3.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'lim to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" 2017-yil 15-martdagi 140-son qarori.
- 4.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 15.05.2025 yildagi PQ-183-son. Bolalar uchun mo'ljallangan milliy kontentlar yaratish va ularni ommalashtirishni qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida
- 5.Musurmonova A.,Isaqulova N.J, Jumanioyozova M.T., Jumayev A.Sh. Umumiy pedagogika. Darslik. - T.: «Innovatsiya-Ziyo» nashriyoti, 2020-yil, 194 bet.
6. O'zbek xalq maqollari. «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik korpaniyasi Bosh tahririyati, 2005. 257 bet
- Karimov, S. (2021). Milliy kontentni integratsiya qilish strategiyalari. Ta'lim va Innovatsiya, 3(2), 45-53.
- 4.Mirzaev, B. (2018). O'qituvchilar tayyorlashda interaktiv metodlar. Toshkent: Ma'naviyat.
- 5.UNESCO. (2020). Innovative Pedagogies for Teaching in the 21st Century. Paris: UNESCO Publishing.
- 6.Yunusova, M. (2022). Milliy kontent va ta'limda identifikatsiya masalalari. Ilmiy maqolalar to'plami, 10(1), 67-74.
- 7.Tashkent State University of Education. (2019). Pedagogik innovatsiyalar va ta'lim jarayonidagi milliy qadriyatlar. Toshkent: TSUE.

3.2. “Tarbiya fanini o‘qitishda milliy va umuminsoniy qadriyatlardan foydalanish metodikasi” moduli

1-mavzu. Tarbiya fanini moddiy va ma’naviy qadriyatlar asosida o‘qitish (2 soat nazariy mashg‘ulot)

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	III. Fanni o‘qitishga zamonaviy yondashuvlar				
O‘quv modul	3.2.“Tarbiya fanini o‘qitishda milliy va umuminsoniy qadriyatlardan foydalanish metodikasi” moduli				
Mavzu	Tarbiya fanini moddiy va ma’naviy qadriyatlar asosida o‘qitish				
Darsning maqsadi	- tarbiya fanidan Davlat ta’lim standartlari va ta’lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish; - tarbiya turlarini shakllantirish; - Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish				
Mashg‘ulot turi	Ma’ruza				
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg‘ulot, “Aqliy hujum”				
Jihozlar	Kompyuter va proyektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slaydlar, ma’ruza matni)				
Mashg‘ulot mazmuni					
Mashg‘ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar		Natija
1. Tashkiliy	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama - Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoli vaziyat yaratish		O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.

3. Nazariy qism	Slaydlar bilan mavzu tushuntiriladi: - Kirish: tarbiya fanini o'qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o'rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta'lim standartlarining qisqacha ta'rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o'qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.	25	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	O'qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o'rganadi.
4. Amaliy mashg'ulot	-Guruhlarga tarbiya masalalarni muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o'z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish	O'qituvchilar mavzuni amaliy ko'nikmalar orqali yaxshiroq o'rganadi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	O'qituvchilarga quyidagi savollar bo'yicha o'zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi:O'qituvchilarning xulosalari umumlashtiriladi.	10	Savol-javob, O'z-o'zini baholash, tahlil	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi

1-mavzu. Tarbiya fanini moddiy va ma'naviy qadriyatlar asosida o'qitish (2 soat amaliy mashg'ulot)

Reja:

- 1.Tarbiya fanini moddiy va ma'naviy qadriyatlar
- 2.Hayotda muvaffaqiyatli va axloqiy to'g'ri yo'l tutish

Tarbiya fanini moddiy va ma'naviy qadriyatlar asosida o'qitish — bu shunchaki bilim berish emas, balki o'quvchi qalbida milliy o'zlikni anglash va umuminsoniy fazilatlarni shakllantirish jarayonidir.

Bu yondashuv darslarni hayotiy, ta'sirchan va mazmunli bo'lishini ta'minlaydi. Quyida ushbu jarayonni tashkil etishning asosiy yo'nalishlari keltirilgan:

1. Ma'naviy qadriyatlar asosida o'qitish

Ma'naviy qadriyatlar tarbiya fanining "ruhi" hisoblanadi. Bunda asosiy e'tibor o'quvchining ichki dunyosini boyitishga qaratiladi.

- **Ajdodlar merosi:** Alisher Navoiy, Abu Rayhon Beruniy, Imom Buxoriy kabi buyuk siymolarning hayoti va o'gitlarini darslarga integratsiya qilish.
- **Axloqiy tushunchalar:** Mehr-oqibat, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, halollik va vatanparvarlik kabi tushunchalarni real hayotiy misollar (keysarlar) orqali tushuntirish.
- **Milliy urf-odatlar:** "Hashar", "Mahalla", "Mehmondorchilik" kabi an'analarning jamiyat birligidagi rolini ko'rsatib berish.

2. Moddiy qadriyatlar asosida o'qitish

Moddiy qadriyatlar orqali o'quvchilarda go'zallikni his qilish, mehnatni qadrlash va tariximizga nisbatan g'urur tuyg'usi shakllantiriladi.

- **Me'moriy obidalar:** Samarqand, Buxoro, Xiva kabi shaharlardagi tarixiy obidalarni nafaqat bino, balki milliy tafakkur mahsuli sifatida o'rganish.
- **Xalq amaliy san'ati:** Kashtachilik, kulolchilik, zargarlik buyumlari misolida sabr, qunt va nafosat tarbiyasini olib borish.
- **Milliy kiyimlar va buyumlar:** Har bir naqsh va rangning ramziy ma'nosini tushuntirish orqali estetik tarbiya berish.

Darsda qo'llaniladigan samarali metodlar

Metod nomi	Tavsifi
"Vaqt mashinasi"	O'quvchilarni o'tmishdagi ma'naviy muhitga (masalan, jadidlar davri) olib kirish orqali qadriyatlarni his qildirish.
"Ekskursiya"	Muzeylar va tarixiy qadamjolarga borish orqali moddiy qadriyatlarni bevosita ko'rsatish.
"Avlodlar muloqoti"	Nuroniylar otaxon va onaxonlari bilan uchrashuvlar tashkil etib, tirik an'analarni o'rganish.
"Loyihaviy"	O'quvchilarga o'z shajarasi yoki mahallasi tarixini o'rganish

Metod nomi	Tavsifi
ta'lim"	bo'yicha topshiriqlar berish.

Natija qanday bo'ladi?

Ushbu yondashuv bilan o'tilgan darslar natijasida o'quvchi:

1. **O'zligini taniydi:** Qayerdan kelganini va kimlarning avlodi ekanini anglaydi.
2. **Mas'uliyatni his qiladi:** Moddiy boyliklarni asrash va ma'naviy merosni davom ettirish burchi shakllanadi.
3. **Immunitet hosil qiladi:** "Ommaviy madaniyat"ning salbiy ta'sirlariga qarshi milliy qadriyatlar qalqoniga ega bo'ladi.

Eslatma: Tarbiya fanida eng muhim omil — o'qituvchining shaxsiy namunasidir. Agar o'qituvchi o'zi aytayotgan qadriyatlarga amal qilsa, darsning samaradorligi o'n chandon ortadi.

Hayotda muvaffaqiyatli bo'lish va shu bilan birga axloqiy prinsiplarni saqlab qolish — bu haqiqiy san'at. Ko'pincha odamlar "yo muvaffaqiyat, yo axloq" degan tanlov oldida qolishadi, deb o'ylashadi. Aslida esa, **eng mustahkam muvaffaqiyat aynan axloqiy poydevor ustiga qurilganidir.**

Quyida muvaffaqiyatli va axloqiy to'g'ri yo'l tutishning asosiy ustunlari keltirilgan:

1. Ma'naviy kompas: O'z qadriyatlaringizni belgilab oling

Muvaffaqiyat sari tashlangan har bir qadam ichki qadriyatlarga mos kelishi kerak.

- **Halollik:** Qisqa muddatli foyda uchun yolg'on ishlatish uzoq muddatda obro'ni to'kadi. Halol mehnat esa barakali va davomiydir.
- **Mas'uliyat:** O'z xatolaringizni tan olish va natijalar uchun javobgarlikni bo'yinga olish — yetakchilikning oliy ko'rinishidir.
- **Adolat:** Nafaqat o'z manfaatingizni, balki atrofingizdagilarning haq-huquqlarini ham hisobga oling.

2. Muvaffaqiyat strategiyasi: Oqilona harakat

Axloqiy bo'lish — bu sustkashlik degani emas. Muvaffaqiyat uchun intellektual salohiyat ham muhim:

- **Uzluksiz ta'lim:** Dunyo tez o'zgarmoqda. Bilimga sarmoya kiritish — eng kam riskli va eng yuqori daromadli sarmoyadir.
- **Vaqtni boshqarish:** Muvaffaqiyatli odamlar vaqtini mayda-chuyda g'iybat yoki foydasiz mashg'ulotlarga emas, maqsadlariga sarflashadi.
- **Intizom:** Motivatsiya sizni boshlashga majbur qiladi, lekin intizom sizni yakuniy natijaga olib boradi.

3. Ijtimoiy munosabatlar: "Oltin qoida"

Hayotda muvaffaqiyatga yolg'iz erishib bo'lmaydi. Odamlar bilan munosabatda quyidagilarga amal qiling:

- **Eshita bilish:** Odamlarni tushunishga harakat qiling, shunda ular ham sizga ergashadi.
- **Kattalarga hurmat, kichiklarga izzat:** Bu nafaqat milliy qadriyat, balki ijtimoiy ierarxiyada sog'lom o'rin topishning kalitidir.
- **Minnatdorchilik:** Sizga yordam berganlarni unutmang. Minnatdorchilik tuyg'usi yangi imkoniyatlar eshigini ochadi.

Muvaffaqiyat va Axloq balansi (Jadval)

Vaziyat	Noto'g'ri yo'l (Faqat manfaat)	To'g'ri yo'l (Axloqiy muvaffaqiyat)
Raqobat	Raqibga choh qazish, uni yomonlash.	O'z ustida ishlab, sifat bilan yutish.
Xato qilish	Aybni boshqalarga ag'darish.	Xatoni tan olib, undan xulosa chiqarish.
Boylik	Har qanday yo'l bilan pul topish.	Halol mehnat va jamiyatga foyda keltirish orqali daromad olish.

Xulosa: Haqiqiy muvaffaqiyat nima?

Haqiqiy muvaffaqiyat — bu nafaqat choʻntakning toʻlaligi, balki **vijdonning tozaligidir**. Kechasi xotirjam uxlash va odamlarning koʻziga tik qarab tura olish — eng katta boylik.

"Insonning qadri uning ilmida yoki boyligida emas, balki oʻzgalarga koʻrsatgan himmati va goʻzal axloqidadir."

Foydalanilgan adabiyotlar

1. R.A.Mavlonova, D.Abdurahimova "Pedagogik mahorat" Oʻquv qoʻllanma. T. Fan va texnologiya. 2012 yil
2. M.Ochilov Muallim qalb meʼmori. Oʻquv qoʻllanma. T. Oʻqituvchi. 2004 yil.
3. N.Egamberdiyeva. Ijtimoiy pedagogika. Darslik. A.Navoiy nomidagi OʻzMKNT. 2009 yil.
4. R.A.Mavlonova, N.Rahmonqulova, B.Normurotova, K.Matnazarova. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. Darslik. Nizomiy nomidagi TDPI Rizografida nashr qilindi. Toshkent. 2014 y.
5. R.A.Mavlonova, B.Normurotova. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. Oʻquv qoʻllanma. Toshkent. "Fan" 2008 y.
6. K.Xoshimov, S.Ochilov. Oʻzbek pedagogikasi antologiyasi. Oʻquv qoʻllanma. Toshkent. Oʻqiyuvchi 2010 y

3.2.2.Mavzu: Tarbiya darslarida ekologik madaniyatni rivojlantirish.

(2 soat amaliy)

Mashgʻulotning texnologik xaritasi

O'quv bloki	III. Fanni o'qitishga zamonaviy yondashuvlar			
O'quv modul	3.2. "Tarbiya fanini o'qitishda milliy va umuminsoniy qadriyatlardan foydalanish metodikasi" moduli			
Mavzu	Tarbiya darslarida ekologik madaniyatni rivojlantirish			
Darsning maqsadi	- tarbiya fanidan Davlat ta'lim standartlari va ta'lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish; - tarbiya turlarini shakllantirish; - Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish			
Mashg'ulot turi	Ma'ruza			
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg'ulot, "Aqliy hujum"			
Jihozlar	Kompyuter va proyektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slydlar, ma'ruza matni)			
Mashg'ulot mazmuni				
Mashg'ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar	Natija
1. Tashkiliy	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg'ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish	O'qituvchilar mashg'ulotga tayyor bo'lishadi.

2. Motivatsiya	- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama - Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoli vaziyat yaratish	O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag'batlanadi.
3. Nazariy qism	Slaydlar bilan mavzu tushuntiriladi: - Kirish: tarbiya fanini o'qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o'rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta'lim standartlarining qisqacha ta'rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o'qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.	25	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	O'qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o'rganadi.
4. Amaliy mashg'ulot	-Guruhlarga tarbiya masalalarni muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o'z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish	O'qituvchilar mavzuni amaliy ko'nikmalar orqali yaxshiroq o'rganadi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	O'qituvchilarga quyidagi savollar bo'yicha o'zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi:O'qituvchilarning xulosalari umumlashtiriladi.	10	Savol-javob, O'z-o'zini baholash, tahlil	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi

3.2.2.Mavzu: Tarbiya darslarida ekologik madaniyatni rivojlantirish.

(2 soat amaliy)

Tarbiya darslarida ekologik madaniyatni shakllantirish — bu shunchaki tabiatni asrash haqida ma'lumot berish emas, balki o'quvchida **"Tabiat — mening uyim, men uning bir bo'lagiman"** degan daxldorlik hissini uyg'otishdir.

Ekologik tarbiya ma'naviy va moddiy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq. Quyida ushbu yo'nalishni dars jarayoniga samarali tatbiq etish usullari keltirilgan:

1. Milliy va diniy qadriyatlar orqali yondashuv

Xalqimizning qadimiy an'analari tabiat bilan uyg'unlikka asoslangan. Darsda quyidagilarga urg'u berish lozim:

- **"Bir tup kessang, o'n tup ek"** tamoyili: Bu shunchaki maqol emas, balki barqaror rivojlanishning o'zbekona modeli ekanini tushuntirish.
- **Suvni e'zozlash:** "Suvga tupurma", "Suv balosidan, o't balosidan asrasin" kabi o'gitlar orqali suvning muqaddasligini uqtirish.
- **Isrofga qarshi kurash:** Naqshbandiya ta'limotidagi "Dast ba kor, dil ba yor" g'oyasi orqali mehnat qilish va ne'matlarni isrof qilmaslik (ekotejamkorlik) tushunchasini berish.

2. Moddiy qadriyatlar va ekologiya bog'liqligi

- **Milliy hunarmandchilik:** Tabiiy xomashyolardan (paxta, ipak, yog'och, loy) foydalanish orqali ekologik toza mahsulotlar yaratish madaniyatini ko'rsatish.
- **Tarixiy bog'lar:** Amir Temur tomonidan barpo etilgan "Bog'i Chinor", "Bog'i Behisht" kabi bog'lar misolida ajdodlarimizning yashillashtirishga bo'lgan yuksak e'tiborini o'rganish.

3. Darsni qiziqarli tashkil etish uchun metodik usullar

Metod	Jarayon va maqsadi
"Ekologik sud"	Tabiatga zarar yetkazayotgan omillarni (masalan, plastik, chiqindi) "ayblanuvchi" sifatida ko'rib chiqish va yechim topish.
"Yashil loyiha"	O'quvchilar bilan maktab hovlisida "Sinf bog'i"ni yaratish. Bu moddiy natijani ko'rish imkonini beradi.
"Eko-keys"	Real ekologik muammo (masalan, Orol dengizi fojiasi) beriladi va o'quvchilar uni bartaraf etish uchun innovatsion g'oyalar taklif qiladi.

Metod	Jarayon va maqsadi
"Chiqindiga ikkinchi hayot"	Tashlandiq buyumlardan foydali narsalar yasash orqali ijodkorlik va tejamkorlikni o'rgatish.

4. Ekologik madaniyatning 5 ta oltin qoidasi (O'quvchilar uchun)

Dars davomida o'quvchilar ongiga quyidagi oddiy, ammo muhim qoidalarni singdirish maqsadga muvofiq:

1. **Tejamkorlik:** Chiroq va suvni keraksiz paytda o'chirish.
2. **Saralash:** Chiqindilarni turlariga qarab ajratishni o'rganish.
3. **Rad etish:** Bir marta ishlatiladigan plastik paketlardan voz kechish.
4. **Tiklash:** Daraxt ekish va borini parvarishlash.
5. **Namuna bo'lish:** Atrofdagilarni tabiatga zarar yetkazishdan qaytarish.

Xulosa

Ekologik madaniyat — bu **axloqning tabiatdagi ko'rinishidir**. Tarbiya darslarida o'quvchi daraxt ekishni nafaqat vazifa, balki o'zidan keyingi avlodga qoldiradigan "ma'naviy meros" deb bilsa, ko'zlangan maqsadga erishilgan bo'ladi.

Amaliy taklif: Darslaringizdan birini ochiq havoda, maktab bog'ida o'tkazib ko'rganmisiz? Bu nazariyadan ko'ra o'quvchi qalbiga tezroq yo'l topadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida" PQ-3160-son Qarori. 2017. 28 iyul.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlarni ma'naviy axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim –tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora tadbirlari to'g'risida" PQ-3907-son Qarori. 2018. 14- avgust.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xalq ta'limi sohasidagi ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4963-sonli Qarori. 2021 yil 25 yanvar.
4. 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son farmoni. – T.:2017 yil, 7 fevral.
5. 2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarbiya" fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 422-sonli qarori. 2020-yil 6-iyul.
6. 3.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'lim to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" 2017-yil 15-martdagi 140-son qarori.
7. 4.Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. - T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017-yil, 416 bet.

8. 5. Musurmonova A., Isaqulova N.J., Jumaniyozova M.T., Jumayev A.Sh. Umumiy pedagogika. Darslik. - T.: «Innovatsiya-Ziyo» nashriyoti, 2020-yil, 194 bet.
9. 7. O'zbek xalq maqollari. «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik korapanyasi Bosh tahririyati, 2005. 257 bet

“Tarbiya fanini o‘qitishda milliy va umuminsoniy qadriyatlardan foydalanish metodikasi” moduli

3.2.3. O‘quvchilarda ijtimoiy mas’uliyat va etikani

rivojlantirish **Mashg‘ulotning texnologik xaritasi**

O‘quv bloki	III. Fanni o‘qitishga zamonaviy yondashuvlar			
O‘quv modul	“ Tarbiya fanini o‘qitishda milliy va umuminsoniy qadriyatlardan foydalanish metodikasi ”			
Mavzu	O‘quvchilarda ijtimoiy mas’uliyat va etikani rivojlantirish			
Darsning maqsadi	- tarbiya fanidan Davlat ta’lim standartlari va ta’lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish; - tarbiya turlarini shakllantirish; - Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish			
Mashg‘ulot turi	Ma’ruza			
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg‘ulot, “Aqliy hujum”			
Jihozlar	Kompyuter va proyektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slaydlar, ma’ruza matni)			
Mashg‘ulot mazmuni				
Mashg‘ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar	Natija
1. Tashkiliy	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish	O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama - Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoli vaziyat yaratish	O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.

3. Nazariy qism	Slaydlar bilan mavzu tushuntiriladi: - Kirish: tarbiya fanini o'qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o'rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta'lim standartlarining qisqacha ta'rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o'qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.	25	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	O'qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o'rganadi.
4. Amaliy mashg'ulot	-Guruhlarga tarbiya masalalarini muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o'z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish	O'qituvchilar mavzuni amaliy ko'nikmalar orqali yaxshiroq o'rganadi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	O'qituvchilarga quyidagi savollar bo'yicha o'zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi:O'qituvchilarning xulosalari umimlashtiriladi.	10	Savol-javob, O'z-o'zini baholash, tahlil	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umimlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi

3.2.3.O'quvchilarda ijtimoiy mas'uliyat va etikani rivojlantirish (2 soat amaliy)

O'quvchilarda ijtimoiy mas'uliyat va etikani rivojlantirish — bu ularni nafaqat bilimli mutaxassis, balki jamiyatning munosib a'zosi va **komil inson** qilib tarbiyalash demakdir. Ijtimoiy mas'uliyat — bu shaxsning o'z xatti-harakatlari uchun jamiyat oldidagi javobgarligini his qilishi va umumiy farovonlikka hissa qo'shishga tayyorligidir.

Quyida ushbu fazilatlarni rivojlantirishning tizimli yondashuvi keltirilgan:

1. Ijtimoiy mas'uliyatning 3 ta asosiy yo'nalishi

O'quvchilarga bu tushunchani quyidagi bosqichlarda tushuntirish samarali:

- **Shaxsiy mas'uliyat:** O'z so'zi, o'z vaqti, o'z salomatligi va o'z buyumlari uchun javob berish.
- **Jamoaviy (Maktab/Sinf) mas'uliyat:** Sinfdoshlariga yordam berish, maktab tartib-qoidalariga rioya qilish, umumiy mulkni asrash.
- **Fuqarolik mas'uliyati:** Vatan oldidagi burch, qonunlarga hurmat, tabiatni va milliy merosni asrab-avaylash.

2. Etik (Axloqiy) tarbiya usullari

Etika — bu "nima yaxshi-yu, nima yomon" degan savolga javob beruvchi ichki filtrdir.

- **Altruizm (Boshqalarga beg'araz yordam):** O'quvchilarda xayriya tadbirlarida qatnashish, keksalarga yordam berish kabi ko'nikmalarni shakllantirish.
- **Empatiya (Hamdardlik):** O'zini boshqaning o'rniga qo'yib ko'rish. "Agar senga shunday deyishsa, nima qilgan bo'larding?" degan savol orqali muloqot madaniyatini o'rgatish.
- **Raqamli etika:** Bugungi kunda internetdagi xulq-atvor (kiberbullingga qarshi kurash, ma'lumotlarning to'g'riligini tekshirish) eng muhim mas'uliyat turlaridan biriga aylangan.

3. Dars jarayonida qo'llaniladigan amaliy metodlar

Metod	Maqsadi va mohiyati
"Ezgulik kundaligi"	O'quvchi kun davomida qilgan kamida bitta foydali ishini yozib boradi. Bu mas'uliyatni odatga aylantiradi.
"Ijtimoiy loyihalar"	Masalan: "Mahallamiz ozodaligi", "Kitob almashish burchagi". Bu o'quvchiga o'zining jamiyat uchun foydali ekanini his qildiradi.
"Axloqiy dilemmalar"	O'quvchilarga murakkab vaziyat beriladi (masalan: do'sting xato qildi, uni himoya qilasanmi yoki haqiqatni aytasanmi?).
"Volontyorlik kuni"	Maktab kutubxonasini tartibga solish yoki kichik sinflarga dars tayyorlashda yordam berish.

4. O'qituvchi va Ota-onaning roli

O'quvchi ijtimoiy mas'uliyatni kitobdan ko'ra ko'proq **muhitdan** o'rganadi:

1. **Shaxsiy namuna:** O'qituvchining o'z vaqtida kelishi, so'zida turishi va har bir o'quvchiga adolatli munosabati — eng katta darsdir.
2. **Rag'bat:** Faqat baho emas, balki o'quvchining jamoat ishlaridagi faolligi va ko'rsatgan odobini ma'naviy rag'batlantirish (masalan: "Hafta qahramoni" unvoni).
3. **Hamkorlik:** Oila va maktabning yagona axloqiy talablar asosida ish ko'rishi.

Xulosa

Ijtimoiy mas'uliyati bor o'quvchi — bu kelajakdagi **adolatli rahbar, halol tadbirkor va sadoqatli vatandoshdir**. Uning uchun axloq "majburiyat" emas, balki "ehtiyoj"ga aylanishi lozim.

Sizga ushbu mavzuda o'quvchilar bilan o'tkazish uchun "Axloqiy dilemmalar" (test-muhokama) savollari to'plamini tayyorlab berishimni xohlaysizmi?

3.3.“Tarbiya fanini o‘qitish jarayonida innovatsion texnologiyalar va milliytarixiy modellardan foydalanish” moduli

3.3.1-mavzu: Tarbiya fanida induktiv va deduktiv xulosa chiqarish.
(2 soat nazariy mashg‘uloti)

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	III. Fanni o‘qitishga zamonaviy yondashuvlar
O‘quv modul	3.3.“Tarbiya fanini o‘qitish jarayonida innovatsion texnologiyalar va milliytarixiy modellardan foydalanish” moduli
Mavzu	Tarbiya fanida induktiv va deduktiv xulosa chiqarish
Darsning maqsadi	- tarbiya fanidan Davlat ta’lim standartlari va ta’lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish; - tarbiya turlarini shakllantirish; - Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish
Mashg‘ulot turi	Ma’ruza
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg‘ulot, “Aqliy hujum”

Jihozlar	Kompyuter va projektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slydlar, ma’ruza matni)				
Mashg‘ulot mazmuni					
Mashg‘ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar		Natija
1. Tashkiliy	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama - Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoli vaziyat yaratish		O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.
3. Nazariy qism	Slaydlar bilan mavzu tushuntiriladi: - Kirish: tarbiya fanini o‘qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o‘rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta’lim standartlarining qisqacha ta’rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o‘qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.	25	Taqdimot, ko‘rgazmali tushuntirish		O‘qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o‘rganadi.
4. Amaliy mashg ‘ulot	-Guruhlarga tarbiya masalalarni muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o‘z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish		O‘qituvchilar mavzuni amaliy ko‘nikmalar orqali yaxshiroq o‘rganadi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil		O‘qituvchilar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.
6. Refleksiya	O‘qituvchilarga quyidagi savollar bo‘yicha o‘zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi:O‘qituvchilarning xulosalari umumlashtiriladi.	10	Savol-javob, O‘z-o‘zini baholash, tahlil		O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob		O‘qituvchilar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi

					maqsadlar bilan yo'naltiriladi
--	--	--	--	--	--------------------------------

3.3.1. Tarbiya fanida induktiv va deduktiv xulosa chiqarish

Tarbiya fanida **induktiv** va **deduktiv** xulosa chiqarish usullaridan foydalanish o'quvchining mantiqiy fikrlashini o'stiradi va axloqiy tushunchalarni shunchaki yodlash emas, balki anglab yetishiga xizmat qiladi.

Bu ikki usul bir-birini to'ldiradi: biri xususiy misollardan umumiy qoidaga olib borsa, ikkinchisi umumiy qoidani hayotga tatbiq etishni o'rgatadi.

1. Induktiv xulosa chiqarish (Xususiydan umumiylikka)

Bu usulda o'qituvchi avval hayotiy misollar, hikoyalar yoki voqealarni keltiradi, o'quvchilar esa ulardan umumiy bir xulosa (axloqiy qoida) chiqarishadi.

- **Jarayon:** Misol $\rightarrow$ Tahlil $\rightarrow$ Umumiy qoida.
- **Tarbiya darsida qo'llanilishi:**
 - o **Misol:** O'qituvchi Alisher Navoiyning yoshligida ustoziga ko'rsatgan hurmati, yapon o'quvchilarining maktabni ozoda tutishi va mahalladagi bir bolaning keksaga yordam bergani haqida so'zlab beradi.
 - o **Xulosa:** O'quvchilar bu misollarni birlashtirib, "**Odoblilik — insonning eng go'zal ziynatidir**" degan umumiy xulosaga kelishadi.
- **Afzalligi:** O'quvchi qoidani o'zi "kashf etadi", shuning uchun u xotirada mahkam saqlanadi.

2. Deduktiv xulosa chiqarish (Umumiydan xususiyya)

Bu usulda avval tayyor axloqiy qoida, norma yoki maqol beriladi. So'ngra o'quvchilar ushbu qoida hayotda qanday namoyon bo'lishini misollar bilan isbotlashadi.

- **Jarayon:** Umumiy qoida $\rightarrow$ Isbot/Misol $\rightarrow$ Amaliyot.
- **Tarbiya darsida qo'llanilishi:**
 - o **Qoida:** "Vatanparvarlik — ona tuproqni e'zozlashdan boshlanadi".
 - o **Isbot:** O'quvchilar bu qoidani isbotlash uchun: harbiy xizmatchilarning jasorati, sportchilarning bayrog'imizni baland ko'tarishi yoki oddiy fuqaroning ko'chaga chiqindi tashlamasligi kabi xususiy misollarni keltirishadi.
- **Afzalligi:** Murakkab axloqiy tushunchalarni (masalan, adolat, mas'uliyat) aniq misollar yordamida chuqur tushunishga yordam beradi.

Induktiv va Deduktiv yondashuvlar qiyosiy jadvali

Xususiyyati	Induktiv usul (Pastdan yuqoriga)	Deduktiv usul (Yuqoridan pastga)
-------------	----------------------------------	----------------------------------

Xususiyati	Induktiv usul (Pastdan yuqoriga)	Deduktiv usul (Yuqoridan pastga)
Boshlanishi	Hayotiy voqea, ertak, rasm yoki video.	Maqol, hadis, qonun yoki qoida.
O'quvchi roli	Tadqiqotchi, kuzatuvchi.	Isbotlovchi, tatbiq etuvchi.
Asosiy savol	"Bu voqealardan qanday xulosa chiqadi?"	"Bu qoidaga hayotda qanday amal qilinadi?"
Maqsad	Yangi tushunchani shakllantirish.	Mavjud qoidani mustahkamlash.

Amaliy tavsiya

Tarbiya darslarida bu ikki usulni **kombinatsiya** qilish eng samarali yo'ldir:

1. **Induktiv yo'l bilan** o'quvchini yangi axloqiy tushunchaga olib keling (qiziqish uyg'oting).
2. **Deduktiv yo'l bilan** o'sha tushunchani turli hayotiy vaziyatlarda (keysalarda) qanday qo'llashni mashq qildiring.

Misol: Avval omonatga xiyonat qilmagan inson haqida hikoya aytasiz (**Induksiya**). So'ng "Va'daga vafo qilish — mardning ishi" degan qoidani o'rta tashlab, maktab hayotida va'dada turish qanday bo'lishini muhokama qilasiz (**Deduksiya**).

3.3.1. Mavzu: Tarbiya darslarida o'quvchilarning induktiv va deduktiv fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish usullari. (2 soat amaliy)

Reja:

1. Induktiv va deduktiv fikrlash tushunchasining mazmuni va ta'lim samaradorligidagi ahamiyati.
2. Induktiv va deduktiv fikrlash ko'nikmasini rivojlantirishdagi muhim jihatlar.
3. Tarbiya darslarida o'quvchilarning induktiv va deduktiv fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish usullari.

Induktiv va deduktiv fikrlash ko'nikmalari — bu mantiqiy fikrlashning ikki asosiy usulidir. Har biri turli yo'nalishlarda ishlatiladi va o'ziga xos xususiyatlarga ega. Quyida har bir fikrlash turining tavsifi va farqlari haqida batafsil ma'lumot beraman.

1. Induktiv fikrlash

Induktiv fikrlash — bu ma'lum bir hodisalardan yoki faktlardan umumiy xulosalar chiqarishga asoslangan mantiqiy jarayondir. Induktiv fikrlashda, o'zaro bog'liq bo'lgan kichik ma'lumotlar to'plamidan kengroq umumiy qoidalar yoki prinsiplar chiqariladi.

Jarayon:

- O'quvchilar yoki tadqiqotchilar ma'lum bir narsalar yoki hodisalarni kuzatadilar.
- Ushbu kuzatishlar orqali ular umumiy qoidalar yoki qonuniyatlar chiqaradilar.
- Bu usul aniq xulosalar yoki isbotlangan natijalar keltirmasligi mumkin, lekin kengroq xulosa yoki tendensiyalarni aniqlash imkonini beradi.

Misol: Agar siz 10 ta oq qushni ko'rgan bo'lsangiz va ular barchasi oq rangda bo'lsa, siz shunday xulosa qilishingiz mumkin: "Barcha qushlar oq rangda bo'lishi mumkin."
Afzalliklari:

- Yangi g'oyalar va nazariyalar yaratishda foydalidir.
- Tajriba va kuzatishlarga asoslanadi, bu esa haqiqatga yaqin xulosalarni chiqarishga yordam beradi.
- Ilmiy tadqiqotlar va statistika sohalarida keng qo'llaniladi.

Kamchiliklari:

- Natijalar har doim to'g'ri bo'lmasligi mumkin, chunki faqat bir nechta kuzatishlar asosida xulosa chiqariladi.
- Har bir kuzatish umumiy xulosaga olib kelmasligi mumkin (yani, "odamlar faqat oq qushlarni ko'rgan bo'lishi mumkin, ammo boshqa rangdagi qushlar ham bor").

2. Deduktiv fikrlash.

Deduktiv fikrlash — bu umumiy qoidalar yoki prinsiplarni o'z ichiga olgan mavzularni tekshirib, ular asosida aniq, alohida xulosalar chiqarishga qaratilgan mantiqiy jarayondir. Deduktiv fikrlashda umumiy qoidalar yoki prinsiplar aniq bo'lganda, ular asosida muayyan holatlar yoki natijalar chiqariladi.

Jarayon:

- O'quvchi yoki tadqiqotchi avvaldan mavjud bo'lgan umumiy qonuniyat yoki qoidalarni ko'rib chiqadi.
- Ushbu umumiy qonuniyatdan aniq holatlarga yoki faktlarga oid xulosalar chiqaradi.
- Deduktiv fikrlashda agar umumiy qoidalar to'g'ri bo'lsa, chiqarilgan xulosalar ham to'g'ri bo'ladi.

Misol:

- Umumiy qoida: "Barcha insonlar bag'rikenglikka intiladi."
- Maxsus holat: "Sizning do'stingiz inson."
- Xulosa: "Sizning do'stingiz bag'rikenglikka intiladi."

Afzalliklari:

- Xulosalar aniq va qat'iy bo'ladi.
- Mantiqiy va ishonchli, chunki ular mavjud qonuniyatlarga asoslanadi.
- Matematik va ilmiy hisob-kitoblarda keng qo'llaniladi.

Kamchiliklari:

- Agar umumiy qoida noto'g'ri bo'lsa, deduktiv fikrlashda chiqarilgan xulosa ham noto'g'ri bo'ladi.
- Barcha holatlar uchun umumiy qoidalar topish qiyin bo'lishi mumkin.

Farqlari:

Xususiyat	Induktiv fikrlash	Deduktiv fikrlash
Yondashuv	Maxsusdan umumiyga (ma'lum holatlardan umumiy qoidalar)	Umumiydan maxsusga (umumiy qoidalardan maxsus holatga)
Jarayon	Kuzatishlar va tajribalar orqali xulosa	Mavjud qoidalar asosida aniq xulosalar

	chiqarish	chiqarish
Ishlatish sohasi	Yangi nazariyalar tendensiyalarni aniqlash	yaratish, Aniq xulosalar chiqarish, ilmiy dalillarni isbotlash
Xulosaning to'g'riligi	Xulosa ehtimoliy, xato bo'lishi mumkin	Xulosa qat'iy va to'g'ri, agar qoidalar to'g'ri bo'lsa
Afzalliklari	Yangi bilimlarni kashf qilishda foydali	Mantiqiy ishonchlilik va aniqlik
Kamchiliklari	Xulosalar har doim to'g'ri bo'lmasligi mumkin	Agar umumiy qoida noto'g'ri bo'lsa, xulosa ham noto'g'ri

Induktiv fikrlash ko'proq yangi ma'lumotlar va ilmiy tadqiqotlar uchun foydalidir, chunki u ehtimoliy xulosalar chiqarishga yordam beradi. Deduktiv fikrlash esa, mavjud bilimlar va qonuniyatlarga asoslanib, aniq va qat'iy xulosalar olishda samarali. Har ikkala fikrlash usuli ham o'z o'rnida muhim va bilim olishda turli jarayonlarda qo'llanilishi mumkin.

Induktiv va deduktiv fikrlash ko'nikmalari bilim olish va mantiqiy fikrlash jarayonlarida muhim o'rin tutadi. Ularning elementlari va rivojlantirishdagi muhim jihatlari quyidagicha:

1. Induktiv fikrlash ko'nikmasining elementlari

Induktiv fikrlashda, o'quvchi ma'lum bir faktlardan umumiy xulosalar chiqaradi. Bu jarayonning elementlari quyidagicha:

- 1.Kuzatishlar:** O'quvchi yoki tadqiqotchi real hayotdagi hodisalar, faktlar yoki voqealarni kuzatadi. Bu element induktiv fikrlashning birinchi bosqichidir, chunki ma'lum bir hodisalar yoki narsalar haqida aniqlik kiritish zarur bo'ladi.
- 2.Ma'lumotlarni tahlil qilish:** Kuzatishdan olingan ma'lumotlarni tahlil qilish, ya'ni ularni umumlashtirish va ularning o'xshash tomonlarini aniqlash.
- 3.Umumiy xulosalar chiqarish:** Ma'lumotlarni tahlil qilib, ularning asosida kengroq va umumiy xulosalar chiqariladi. Bu xulosalar ehtimoliy bo'lib, ular faqat kuzatilgan hodisalarga asoslanadi.
- 4.Ehtimoliy xulosalar va generalizatsiya:** Induktiv fikrlashda chiqilgan xulosalar ehtimoliy va umumiy bo'ladi. Ular tasdiqlangan ilmiy qonuniyatlar bo'lmasligi mumkin, ammo kuzatishlar asosida chiqarilgan taxminlardir.

Rivojlantirishdagi muhim jihatlari:

- **Kuzatishlarni kengaytirish:** Ko'proq ma'lumot to'plash va turli holatlarda kuzatishlar olib borish orqali induktiv fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin.
- **Muammolarni umumlashtirish:** Faqat bitta holatni emas, balki turli holatlarni umumlashtirishga o'rganish zarur. Bu, o'quvchilarga kengroq fikrlash imkonini beradi.
- **Kritik fikrlash:** Ehtimoliy xulosalarni chiqarishda tanqidiy fikrlash muhimdir, chunki har doim kuzatishlar yoki xulosalar to'g'ri bo'lmasligi mumkin.

2. Deduktiv fikrlash ko'nikmasining elementlari

Deduktiv fikrlashda, umumiy prinsiplardan yoki qonuniyatlardan maxsus xulosalar chiqariladi. Bu jarayonning asosiy elementlari quyidagilar:

- 1.Umumiy qoidalar yoki prinsiplar:** Deduktiv fikrlashning boshlanish nuqtasi — umumiy va keng qo'llaniladigan qonuniyatlar yoki prinsiplardir. Bu qoidalar ishonchli va to'g'ri deb qabul qilinadi.
- 2.Maxsus holat:** Umumiy qoida yoki prinsipga asoslanib, maxsus holat tekshiriladi. Bu, ba'zi aniq ma'lumotlarni o'z ichiga oladi va umumiy qoida bilan mos kelishini ko'rsatadi.

- 3.Xulosa chiqarish:** Umumiy qoida va maxsus holatga asoslanib, aniq xulosa chiqariladi. Deduktiv fikrlashda xulosa qat'iy va ishonchli bo'ladi, chunki agar umumiy qoida to'g'ri bo'lsa, chiqarilgan xulosa ham to'g'ri bo'ladi.
- 4.Mantiqiy aniqlik:** Deduktiv fikrlash jarayonida mantiqiy aniqlik va to'g'riligini ta'minlash muhim. Xulosalar qat'iy bo'lib, umumiy qonuniyatlarga asoslanadi.

Rivojlantirishdagi muhim jihatlar:

- **Tushuncha va prinsiplarni o'rganish:** Umumiy qoidalar va prinsiplarni yaxshi o'rganish, deduktiv fikrlashni samarali qilish uchun zarur.
- **Mantiqiy xulosalarni chiqara olish:** O'quvchilarga mantiqiy to'g'ri xulosalar chiqarishni o'rgatish muhim, chunki deduktiv fikrlashda mantiqiy xatoliklar natijalarni noto'g'ri qilishga olib keladi.
- **Test va tekshirish:** Deduktiv xulosalarni tekshirish uchun amaliy misollar va testlar yordamida o'quvchilarda mantiqiy fikrlashni rivojlantirish mumkin.

Induktiv va deduktiv fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi umumiy jihatlar:

- 1.Tajriba va mashq:** Har ikkala fikrlash turini rivojlantirishda amaliy mashqlar va tajribalar orqali ko'nikmalarni mustahkamlash muhimdir. Misol uchun, turli mavzular bo'yicha kuzatishlar olib, induktiv fikrlashni rivojlantirish mumkin; shuningdek, maxsus misollar orqali deduktiv fikrlashni amalda qo'llash.
- 2.Kritik fikrlashni rivojlantirish:** Fikrlarni tahlil qilish va baholash, shuningdek, o'zaro solishtirish va izoh berish ko'nikmalarini o'rgatish, mantiqiy xatoliklarni kamaytirishga yordam beradi.
- 3.Muammolarni hal qilish:** Induktiv va deduktiv fikrlashni o'quvchilarga muammolarni yechishda qo'llashni o'rgatish, ularni mustaqil fikrlashga undaydi va kengroq qarorlar qabul qilish imkonini beradi.
- 4.O'zaro taqqoslash va integratsiya:** O'quvchilarga induktiv va deduktiv fikrlash metodlarini birgalikda qo'llashni o'rgatish, ular uchun qarorlar qabul qilishda samarali yondashuvni yaratadi.

Induktiv va deduktiv fikrlash ko'nikmalari o'quvchilarda mantiqiy fikrlash va tanqidiy yondashuvni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ularning elementlarini tushunish va rivojlantirish orqali o'quvchilar ilmiy izlanishlar, muammolarni hal qilish va qarorlar qabul qilishda samarali ko'nikmalarni egallashadi.

Induktiv fikrlash ko'nikmasini rivojlantirish usullari o'quvchilarga amaliy tajriba orqali umumiy xulosalar chiqarishni o'rgatish, ma'lumotlarni tahlil qilish va o'z kuzatuvlarini asoslashni o'rgatishga yordam beradi. Induktiv fikrlash, hodisalar yoki holatlar asosida umumiy qoidalar yoki xulosalar chiqarish jarayonini anglatadi. Quyida bu ko'nikmani rivojlantirish uchun samarali usullar keltirilgan:

1. Vaziyat yoki holat orqali o'rganish (Case Study)

Tavsif: O'quvchilarga real hayotdagi holatlar yoki hodisalar asosida o'rganish imkonini berish. Bu metod, o'quvchilarga aniq vaziyatlar orqali umumiy xulosalar chiqarishni o'rgatadi.

Metod:

- O'quvchilarga ma'lum bir hodisa, muammo yoki jarayon bilan bog'liq o'rganish holati taqdim etiladi (masalan, ekologik muammo, ijtimoiy vaziyat, iqtisodiy qarorlar).
- O'quvchilar ushbu holatni tahlil qilib, mavjud ma'lumotlardan foydalanib, xulosalar chiqaradilar.
- Holatni o'rganish davomida o'quvchilar o'z kuzatuvlaridan va tahlildan umumiy qoidalarni shakllantiradilar.

Misol:

- Ekologiya darsida, o'quvchilarga biron-bir hududda suv resurslari kamayishini tahlil qilish uchun holat taqdim etiladi. O'quvchilar bu holatni o'rganib, suv resurslarining kamayishiga olib keladigan sabablarni va ularni bartaraf etish yo'llarini induktiv fikrlash orqali aniqlaydilar.

2. Kuzatish va tahlil

Tavsif: O'quvchilarni ma'lum bir hodisa yoki jarayonni kuzatishga undash va bu kuzatuvlar asosida umumiy xulosalar chiqarishga o'rgatish. Bu metod o'quvchilarga tasodifiy holatlar asosida xulosalar chiqarishni o'rgatadi.

Metod:

- O'quvchilarga biror hodisani yoki jarayonni kuzatish uchun vaqt ajratiladi (masalan, ob-havo o'zgarishlari, o'sadigan o'simliklar, hayvonlar harakati).
- Keyin, o'quvchilar o'z kuzatishlaridan ma'lumotlar yig'ib, ular asosida umumiy qonuniyatlarni yoki tendensiyalarni chiqaradilar.

Misol:

- O'quvchilar o'simliklarning o'sishini kuzatadilar. Ular turli sharoitlar (masalan, yorug'lik, suv, tuproq turi) bo'yicha o'sish sur'atlarini solishtiradilar va natijalar asosida o'sish uchun eng yaxshi sharoitlarni aniqlaydilar.

3. Eksperiment va tajriba

Tavsif: O'quvchilarga amaliy tajriba yoki eksperimentlar o'tkazish orqali kuzatish va natijalardan xulosalar chiqarishni o'rgatish. Bu metod orqali o'quvchilar tajribaviy asosda umumiy xulosalar chiqaradilar.

Metod:

- O'quvchilarga eksperimentlarni o'tkazish uchun sharoitlar taqdim etiladi. Ular o'z tajribalarini bajarib, kuzatishlar asosida natijalarga erishadilar.
- Eksperimentlar orqali o'quvchilar, masalan, kimyoviy yoki biologik jarayonlarni o'rganadilar va shu asosida umumiy xulosalar qilishadi.

4. Munozara va guruhda ishlash

Tavsif: O'quvchilarni guruhlariga bo'lib, muhokama va munozaralar o'tkazishga undash, bunda ular turli holatlar yoki muammolarni o'rganib, o'z xulosalarini chiqaradilar. Bu metod o'quvchilarga boshqalar bilan fikr almashish, turli nuqtai nazarlarni eshitish va umumiy qarorga kelishni o'rgatadi.

Metod:

- O'quvchilarni guruhlariga bo'lib, ularga biron bir muammo yoki savol taqdim etiladi.
- Guruhlar o'rtasida muhokama va munozara olib boriladi, va har bir guruh o'z kuzatuvlari va fikrlari asosida umumiy xulosalar chiqaradi.
- Munozara davomida guruhlar o'z fikrlarini asoslab, boshqalar bilan bahslashadilar, bu esa induktiv fikrlashni rivojlantiradi.

Misol:

- O'quvchilarga "Bag'rikenglik va millatlararo totuvlik" mavzusida munozara o'tkaziladi. O'quvchilar o'z kuzatuvlaridan foydalanib, global iqtisodiyotdagi muammolarni tahlil qiladilar va shu asosda xulosalar chiqaradilar.

5. Kreativ va muammoni yechish faoliyatlari

Tavsif: O'quvchilarga muayyan bir muammo yoki vaziyatni hal qilish uchun kreativ va inovatsion fikrlashni rag'batlantirish. Bu metod o'quvchilarga tajriba va kuzatishlar asosida echimlar ishlab chiqish imkoniyatini beradi.

Metod:

- O'quvchilarga muammolarni echish uchun turli sharoitlar yaratilib, ular ushbu muammolarni qanday hal qilishni o'ylab topishadi.
- O'quvchilar muammolarni hal qilishda amaliy tajribalar va kuzatishlar asosida umumiy qonuniyatlar yoki echimlar ishlab chiqadilar.

Misol:

- O'quvchilarga "Shahar atrofidagi ifloslanishni kamaytirish" kabi muammo beriladi. O'quvchilar turli yondashuvlar va echimlarni yaratib, ma'lumotlarni tahlil qilish orqali eng yaxshi yechimni aniqlaydilar.

Induktiv fikrlash ko'nikmasini rivojlantirish o'quvchilarga mantiqiy va analitik fikrlashni o'rgatadi. Bu metodlar, o'quvchilarga turli holatlar va vaziyatlar asosida umumiy xulosalar chiqarishni o'rgatadi va ular o'z kuzatuvlaridan foydalanib, bilimni kengaytirishadi. **Vaziyatni o'rganish (case-study), kuzatish va tahlil, eksperimentlar va tajribalar, munozara va guruhda ishlash** kabi metodlar o'quvchilarga induktiv fikrlashni rivojlantirishda samarali yondashuvlarni taqdim etadi.

Deduktiv fikrlash ko'nikmasini rivojlantirish — o'quvchilarga umumiy qoidalar yoki prinsiplardan aniq xulosalar chiqarishni o'rgatishga qaratilgan jarayon. Deduktiv fikrlashda, umumiy prinsip yoki qonuniyatdan boshlanib, aniq bir holat yoki hodisaga tadbiq etiladi. Bu ko'nikma o'quvchilarga ilmiy, matematik yoki mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Quyida **deduktiv fikrlash ko'nikmasini rivojlantirish usullari** keltirilgan:

1. Umumiy qoidalar tahlil qilish

Tavsif: O'quvchilarga umumiy qoidalar yoki prinsiplarni taqdim etib, ularni aniq holatlar yoki misollar bilan tahlil qilishni o'rgatish. Deduktiv fikrlashda umumiy qoidadan aniq xulosaga erishiladi.

Metod:

- O'quvchilar umumiy qoidalar asosida ma'lum bir hodisani yoki muammoni yechishda deduktiv yondashuvni qo'llaydilar.

2. Masala va muammolarni yechish

Tavsif: O'quvchilarga masala yoki muammo yechish uchun umumiy qonuniyatlarni qo'llashni o'rgatish. Deduktiv fikrlashda aniq yechimlar chiqarish uchun umumiy prinsiplar va qoidalar ishlatiladi.

Metod:

- O'quvchilarga murakkab masalalar yoki muammolar beriladi, ularda umumiy qoidalar yoki mantiqiy qoidalar ishlatish talab etiladi.
- Deduktiv fikrlash jarayonida o'quvchilar qoidalar va prinsiplarni muammo yechish jarayonida mantiqiy tarzda qo'llashni o'rganadilar.

3. Teskari fikrlash (Reverse thinking)

Tavsif: Teskari fikrlash — bu muammoni yoki vaziyatni teskari nuqtai nazardan ko‘rib chiqish. Bu metod o‘quvchilarga mavjud qoidalarni yoki tushunchalarni boshqacha yondashuv bilan ishlatishni o‘rgatadi va deduktiv fikrlashni rivojlantiradi.

Metod:

- O‘quvchilarga muammoning yechimini teskari nuqtai nazardan ko‘rib chiqish vazifasi beriladi.
- Bunda, o‘quvchilar avvalgi qoidalarni teskari tartibda qo‘llab, yechimni topishadi. Bu usul, o‘quvchilarga o‘z fikrlarini yanada chuqurroq tahlil qilishni o‘rgatadi.

Misol:

- O‘quvchilarga, masalan, "Qanday qilib hayvonlarni saqlash muammosini hal qilish kerak?" deb savol beriladi. Ular, odatda hayvonlarni saqlash uchun qanday usullar mavjudligini bilishadi, lekin teskari fikrlashda, "Hayvonlarni qanday qilib saqlamaslik kerak?" degan savolga javob izlaydilar. Bu, o‘quvchilarga yechimlarni teskari tarzda topish va yangi yondashuvlar ishlab chiqishni o‘rgatadi.

4. Nazariy tushunchalarni amaliyotga tatbiq etish

Tavsif: Nazariy tushunchalarni real hayotga tatbiq etish orqali deduktiv fikrlashni rivojlantirish. Bu usul o‘quvchilarga ilmiy yoki nazariy bilimlarni real vaziyatlarda qo‘llash imkonini beradi.

Metod:

- O‘quvchilarga ilmiy yoki nazariy tushunchalar taqdim etiladi, va ular bu tushunchalarni amaliyotda qo‘llash orqali deduktiv xulosalarga keladilar.
- Nazariy bilimni real dunyo muammolariga tatbiq etish orqali o‘quvchilar nafaqat nazariy bilimni o‘zlashtiradilar, balki ularni amalda qo‘llashni ham o‘rganadilar.

Deduktiv fikrlash ko‘nikmasini rivojlantirishda **umumiy qoidalarni tahlil qilish, masala va muammolarni yechish, teskari fikrlash**, va **nazariy tushunchalarni amaliyotga tatbiq etish** kabi usullar muhim o‘rin tutadi. Deduktiv fikrlash — bu mantiqiy fikrlash jarayonidir, unda umumiy prinsiplar va qoidalar asosida aniq xulosalar chiqariladi. Ushbu metodlar o‘quvchilarga ilmiy va amaliy masalalarni yechishda deduktiv yondashuvni qo‘llashni o‘rgatadi va ularning fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Abdug‘afforov, I.** *Pedagogika: O‘quv qo‘llanma.* — T.: "O‘zbekiston" nashriyoti. 2011 y
2. **Xayrullayev, I.** *Ma‘naviyat va ma‘naviy tarbiya: Pedagogik asoslar.* — T.: Sharq. 2005 y
3. **Raximov, S.** *O‘quvchilarda ma‘naviy qadriyatlarini shakllantirish: Metodik qo‘llanma.* — T.: Fan va texnologiya. 2008 y
4. **Mamatov, A.** *Pedagogik texnologiyalar: Nazariya va amaliyot.* — T.: O‘zbekiston Respublikasi Ta‘lim vazirligi. 2014 y
5. **Ismoilov, A.** *O‘quvchilarni ma‘naviy tarbiyalashda axloqiy-psixologik yondashuv: O‘quv qo‘llanma.* — T.: O‘qituvchi. 2013 y
6. **Mirzaev, A.** *Axloqiy tarbiyaning pedagogik asoslari: Nazariy va amaliy masalalar.* — T.: O‘qituvchi. 2017.
7. **Juraev, B.** (2015). *O‘quvchilarni ma‘naviy tarbiyalashning zamonaviy usullari: Monografiya.* — T.: Xalq ta‘limi.
8. **G‘afurov, S.** (2010). *Ta‘lim jarayonida axloqiy-estetik qadriyatlar: Pedagogik nazariyalar.* — T.: Innovatsion ta‘lim.

3.3.2.Mavzu. Tarbiya jarayonida virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqatdan (AR) foydalanish

Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	III. Fanni o‘qitishga zamonaviy yondashuvlar				
O‘quv modul	3.3.“Tarbiya fanini o‘qitish jarayonida innovatsion texnologiyalar va milliytarixiy modellardan foydalanish” moduli				
Mavzu	Tarbiya jarayonida virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqatdan (AR) foydalanish				
Darsning maqsadi	- tarbiya fanidan Davlat ta’lim standartlari va ta’lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish; - tarbiya turlarini shakllantirish; - Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish				
Mashg‘ulot turi	Ma’ruza				
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg‘ulot, “Aqliy hujum”				
Jihozlar	Kompyuter va proyektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slaydlar, ma’ruza matni)				
Mashg‘ulot mazmuni					
Mashg‘ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar		Natija
1. Tashkiliy	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama - Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoli vaziyat yaratish		O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.

3. Nazariy qism	<p>Slaydlar bilan mavzu tushuntiriladi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kirish: tarbiya fanini o'qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o'rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta'lim standartlarining qisqacha ta'rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o'qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish. 	25	Taqdimot, ko'rgazma li tushuntirish	O'qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o'rganadi.
4. Amaliy mashg'ulot	<ul style="list-style-type: none"> - Guruhlarga tarbiya masalalarini muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o'z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish 	20	Taqdimot, namoyish	O'qituvchilar mavzuni amaliy ko'nikmalar orqali yaxshiroq o'rganadi.
5. Tahlil va muhokama	<ul style="list-style-type: none"> - Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish 	10	Suhbat, muhokama, tahlil	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	O'qituvchilarga quyidagi savollar bo'yicha o'zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi: O'qituvchilarning xulosalari umumlashtiriladi.	10	Savol-javob, O'z-o'zini baholash, tahlil	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	<ul style="list-style-type: none"> - Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish 	5	Suhbat, Savol-javob	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan

					yo‘naltiriladi
--	--	--	--	--	----------------

Tarbiya jarayonida **Virtual haqiqat (VR)** va **Kengaytirilgan haqiqat (AR)** texnologiyalaridan foydalanish — bu anʼanaviy oʻqitish usullarini mutlaqo yangi, yuqori hissiy darajaga olib chiqish demakdir. Bu texnologiyalar oʻquvchiga shunchaki maʼlumot bermaydi, balki uni **voqealar ishtirokchisiga** aylantiradi.

Quyida ushbu innovatsion vositalarni tarbiya darslariga tatbiq etish imkoniyatlari keltirilgan:

1. Virtual haqiqat (VR) — "Hissiy shoʻngʻish"

VR koʻzoynaklari yordamida oʻquvchi real vaqtdagi muhitdan uzilib, sunʼiy yaratilgan dunyoga kiradi. Bu maʼnaviy va axloqiy tushunchalarni shakllantirishda juda qoʻl keladi.

- **Tarixiy shaxslar bilan muloqot:** Oʻquvchi VR orqali Mirzo Ulugʻbek rasadxonasiga yoki Alisher Navoiy yashagan davrga "sayohat" qilishi mumkin. Bu ajdodlar merosiga nisbatan faxr tuygʻusini uygʻotadi.
- **Empatiya (Hamdardlik) mashqlari:** Oʻquvchi VR orqali imkoniyati cheklangan insonning yoki ekologik ofat hududida yashayotgan bolaning hayotini "oʻz koʻzi bilan" koʻradi. Bu uning qalbida rahm-shafqat va yordam berish hissini (ijtimoiy masʼuliyatni) oʻn chandon kuchaytiradi.
- **Xavfsiz xulq-atvor:** Favqulodda vaziyatlarda (yongʻin, zilzila) oʻzini qanday tutish va boshqalarga yordam berishni virtual muhitda xavfsiz mashq qiladi.

2. Kengaytirilgan haqiqat (AR) — "Hayotga bogʻlanish"

AR (Augmented Reality) — real dunyoga raqamli elementlarni ustma-ust qoʻyishdir. Buning uchun koʻpincha oddiy smartfon va maxsus ilova kifoya qiladi.

- **"Tiriltirilgan" kitoblar:** Tarbiya darsligidagi rasmga telefon kamerasi tutilganda, buyuk allomalarning 3D modeli paydo boʻlib, oʻquvchilarga oʻgitlar aytadi.
- **Ekologik markirovka:** Maktab hovlisidagi daraxtlarga oʻrnatilgan QR-kodlar orqali oʻquvchi oʻsha oʻsimlikning tabiati, uni qanday asrash kerakligi haqidagi qiziqarli videolarni koʻradi.
- **Muzey eksponatlari:** Muzeyga borish imkoni boʻlmaganda, AR orqali tarixiy moddiy qadriyatlarni (masalan, qadimiy qilich yoki kiyimni) sinf xonasining oʻrtasida batafsil koʻzdan kechirish mumkin.

VR va AR texnologiyalarining afzalliklari

Xususiyati	An'anaviy dars	VR/AR darslari
Ma'lumotni qabul qilish	Eshitish va o'qish orqali.	Ko'rish, eshitish va his qilish orqali.
Qiziqish (Motivatsiya)	O'rta darajada.	Juda yuqori (Geymifikatsiya elementi).
Xulosa chiqarish	Nazariy tushuntirish.	Shaxsiy tajriba va kuzatuv asosida.
Xotirada saqlanishi	20-30%	70-90%

Tarbiya darsida qo'llashga misol (Keys)

Mavzu: "Vatanparvarlik va tariximiz".

- **VR yordamida:** O'quvchilar 1966-yildagi Toshkent zilzilasi va shaharning qayta tiklanish jarayonini 360 darajali formatda ko'rishadi. Bu xalqning birdamligi va matonatini his qilishga yordam beradi.
 - **AR yordamida:** O'quvchilar xaritada tarixiy obidalar ustiga telefon tutib, ularning asl ko'rinishini va o'sha davr muhitini ko'rishadi.
Diqqat qilinishi kerak bo'lgan jihatlar:
1. **Vaqt me'yori:** VR ko'zoynaklaridan 10-15 daqiqadan ortiq foydalanish bolaning sog'lig'iga (ko'ziga) ta'sir qilishi mumkin.
 2. **Kontent sifati:** Ishlatilayotgan dasturlar dars mavzusiga va milliy qadriyatlarimizga mos bo'lishi shart.

Xulosa: Texnologiya — bu shunchaki qurol. Tarbiya darsining "yuragi" baribir o'qituvchining so'zi va o'quvchi bilan bo'lgan tirik muloqotidir. VR/AR esa bu yurakni yanada kuchliroq urishiga yordam beradi.

Sizga VR/AR texnologiyalarini darsda qo'llash uchun bepul ilovalar yoki dasturlar ro'yxati kerakmi?

3.3.3.Fanni o‘qitishda xalq og‘zaki ijodiyotidan foydalanish usullari

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	III. Fanni o‘qitishga zamonaviy yondashuvlar				
O‘quv modul	3.3. Fanni o‘qitishda xalq og‘zaki ijodiyotidan foydalanish usullari				
Mavzu	3.3.3.Fanni o‘qitishda xalq og‘zaki ijodiyotidan foydalanish usullari				
Darsning maqsadi	- tarbiya fanidan Davlat ta’lim standartlari va ta’lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish; - tarbiya turlarini shakllantirish; - Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish				
Mashg‘ulot turi	Ma’ruza				
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg‘ulot, “Aqliy hujum”				
Jihozlar	Kompyuter va proyektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slaydlar, ma’ruza matni)				
Mashg‘ulot mazmuni					
Mashg‘ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar		Natija
1. Tashkiliy	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama - Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoni vaziyat yaratish		O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.

3. Nazar iy qism	Slaydlar bilan mavzu tushuntiriladi: - Kirish: tarbiya fanini o'qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o'rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta'lim standartlarining qisqacha ta'rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o'qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.	25	Taqdimot, ko'rgazmatirish		O'qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o'rganadi.
4. Amaliy mashg'ulot	-Guruhlarga tarbiya masalalarni muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o'z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish		O'qituvchilar mavzuni amaliy ko'nikmalar orqali yaxshiroq o'rganadi.
5. Tahlil va muho kama	- Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil		O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	O'qituvchilarga quyidagi savollar bo'yicha o'zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi:O'qituvchilarning xulosalari umumlashtiriladi.	10	Savol-javob, O'z-o'zini baholash, tahlil		O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob		O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi

3.3.3.Fanni o'qitishda xalq og'zaki ijodiyotidan foydalanish usullari

Tarbiya fanini o'qitishda xalq og'zaki ijodi (folklor) namunalaridan foydalanish — bu darsning ta'sirchanligini oshirish va milliy qadriyatlarni o'quvchi ongiga singdirishning eng qadimiy va sinalgan usulidir. Xalq og'zaki ijodi o'zida asrlar hayotiy tajriba va axloqiy normalarni jamlagan "ma'naviy xazina" hisoblanadi.

Quyida Tarbiya darslarida folklor namunalaridan foydalanishning samarali usullari keltirilgan:

1. Maqol va matallar: "Fikrning qayrog'i"

Maqollar — bu tayyor deduktiv qoidalardir. Ulardan darsning har qanday bosqichida foydalanish mumkin.

- **"Boshqotirma" usuli:** Dorskaga maqolning birinchi qismi yoziladi, o'quvchilar davomini topishadi va uning axloqiy mazmunini tahlil qilishadi.

Misol: "Oltin olma, ... (duo ol)". Bu orqali moddiy boylikdan ko'ra ma'naviy boylik ustunligi tushuntiriladi.

- **Bahs-munozara:** "Maqollar jangi" tashkil etiladi. Masalan, mehnatsevarlik haqida kim ko'p maqol ayta olishi bo'yicha musobaqa o'tkaziladi.

2. Ertak va afsonalar: "Axloqiy darslik"

Ertaklar orqali o'quvchilar hayotdagi yaxshilik va yomonlik, adolat va zulm o'rtasidagi kurashni vizual tasavvur qilishadi.

- **"Ertakning yangi yakuni" metodi:** O'quvchilarga ma'lum bir ertak (masalan, "Zumrad va Qimmat") so'zlab beriladi va "Agar Qimmat o'z xatosini tushunib, kechirim so'raganda, ertak qanday tugardi?" degan savol bilan ijodiy va axloqiy fikrlashga undaladi.
- **Rollar orqali ijro:** Ertak qahramonlarining xatti-harakatlarini sahnalashtirish orqali o'quvchi o'sha obrazning ichki kechinmalarini (empatiyani) his qiladi.

3. Latifa va rivoyatlar: "Zukkolik va tanqidiy fikr"

Afandi latifalari yoki dono rivoyatlar o'quvchida yumor hissi orqali qusur va kamchiliklarni anglashga yordam beradi.

- **Tahlil usuli:** Biror rivoyat aytilgach (masalan, Luqmoni Hakim o'gitlari), o'quvchidan "Bu hikoyadan chiqarilgan eng asosiy xulosa nima?" deb so'raladi. Bu **induktiv** xulosa chiqarishga yordam beradi.

Folklor turlari bo'yicha tarbiyaviy yo'nalishlar (Jadval)

Folklor turi	Tarbiyaviy yo'nalishi	O'quvchiga beradigan foydasi
Allalar	Mehr-muhabbat, oila muqaddasligi.	Insoniylik va onaga hurmatni shakllantiradi.

Folklor turi	Tarbiyaviy yoʻnalishi	Oʻquvchiga beradigan foydasi
Topishmoqlar	Zukkolik, mantiqiy fikrlash.	Atrof-muhitni sinchkovlik bilan oʻrganishni oʻrgatadi.
Dostonlar	Qahramonlik, vatanparvarlik.	El-yurt uchun sadoqat tuygʻusini uygʻotadi.
Tez aytishlar	Nutq madaniyati, diqqat.	Oʻz fikrini aniq va ravon bayon etishga yordam beradi.

4. Amaliy metod: "Xalq hikmatlari sandigʻi"

Dars davomida oʻquvchilar oʻzlarining "Hikmatlar sandigʻi"ni (daftar yoki maxsus quti) yaratishadi.

1. Har bir darsda mavzuga oid bitta maqol yoki rivoyat "sandigʻi"ga qoʻshiladi.
2. Chorak yakunida ushbu hikmatlar asosida oʻquvchilar oʻzlarining kichik hikoyalarini yozishadi.

Nima uchun bu usul samarali?

- **Hissiy yaqinlik:** Folklor oʻquvchining qon-qoniga singgan milliy kodlar bilan bogʻliq.
- **Tushunish osonligi:** Murakkab falsafiy tushunchalar oddiy xalq tilida tushuntiriladi.
- **Qiziqarlilik:** Dars zerikarli nazariyadan jonli muloqotga aylanadi.

Eslatma: Folklor namunalarini tanlayotganda, ularning bugungi zamonaviy dunyoqarashga va oʻquvchining yoshiga mosligiga eʼtibor berish lozim.

Tarbiya darsida ishlatish uchun "Odob-axloq" yoki "Vatanparvarlik" mavzusiga oid eng sara topishmoq va maqollar toʻplami

1. "Odob-axloq" mavzusi (Topishmoq va maqollar)

Bu boʻlimda asosiy urgʻu insonning ichki goʻzalligi va muomala madaniyatiga qaratiladi.

Topishmoqlar:

1. Kaltasi — gʻam keltirar, uzuni — olamni buzar. U nima? (**Til**)
o *Tarbiyaviy xulosa:* Tilga ehtiyot boʻlish, yomon soʻzdan tiyilish.
2. Ozi — bol, koʻpi — zahar. (**Gap/Soʻz**)
o *Tarbiyaviy xulosa:* Keraksiz gaplardan qochish, kamgaplik va donolik.
3. Borida hamma suyar, yoʻgʻida hamma kular. (**Odob/Axloq**)

Maqollar (Induktiv tahlil uchun):

- "Odobni odobsizdan o'rgan." (Nega shunday deyiladi? — Muhokama uchun ajoyib savol).
- "Go'shtni tuz saqlar, odamni — so'z."
- "Yaxshi so'z — jon ozig'i, yomon so'z — bosh qozig'i."

2. "Vatanparvarlik" mavzusi (Rivoyat va maqollar)

Bu bo'limda o'quvchilarda daxldorlik va g'urur hissini shakllantirish maqsad qilinadi.

Qisqa rivoyat (Dars uchun keys):

Bir donishmanddan so'rashibdi: "Inson uchun eng aziz maskan qayer?". Donishmand javob beribdi: "Inson qayerda o'zini kerakli his qilsa, o'sha yer azizdir. Lekin qayerda uning kindik qoni to'kilgan bo'lsa, o'sha yer uning qalbidir".

- *Savol:* Nima uchun inson o'z tug'ilgan joyini dunyoning eng go'zal joyidan ham ustun ko'radi?

Topishmoqlar:

1. Ostonadan boshlanar, butun dunyoni qamrar. (**Vatan**)
2. Onadek mehribon, otadek tayanchni qayerdan topsa bo'ladi? (**Ona tuproqdan**)

Maqollar:

- "Vatanni sevmok imondandir."
- "Ona yurtning — oltin beshiging."
- "Bulbul chamanni sevar, odam — Vatanni."
- "O'zga yurtning sultoni bo'lguncha, o'z yurtningning cho'poni bo'l."

3. Darsda qo'llash uchun interaktiv o'yin: "Maqolni davom ettir"

O'quvchilarni ikki guruhga bo'lib, quyidagi maqollarning birinchi qismini ayting:

1. **O'qituvchi:** "Ustoz otangday..."
o **O'quvchi:** "...ulug'".
2. **O'qituvchi:** "Mevali daraxtga..."
o **O'quvchi:** "...tosh otishar".
3. **O'qituvchi:** "Yaxshi bilan yursang, yetarsan murodga..."
o **O'quvchi:** "...yomon bilan yursang, qolarsan uyatga".

Metodik tavsiya:

Ushbu materiallardan foydalanganda o'quvchilarga "**Nima uchun?**" degan savolni ko'proq bering. Masalan: "*Nima uchun yaxshi so'zni jon ozig'iga o'xshatishgan?*". Bu ularni shunchaki yodlashdan emas, balki mantiqiy fikrlashdan to'g'ri xulosa chiqarishga o'rgatadi.

3.3.3-mavzu: Tarbiya darslarida Xalq og‘zaki ijodiyoti namunalaridan foydalanish usullari. (2 soat amaliy mashg‘ulot)

Reja:

1. Tarbiya darslarida etnopedagogik qadriyatlar, o‘zbek xalqining urf-odatlarini, an‘analari, e‘tiqodlari va dunyoqarashini o‘zida mujassamlashtirgan didaktik vositalardan xalq o‘zaki ijodi namunalaridan tizimli foydalanish usullari.
2. Tarbiya darslarida o‘quvchilarning madaniy va milliy ongini boyitish shakllari, xalq o‘zaki ijodi namunalarini vositasida o‘quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirish usullari.
3. Tarbiya darslarida o‘quvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish texnologiyasi, o‘quvchilarning fikrlash layoqati, ijtimoiy hamkorlikka kirishish ko‘nikmalari va ijodkorlik sifatlarini rivojlantirish metodlari.

Tarbiya darslarida xalq og‘zaki ijodini o‘rganishning maqsadlari...

1. Milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirish:

• Xalq og‘zaki ijodini o‘rganish orqali o‘quvchilar milliy madaniyat, an‘analar va qadriyatlar bilan tanishadilar, ularni saqlash va rivojlantirishga hissa qo‘shadilar.

2. Til va nutq madaniyatini oshirish:

• Xalq og‘zaki ijodiyoti orqali o‘quvchilar tilni yanada boyitadi, nutq madaniyatini rivojlantiradi va ifoda qilish qobiliyatlarini oshiradi.

3. Ijodkorlikni rivojlantirish:

• O‘quvchilarning ijodiy fikrlash va yaratuvchanlik qobiliyatlarini rivojlantirish, ularni yangi g‘oyalar yaratishga ilhomlantirish.

4. Axloqiy tarbiya:

• Xalq og‘zaki ijodida ko‘plab axloqiy saboqlar mavjud. O‘quvchilar bu saboqlarni o‘rganish orqali axloqiy qadriyatlarni shakllantiradilar.

5. Muloqot va jamiyatda o‘z o‘rnini topish:

• O‘quvchilar xalq og‘zaki ijodiyoti yordamida muloqot qilish qobiliyatini rivojlantiradi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishga yordam beradigan ko‘nikmalarni egallaydi.

6. Tarixiy xotirani mustahkamlash:

• Xalq og‘zaki ijod o‘z ichiga tarixiy voqealar, urf-odatlar va an‘analarni oladi. O‘quvchilar bu orqali millat tarixini chuqurroq tushunadilar.

7. Emotsional va estetik tarbiya:

• Xalq og‘zaki ijodiyoti san‘atning bir qismi bo‘lib, o‘quvchilarda estetik his-tuyg‘ularni rivojlantirishga yordam beradi.

8. Guruhlarda ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish:

• Tarbiya darslarida xalq og‘zaki ijodini o‘rganish jarayonida o‘quvchilar guruhda ishlash, fikr almashish va hamkorlik qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

9. Tanqidiy fikrlashni rag‘batlantirish:

• O‘quvchilar xalq og‘zaki ijodidagi mavzularni tahlil qilish orqali tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini oshiradilar.

10. O‘z-o‘zini anglash:

• Xalq og‘zaki ijodining mazmuni va mohiyatini o‘rganish orqali o‘quvchilar o‘zlariga, o‘z madaniyatlariga va kelajakka nisbatan yanada chuqurroq anglashga erishadilar.

Tarbiya darslarida etnopedagogik qadriyatlar, o‘zbek xalqining urf-odatlarini, an‘analari, e‘tiqodlari va dunyoqarashini o‘zida mujassamlashtirgan didaktik vositalardan xalq o‘zaki ijodi namunalaridan Tarbiya darslarida tizimli foydalanish usullari.

O‘zbek xalqining urf-odatlarini va an‘analari didaktik vositalar sifatida ta‘lim jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Bu vositalar orqali madaniyat, tarix va qadriyatlar o‘rgatiladi.

Tarbiya darslarida xalq og‘zaki ijodi...

Xalq og‘zaki ijodi - Xalqimizning tarixiy, madaniy va axloqiy merosidir. Tarbiya darslarida uning namunalaridan foydalanish, o‘quvchilarga an‘analar va qadriyatlarni o‘rgatishda samarali bo‘ladi.

Masal va hikmatlar - masal va hikmatlar o'quvchilarga hayotdan olingan saboqlar, axloqiy qadriyatlar va munosabatlar haqida fikr yuritish imkonini beradi. Ular mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi va qiziqarli muhokamalar ochadi.

Qissa va dostonlar - Qissalar va dostonlar orqali tarbiyaviy g'oyalar, qahramonlik va ijobiy xulq-atvor namunalari o'quvchilarga taqdim etiladi. Bunday asarlar orqali milliy meros va tarixiy voqealar haqida bilim olishadi.

Folklor tizimlari - Xalq qo'shiqlari, o'yin va rivoyatlar darsda interaktiv faoliyatlarni yaratadi. O'quvchilar o'zaro muloqotda bo'lib, ijodiy fikrlash imkoniyatini qo'lga kiritadilar.

Xalq og'zaki ijodi tarbiyaviy jarayonni boyitadi, o'quvchilarga madaniyatni, an'analarni va axloqiy qadriyatlarni o'rgatishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu orqali ularning shaxsiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tarbiya darslarida etnopedagogik qadriyatlar

Tarbiya darslarida etnopedagogik qadriyatlar o'quvchilarni milliy madaniyat va an'analarga bilan tanishtirishda muhim ahamiyatga ega. Ular orqali o'quvchilar o'z xalqining merosini, qimmatbaho an'analari va odatlarini o'rganadilar.

Madaniyatni saqlash - Etnopedagogik qadriyatlar madaniy merosni saqlash va rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarga o'z tarixlarini anglashga, ota-bobolaridan olingan qadriyatlarni hurmat qilishga yordam beradi.

Identitetni rivojlantirish - Etnopedagogik yondashuv o'quvchilarni o'z identitetlarini rivojlantirishga, xalqiga xos xususiyatlarni tan olishga va ularga e'tibor berishga undaydi. Bu, o'z navbatida, ularning o'z-o'zini anglashlariga hissa qo'shadi.

Turli madaniyatlarni hurmat qilish - Etnopedagogika turli madaniyatlarni o'rgatadi va o'quvchilarni ko'p millatli jamiyatda hurmat bilan yashashga tayyorlaydi. Bu, o'zaro tushunishni va bag'rikenglikni mustahkamlashga yordam beradi.

Tarbiya darslarida etnopedagogik qadriyatlar o'quvchilarni o'z madaniyatlariga, an'analarga va milliy identitetga bo'lgan hurmatini oshirishga, shuningdek, ko'p madaniyatli jamiyatda uyushgan va bag'rikeng shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Tarbiya darslarida o'quvchilar tafakkurida milliy urf-odatlar va an'analarga nisbatan milliy g'ururni shakllantirish

O'zbek xalqining urf-odatlari va an'analari har bir oilaning, jamoaning va millatning ijtimoiy hayotida muhim rol o'ynaydi. Bular, odatda, bayramlar, marosimlar va oilaviy an'analarda namoyon bo'ladi. Didaktik vositalar orqali bu qadriyatlar o'quvchilarga o'rgatiladi.

Tarbiya darslari ta'lim jarayonida didaktik vositalardan foydalanish ahamiyati

1. **O'yinlar va raqslar:** O'zbek xalq raqslarini o'rganish orqali an'analarga hurmat sifatida sahnadagi ijtimoiy hodisalar namoyon bo'ladi.

2. **Xalq qissalari:** O'zbek xalq og'zaki ijodi, ertaklar va qissalar didaktik vosita sifatida tarjimalar va o'qituvchilar tomonidan ishlatiladi.

3. **San'at va qo'l mehnati:** An'anaviy kasblar, mashg'ulotlar orqali o'quvchilar o'z xalqining san'atiga xushmuomalalik ko'rsatadi.

4. **Odatiy bayramlar:** O'quvchilar uchun har yil sayl qilinadigan bayramlar davomida urf-odatlarni o'rganish imkoniyatlari mavjud.

5. **E'tiqodlar** - O'zbek xalqidagi e'tiqodlar, asosan, islomiy va xalq e'tiqodlarini o'z ichiga oladi. E'tiqodlar, didaktik materiallarda diniy va ruhiy tushunchalar sifatida o'rgatiladi.

Urf-odatlar, an'analarga va e'tiqodlar o'zbek xalqining madaniy merosidan biridir va didaktik vositalar orqali o'quvchilar uchun ahamiyatli va ta'sirli tarzda namoyon etiladi.

Tarbiya darslarida o'quvchilarning madaniy va milliy ongini boyitish shakllari, xalq o'zaki ijodi namunalari vositasida o'quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirish usullari.

Tarbiya darslarida o'quvchilarning madaniy va milliy ongini boyitish shakllari

Tarbiya darslari o'quvchilarning madaniy va milliy ongini boyitish uchun muhim platforma bo'lib xizmat qiladi. Bu jarayon bir qancha jihatlarni o'z ichiga oladi.

Madaniyatni o'rganish- O'quvchilarga o'z madaniyatini, urf-odatlarini va an'analarini o'rganish orqali, ularning o'ziga bo'lgan ishonch va faxr hissini oshirish mumkin. Madaniyatni o'rganish jarayoni o'z xalqi tarixiga, san'atiga va qadriyatlariga hurmatni shakllantiradi.

Milliy qadriyatlar - Darslarda milliy qadriyatlarni, tilni va adabiyotni o'rgatish orqali o'quvchilarda o'z xalqiga oid muhim bilimlarni shakllantirish zarur. Bu esa o'z xalqiga nisbatan mehr va hurmatni oshiradi.

Bajarish va tashkil etish- O'quvchilarga turli xil madaniy tadbirlarda faol ishtirok etish imkonini berish, ularning o'zaro munosabatlarini kuchaytiradi va madaniy farqlarni qabul qilishga o'rgatadi.

Tarbiya darslarida madaniy va milliy ongni boyitish o'quvchilarni nafaqat bilim bilan boyitadi, balki ularni ma'naviy jihatdan ham rivojlantiradi. Bu jarayon o'quvchilarda vatandoshlariga bo'lgan sevgi va hurmatni kuchaytiradi.

Xalq o'zaki ijodi namunalari vositasida o'quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirish usullari
Xalq og'zaki ijodi o'quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun samarali vosita hisoblanadi. Ushbu ijodiy jarayon, hikoya, ertak, maqol va qissa kabi shakllarda o'z ifodasini topadi. O'quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun qator metodlar tavsiya etiladi

Ertaklarni qayta yozish: O'quvchilarga sevimli ertaklarini o'z ijodlari bilan qayta yozish taklif etiladi. Bu ularning tasavvurlarini rivojlantiradi.

Maqollar va misollar: O'quvchilar maqollarni o'rganib, ularni zamonaviy hayotga moslab, yangi misollar keltirishlari so'raladi.

Kichik sahna ko'rsatuvlari: O'quvchilar o'zlarini og'zaki ijod yozmalari asosida sahnaga chiqarishga chaqirish orqali, ularning ijodiy imkoniyatlari kengayadi.

Muzey sharoitida ta'lim: Xalq og'zaki ijodi namunalari bilan tanishish hamda ular ustida faoliyat yuritish orqali kreativ fikrlashni oshiradi.

Ushbu ko'nikmalar o'quvchilarga nafaqat ijodiy fikrlash qobiliyatini, balki o'z xalqining madaniyatiga bo'lgan hurmatni ham rivojlantiradi. Xalq og'zaki ijodi ta'lim jarayonida muhim o'rin tutadi.

Tarbiya darslarida o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish texnologiyasi, o'quvchilarning fikrlash layoqati, ijtimoiy hamkorlikka kirishish ko'nikmalari va ijodkorlik sifatlarini rivojlantirish metodlari.

Tarbiya darslari o'quvchilarda kommunikativ kompensatsiyani rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon kommunikatsiya qobiliyatini kuchaytiradi va ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli bo'lish uchun zarurdir.

Tarbiya darslarida kommunikativ kompensatsiyani rivojlantirish vositalar va usullar

1. Guruhli muloqot: O'quvchilar kichik guruhlariga bo'lingan holda muhokama va munozaralar o'tkazishlari, fikr almashish imkoniyatini beradi.

2. Rolli o'yinlar: O'quvchilar muayyan rollarni bajarib, turli vaziyatlarda muloqot qilish orqali o'zlarini faol fikrlashga va ijodkorlikka rag'batlantiradi.

3. Vizuallar bilan ta'lim: Rasm va infografikalar yordamida mavzularni tushuntirish kommunikatsiya skilllarini rivojlantiradi.

4. Interaktiv o'yinlar: Mashqlar va o'yinlar orqali muloqot qilish ko'nikmalarini oshirish.

Kommunikativ kompensatsiya o'quvchilarga ijtimoiy muhitda samarali muloqot qilish, kelishuvlarga erishish va jamoaviy ishlashda yordam beradi. Bu, o'z navbatida, ularning kelajakdagi muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi.

O'quvchilarning fikrlash layoqati rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari

Tarbiya darslarida o'quvchilarning fikrlash layoqatini rivojlantirish omillari ta'lim jarayonining muhim jihatlardir. Bu omillar o'quvchilarni mantiqiy fikrlashga, tanqidiy tahlilga va ijodkorlikka undaydi.

1. Ta'lim usullari: Interfaol va amaliy usullar (munozara, loyiha asosidagi ta'lim) o'quvchilarning fikrlarini ifodalashga yordam beradi.

2. Muammoli vaqealar: O'quvchilarga real hayotdagi muammolarni hal qilish vazifalari berish tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

3. Savol va javoblar: O'quvchilardan savollar so'rash va o'z fikrlarini ifodalashga undash ularning fikrlarining kengayishiga yordam beradi.

4. Ko'nikmalarni rivojlantirish: O'quvchilarga turli fikrlash strategiyalarini o'rgatish (mind mapping, brainstorming) ularning fikrlash qobiliyatini oshiradi.

5. Ijtimoiy muloqot: Grupplarda muhokama va fikr almashish orqali o'quvchilar bir-biridan o'rganadilar, bu ularda kreativ fikrlashni rivojlantiradi.

Ijtimoiy hamkorlikka kirishish ko'nikmalari

Tarbiya darslarida o'quvchilarning ijtimoiy hamkorlikka kirishish ko'nikmalarini rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim qismidir. Bu ko'nikmalar o'quvchilarga jamiyatda samarali ishlash va o'zaro muloqot qilish imkonini beradi.

1. Guruh ishlari: O'quvchilarni kichik guruhlariga bo'lib, turli loyihalarda ishtirok etishga undash. Bu bimalol va samarali munosabatlar o'rnatishga yordam beradi.

2. Muloqot o'yinlari: Rolli o'yinlar va simulyatsiyalar orqali o'quvchilar bir-birlari bilan muloqot qilishni va birgalikda ishlashni o'rganadilar.

3. Ijtimoiy faoliyatlar: O'quvchilarni jamoaviy ijtimoiy tadbirlarga jalb etish (masalan, ko'ngilli ishlar) ularda mas'uliyatni hiss etishga yordam beradi.

4. Murabbiylik: O'quvchilarning o'zaro yordam va fikr almashishlari uchun rahbarlik qilish, jamoaviy ruhni kuchaytiradi.

5. Baholash: Hamkorlik jarayonlarini baholash va natijalarni muhokama qilish, o'quvchilarda o'zaro anglashuvni mustahkamlashga yordam beradi.

Tarbiya darslarida o'quvchilarning ijodkorlik sifatlarini rivojlantirish uchun quyidagi metodlar tavsiya etiladi:

1. Mushak faoliyati: O'quvchilarga ijodiy fikrlash uchun turli masalalar va vazifalar berish. Bu muammo yechish qobiliyatini oshiradi.

2. Ijodiy loyihalar: O'quvchilardan o'z loyihalarini ishlab chiqish talab qiling. Bu o'z fikrlashlarini bo'sh qo'yishga yordam beradi.

3. Guruh munozaralari: O'quvchilarni biror mavzu bo'yicha muhokama qilishga undash, turli nuqtai nazarlarni ko'rishga imkon beradi.

Ijodkorlik sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi texnologiyalar

1. Dijital vositalar: Mobil ilovalar va dasturlar yordamida ijodiy fikrlashni rivojlantirish (masalan, onlayn dizayn platformalari).

2. Visuallashtirish: O'quvchilarga o'z fikrlarini va g'oyalarini grafik tasvirlar, diagrammalar yoki vizual hikoyalar bilan ifodalash imkoniyatini berish.

3. Video va audio materiallar: Ijodiy kontent ishlab chiqarish va tahlil qilishda videolarni va podkastlarni ishlatish.

Bu metodlar va texnologiyalar o'quvchilarning ijodkorlik imkoniyatlarini oshirishda samarali bo'ladi.

Xalq og'zaki ijodidan tarbiya darslari foydalanish ahamiyati:

Ma'naviy va axloqiy rivojlanish - Xalq og'zaki ijodi, masalan, ertaklar, maqollar va afsonalar, bolalarga axloqiy saboqlarni yoritishda yordam beradi. Bu hikoyalar orqali bolalar yaxshi va yomon yo'nalishlarni o'rganadilar.

Madaniyatni o'rganish - Og'zaki ijod xalqning urf-odatlarini va qadriyatlarini aks ettiradi. Tarbiya darslarida bunday materiallardan foydalanish, bolalarga o'z milliy madaniyatini tushunishga yordam beradi.

Ijodkorlikni rivojlantirish - Xalq og'zaki ijodidan foydalanish bolalarda ijodkorlik va tasavvur kuchini oshiradi. Mish-mishlar, qiziqarli hikoyalar yaratish orqali bolalar o'z fikrlarini ifoda etishga o'rganadilar.

Bu afzalliklar yordamida tarbiya darslari yanada mazmunli va qiziqarli bo'ladi.

Tarbiya darslarida xalq og'zaki ijodidan foydalanish zaruratining qator omillari

Bolalar uchun qiziqarli va jalb etuvchi material - Xalq og‘zaki ijodi bolalar uchun qiziqarli va jalb etuvchi material hisoblanadi. Bu hikoyalar va afsonalar bolalarning diqqatini tortadi va ularni dars jarayoniga faol jalb qiladi.

Axloqiy qadriyatlarni o‘rgatish - Xalq og‘zaki ijodi orqali bolalarga axloqiy qadriyatlar, mas’uliyat va do‘stlik kabi muhim tushunchalar o‘rgatiladi. Bu, o‘z navbatida, ularning shaxsiy rivojlanishiga yordam beradi.

Milliy identitetni mustahkamlash - Xalq og‘zaki ijodi milliy madaniyat va an’analarni aks ettiradi. Tarbiya darslarida bunday materiallardan foydalanish bolalarga o‘ milliy identitetini anglash va hurmat qilishga yordam beradi.

Ijodiy fikrlashni rivojlantirish- Xalq og‘zaki ijodidan foydalanish bolalarda ijodiy fikrlash va tasavvur kuchini rivojlantiradi. Bu, o‘ navbatida, ularning muammolarni hal qilish qobiliyatini oshiradi. Shu sababli, xalq og‘zaki ijodidan foydalanish tarbiya darslarida zaruriy element hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida” PQ-3160-son Qarori. 2017. 28 iyul.
- 2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yoshlarni ma’naviy axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta’lim –tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora tadbirlari to‘g‘risida” PQ-3907-son Qarori. 2018. 14- avgust.
- 3.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq ta’limi sohasidagi ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo‘llab quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4963-sonli Qarori. 2021 yil 25 yanvar.
- 4.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son farmoni. – T.:2017 yil, 7 fevral.
- 5.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida “Tarbiya” fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi 422-sonli qarori. 2020-yil 6-iyul.
- 6.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Umumiy o‘rta ta’lim to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida” 2017-yil 15-martdagi 140-son qarori.
- 7.Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. - T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017-yil, 416 bet.

3.3.4.Tarbiya fanida narrativ va hikoya qilish usullaridan foydalanish

O‘quv bloki	III. Fanni o‘qitishga zamonaviy yondashuvlar
O‘quv modul	3.3. Fanni o‘qitishda xalq og‘zaki ijodiyotidan foydalanish usullari
Mavz	Tarbiya fanida narrativ va hikoya qilish usullaridan foydalanish

u					
Darsning maqsadi	- tarbiya fanidan Davlat ta’lim standartlari va ta’lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish; - tarbiya turlarini shakllantirish; - Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish				
Mashg‘ulot turi	Ma’ruza				
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg‘ulot, “Aqliy hujum”				
Jihozl ar	Kompyuter va projektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slaydlar, ma’ruza matni)				
Mashg‘ulot mazmuni					
Mashg‘ulot bosqic hlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metod lar		Natija
1. Tashk iliy	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhba t, tushun tirish		O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motiv atsiya	- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama - Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muho kama, Muam moli vaziya t yaratis h		O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.
3. Nazar iy qism	Slaydlar bilan mavzu tushuntiriladi: - Kirish: tarbiya fanini o‘qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o‘rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta’lim standartlarining qisqacha ta'rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o‘qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar,	25	Taqdi mot, ko‘rga zmali tushun tirish		O‘qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o‘rganadi.

	ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.				
4. Amaliy mashg'ulot	-Guruhlarga tarbiya masalalarni muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o'z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish		O'qituvchilar mavzuni amaliy ko'nikmalar orqali yaxshiroq o'rganadi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil		O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	O'qituvchilarga quyidagi savollar bo'yicha o'zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi:O'qituvchilarning xulosalari umumlashtiriladi.	10	Savol-javob, O'z-o'zini baholash, tahlil		O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob		O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi

Tarbiya fanida narrativ va hikoya qilish usullaridan foydalanish

Tarbiya fanida **narrativ (hikoya qilish)** usulidan foydalanish — bu shunchaki voqeani soʻzlab berish emas, balki qadriyatlarni **obrazlar va hissiyotlar** orqali oʻquvchi qalbiga yetkazishdir. Inson miyasi quruq qoidalaridan koʻra, hikoyalarni 20 marta yaxshiroq eslab qoladi.

Quyida Tarbiya darslarida narrativ texnologiyalarni qoʻllashning eng samarali yoʻllari keltirilgan:

1. Narrativ turlari va ularning tarbiyaviy kuchi

- **Tarixiy narrativ:** Buyuk siymolarning hayotidagi burilish nuqtalari haqida hikoya qilish. (Masalan, Amir Temurning yoshligidagi matonati yoki Jaloliddin Manguberding vatanga sadoqati).
- **Shaxsiy narrativ:** Oʻqituvchining yoki oʻquvchining oʻz hayotidan olingan axloqiy saboqlar. Bu usul oʻquvchida **ishonch** uygʻotadi.
- **Mifik va folklor narrativ:** Ertak, rivoyat va afsonalar orqali ramziy maʼnoda yaxshilik va yomonlikni koʻrsatish.
- **Vizual narrativ:** Rasm, qisqa metrajli film yoki videolavha orqali hikoya qilish.

2. Hikoya qilishning "Oltin qoidalar" (Ssenariy tuzish)

Darsda hikoya aytayotganda quyidagi tuzilishga amal qilish uning taʼsirini oshiradi:

1. **Ekspozitsiya (Kirish):** Qahramon va vaziyat bilan tanishtirish.
2. **Konflikt (Ziddiyat):** Qahramon qiyin tanlov oldida qoladi (Masalan: Halollikmi yoki oson boylik?).
3. **Kulminatsiya:** Voqeaning eng hayajonli nuqtasi.
4. **Yechim:** Qahramon toʻgʻri yoʻlni tanlaydi va gʻolib boʻladi.
5. **Moral (Xulosa):** Hikoyadan chiqadigan asosiy axloqiy dars.

3. Darsda qoʻllaniladigan narrativ metodlar

Metod nomi	Jarayon tavsifi	Maqsadi
"Tugallanmagan hikoya"	Oʻqituvchi voqeani eng qiziq joyida toʻxtatadi. Oʻquvchilar unga axloqiy yechim topishadi.	Tanqidiy fikrlash va qaror qabul qilishni oʻrgatish.
"Rollar almashinuvi"	Hikoyani qahramon emas, balki uning atrofida tilidan soʻzlab berish.	Empatiya (boshqalarni tushunish) hissini rivojlantirish.
"Digital Storytelling"	Oʻquvchilar planshet yoki telefon yordamida kichik axloqiy videohikoya yaratishadi.	Zamonaviy texnologiya orqali qadriyatlarni targʻib qilish.
"Hikoya xaritasi"	Voqeadagi qahramonning his-tuygʻulari va oʻzgarishlarini chizma shaklida ifodalash.	Hissiy intellektni oʻstirish.

4. Amaliy misol: "Omonat" mavzusi

An'anaviy usul: "Bolalar, birovning narsasiga tegmaslik kerak, bu — omonat". (O'quvchi tezda unutadi).

Narrativ usul:

"Tasavvur qiling, qadimda bir savdogar safarga ketayotib, eng qimmatbaho javohirini do'stiga qoldiradi. Oradan yillar o'tib, savdogar kambag'al bo'lib qaytadi, lekin do'sti o'sha javohirni xuddi kechagidek yaltillatib qaytarib beradi. Nima deb o'ylaysiz, do'stini bu ishni qilishga nima majbur qildi? Agar u qaytarib bermasa, nima bo'lardi?"

5. Narrativning afzalliklari

- **Zerikishni yo'qotadi:** O'quvchi "shunchaki eshituvchi"dan "his qiluvchi"ga aylanadi.
- **Xulq-atvorni o'zgartiradi:** Qahramonning ijobiy xislatlari o'quvchi uchun **ideal model** bo'lib xizmat qiladi.
- **Nutqni o'stiradi:** O'quvchilar hikoyani qayta so'zlab berish orqali so'z boyligini oshirishadi.

Muhim eslatma: Hikoya aytayotganda ovoz templari, pauzalar va yuz ifodalaridan foydalaning. Bu "Jonli tarbiya"ning asosiy siridir.

3.3.5-mavzu: Tarbiya fanini o'qitishda loyihaga asoslangan ta'lim. (2 soat amaliy mashg'uloti)

Reja:

1. Tarbiya darslarida o'quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirish texnologiyalari.
2. Tarbiya darslarida o'quvchilarning guruhli faoliyati va hamkorlikda ishlashini tashkil etish, tadqiqotchilik hamda tahliliy faoliyatni amalga oshirish.
3. Tadqiqot jarayonida yangi g'oyalarni ilgari surish usullari va metodlarni, ixtirochiilik va mavjud bilimlarni boyitishga oid yondashuvlarni qo'llash.

1. Tarbiya darslarida o'quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirish texnologiyalari.

- jamoadi fikrlash, ishlash, natija ko'rsatish
- o'qituvchi- o'quvchilar pedagogik aloqasi
- faol ta'lim darajalarimavjud
- markaz-da ta'lim oluvchi
- dars samaradorligi oshiriladi
- faollash-tiradi, fikrlash-ga undaydi
- shaxsiy sifatlar rivojlanishi
- ortiqcha ruhiy zo'riqish-siz
- o'quv materialini erkin bayon etish va ifodalash

Tarbiya darslarida tadqiqotga asoslangan ta'lim metodini qo'llash

uchun

kerak bo'ladigan ko'nikma va malakalar quyidagilarni o'z ichiga qamrab oladi:

- Moslashuvchanlik

- Tashabbuslik
- Ijodiy yondashuv va novatorlik
- Kommunikabellik (chiqishuvchanlik) va hamkorlik
- Mahsuldorlik va jalb qilinganlik
- Mas'uliyatlilik va peshqadamlik

Moslashuvchanlik atamasi lotin tilidan kelib chiqqan. Moslashuvchanlik – ob'yekt yoki shaxsning tavakkal qilmasdan egilishi, odamning o'zgarishga moyil bo'lgan turli xil atrof-muhit sharoitlariga moslashish qobiliyatidir.

Moslashuvchanlikning turli xil ko'rinishlari mavjud.

- Kognitiv moslashuvchanlik
- Psixologik moslashuvchanlik

- Ijtimoiy moslashuvchanlik

- Mexanik moslashuvchanlik
- Biologik moslashuvchanlik

Kognitiv moslashuvchanlik - shaxsning olgan bilimlarini yangi sharoitda yoki vaziyatda qo'llash qobiliyati. Kognitiv moslashuvchanlik axborotni qabul qilish, g'oyalarni ifodalash va ularni yangi vaziyatlarga moslashtirish usulida namoyon bo'ladi.

Psixologik moslashuvchanlik - inson uchun yangi sharoitda aqliy funktsiyalarning to'g'ri ishlashini nazarda tutadi.

Ijtimoiy moslashuvchanlik - atrof-dagi jamiyat stsenariylarini tahlil qilishdan va yangi ehtiyojlar, maqsadlar, vazifalar va atrof-muhitga mos ravishda tez o'zgarib turishdan iborat. U quyidagilarga ega:

- o'z-o'zini anglash;
- ijtimoiy rollar;
- o'z-o'ziga xizmat qilish qobiliyatlari;
- o'zini boshqarish;
- kommunikativ amaliyot.

Insonning moslashuvchanligining asosini ijtimoiy mexanizmlar tashkil etadi. Ulardan foydalanish natijasida odam boshqalardan ajralib turadi yoki atrof-muhitni to'liq rivojlanish uchun imkon qadar qulay qiladi. Moslashuvchanlik hayotning barcha sohalarida namoyon bo'ladi – ish joyini o'zgartirganda, yangi yashash joyiga ko'chib o'tishda, oilaviy ahvolni o'zgartirganda. Moslashuvchanlik qanchalik baland bo'lsa, o'zgargan sharoitlarga moslashish osonroq bo'ladi. Stressni pasaytiradi, inson unumdorligini oshiradi.

Mexanik moslashuvchanlik - ular deformatsiyalanadigan qattiq jismda erishilgan kuchlanish tarzida bo'lishi mumkin. Ba'zi materiallarning konvertatsiya qilishi va asl shakliga qaytish qobiliyati.

Biologik moslashuvchanlik - insonning jismoniy sog'lig'ini va ayni paytda bo'lgan sharoitda uzluksiz hayot faoliyatini saqlab qolishidir. Biologik moslashishga birinchi ehtiyoj tug'ilgandan so'ng, bola onadan biologik mustaqil bo'lganida paydo bo'ladi.

Moslashuvchanlik tamoyillari

Gomeostatik. Ushbu tamoyilning mohiyati insonning tashqi va ichki totuvlikka intilishidir. Har qanday sharoit insonni o'rab turgan bo'lsa ham, u doimo kerakli muvozanat tuyg'usiga yaqinlashishga harakat qiladi.

Gedonistik. Har qanday vaziyatda, odam salbiy his-tuyg'ulardan qochishga harakat qilib, maksimal zavq olishni istaydi. Shunday qilib, stress darajasini pasaytirish uchun odam noqulay vaziyatga ham optimistik tomondan qarashni xohlaydi.

Pragmatik. Tabiatan dangasa jonzot bo'lib, inson minimal kuch sarflab, maksimal foyda olishga intiladi. Istalgan natijaga erishish uchun odam juda qobiliyatli bo'ladi.

2. Tarbiya darslarida o'quvchilarning guruhli faoliyati va hamkorlikda ishlashini tashkil etish, tadqiqotchilik hamda tahliliy faoliyatni amalga oshirish.

Guruhlarda ishlash usullari (munozaralar, taqdimot, ijodiy vazifalar,)

Munozara — bahs, fikrlar tortishuvi degan ma'noni bildirib, mumtoz adabiyotda keng tapqalgan janrlardan biridir.

Munozara o'quv predmetlari va ularning mavzulari ta'lim standarlari, o'qitish dasturlari, o'quv rejasi va ta'lim muassasasining o'ziga xosligiga bog'liq ravishda hamda tinglovchilar kontingenti bilan aloqadorlikda munozara tarzidagi o'quv mashg'ulotlarini taqozo etadi. Eng muhimi, bunday sharoitda o'quv materiallari to'la-to'kis o'zlashtiriladi. Asoslar, xulosalar, hukmlar va tasavvurlar mukammal ko'rinish va mazmunda bo'ladi. Ko'rsatma va ta'kidlarning ishonchiligi yuqori darajada bo'ladi.

Munozara ikki turli bo'ladi:

- boshqariladigan;
- erkin munozara.

Boshqariladigan munozarada o'qituvchining ishtiroki sezilarli darajada bo'ladi, lekin bu ishtirok uning o'quv jarayonidagi hakamlilik mavqeidan oshib ketmasligi lozim. Erkin munozara esa bilim beruvchi va oluvchilarning demokratik tarzidagi ishtiroki bilan o'tkaziladi. Bu har ikki turdagi munozaralarda o'quv haqiqati birinchi o'rinda turadi. Ilmiy bilimlar jonli mushohada, abstrakt tafakkur orqali nisbiy va absolyut haqiqat yo'li bilan qo'lga kiritilishini hisobga olinsa, bilish jarayonining taraqqiyotini belgilovchi tushuncha, kategoriya, faraz, xulosa, qoida, nazariya, qonun va qonuniyatlar munozara davomida mazmunan buzilmasligi muhimdir.

Munozaraning natijasini o'qituvchi oldindan loyihalashi lozim. Bunda oraliq jarayonlari ikkinchi pozitsiyada turadi. Yakuniy xulosalar ilmiy bilish nazariyasiga zid kelmasligi o'qituvchining kasbiy salohiyati bilan ta'minlanadi. Erkin munozarani anarxiyaga aylantirmaslik-eng muhim pedagogik vazifadir. Uning o'quv qimmatini boshqariladigan munozaradan kamroq baholab bo'lmaydi.

Munozara mashg'ulotlari uchun quyidagi shartlarning bajarilishi muhimdir:

- reglamentga rioya qilish;
- boshlashdan oldin chuqur fikriy tahlil qilish;
- ishtirokchilarning maksimal miqdordagi sonini qo'lga kiritish;
- o'qituvchining o'quvchilariga nisbatan hukmron bo'lmashligi.

Passiv o'quvchilarning ishtirokini ta'minlash-aksariyat o'qituvchilar uchun amalda bajarib bo'lmaydigan jarayondir. Ularni jonlantirish uchun:

- savollar beriladi;
- har bir shaxsning xususiy fikri so'raladi;
- to'g'ri javoblar rag'batlantiriladi;
- noto'g'ri javoblar va xatolar to'g'rilanadi va to'ldiriladi.

Interfaol taqdimot asosan ma'ruzachi va ularning tinglovchilari o'rtasida ikki tomonlama suhbatni anglatadi.

Interfaol taqdimot dasturi bir nechta dizayn vositalarini va oson saqlashni ta'minlaydi. Bu taqdimotlar katta hajmli qog'ozlar va narsalarni olib yurishning noqulayligini yo'q qiladi.

Interfaol taqdimot dasturi multimedia funksiyalarini birlashtiradi.

Interfaol taqdimot dasturi matnlarni, rasmlarni va videolarni bitta taqdimotga birlashtirishga imkon beradi. Ular ma'lumotlarni tomoshabinlar ko'rib chiqishga tayyor bo'lgan vizual ravishda yaxshi ma'lumotlarga aylantirishning samarali usullaridir.

Ijodiy vazifalarni bajarish mashg'ulotlarida guruhdagi barcha o'quvchilar hamkorlikda ishlaydilar, avvalgi mashg'ulotlarda o'zlashtirgan bilimlarini yangi vaziyatlarda qo'llaydilar. Bu esa ularda o'z bilim va iqtidoriga nisbatan ishonch hissini uyg'otadi.

Guruhlarda ishlash - ta'lim oluvchilarning faoliyatini tashkil qilishning shunday shakli, u o'quv guruhlarini, ma'lum bir vazifani hamkorlikda ochish uchun vaqtinchalik mikroguruhlariga ajratishni talab qiladi. Ta'lim oluvchilarga, qo'yilgan vazifaning mazmunini, uni yechish yo'llari va usullarini belgilashni muhokama qilish taklif qilinadi.

Guruhda ishlashni rejalashtirish vaqtida quyidagilarga e'tibor berish kerak:

1. Vaqtga:

Qo'yilgan maqsadlarni amalga oshirish va rejalashtirilgan natijalarga erishish uchun ixtiyoringizda qancha vaqt borligini aniqlab oling.

2. Mashg'ulot maqsadini tanlashga:

Ta'lim oluvchilar, guruh a'zolarining majburiyatlarini bilishlari va bajarishlari zarur:

- har bir a'zo o'rtoqlari fikrini eshitishi kerak;
- har bir a'zo ishda faol qatnashishi va hamkorlikda ishlashdan bo'yin tormasligi kerak;
- har bir a'zo, zarurati bo'lganda yordam so'rashi kerak;
- har bir a'zo undan yordam so'rashganda, boshqalarga o'z yordamini berishi kerak;
- har bir a'zo guruh ishining natijalarini baholashda ishtirok etishi kerak;
- har bir a'zo o'zining rolini yaxshi tushunishi va bajarishi kerak.

Hamkorlikda ishlash- bu jamoa bo'lib fikrlash, ya'ni pedagogik ta'sir etish usullari bo'lib ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi.

Hamkorlik usullari – ta'lim jarayonida o'quvchilar hamda o'qituvchi o'rtasidagi faollikni oshirish orqali o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishini faollashtirish, shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlarni qo'llash dars samaradorligini oshirishga yordam beradi. Interfaol ta'limning asosiy mezonlari: norasmiy bahs-munozaralar o'tkazish, o'quv materialini erkin bayon etish va ifodalash imkoniyati, ma'ruzalar soni kamligi, lekin seminarlar soni ko'pligi, o'quvchilar tashabbus ko'rsatishlariga imkoniyatlar yaratilishi, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi bo'lib ishlash uchun topshiriqlar berish, yozma ishlar bajarish va boshqa metodlardan iborat bo'lib, ular ta'lim-tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishda o'ziga xos ahamiyatga ega.

Mashg'ulotda vaqtdan unumli foydalanish zarur shart hisoblanadi. Buning uchun zarur vositalarni to'g'ri tanlash, tayyorlash hamda mashg'ulot o'tkazuvchilar va ularning vazifalari aniq belgilangan bo'lishi lozim. Interfaol metodlar bilan an'anaviy ta'lim usullari orasida o'ziga xos farqlar mavjud bo'lib, har bir o'qituvchi bu farqlarni qiyoslashi, ularning bir-biriga nisbatan afzalliklari va kamchiliklarini darsni rejalashtirish va uni o'tkazish usullarini tanlashda to'g'ri hisobga olishi zarur.

Muloqot – bu ikki yoki undan ortiq kishilarning afektiv baholovchi harakterda va bilish bo'yicha ma'lumot almashishdan iborat bo'lgan o'zaro ta'sir etishdir. Muloqotning tizimida o'zaro bir-biriga bog'liq jihatlari ajratiladi: [kommunikativ](#), interaktiv va perseptiv.

1. Muloqotning kommunikativ jihatida bu muloqotdagi individlarni o'zaro ma'lumot almashinishidir.

2. Muloqotning interaktiv jihatida bu individlar muloqotda nafaqat bilim va g'oyalar balki harakatlar bo'yicha ham o'zaro ta'sirini tashkil etishdan iborat.

3. Muloqotning perseptiv jihatida muloqot jarayonida o'zaro bir-birini idrok qilish orqali tushunishdir.

Demak, muloqot birgalikdagi xarakter ehtiyojlaridan kelib chiqadigan, aloqa almashish, bir - biriga ta'sir etish, boshqalarni tushinish, odamlar o'rtasida kontakt o'rnatish va rivojlantirish jarayoni.

Muloqotning maqsadga ko'ra 8 ta funksiyasi mavjud:

1. Kontakt.
2. Aloqa o'rnatish.
3. Undovchilik.
4. Koordinatsion.
5. Tushunish.
6. Amotiv (hissiy aloqa) hissiyotni o'zgartirish.
7. Munosabat o'rnatish o'z o'rnini anglash)
8. Ta'sir o'tkazish.

Nazariya va amaliyotning birligini ta'minlash-eng murakkab pedagogik vazifadir. Aniq vaziyat va qo'yilgan masalaning mohiyatidan kelib chiqqan holda muammoli dars yordamida yaxshi natijaga erishish mumkin. Faktlar va ma'ruza materiallari o'zlashtirish, topshiriqlar hamda mashq va masalalar yechimida muammoli vaziyat yaratilishi qo'l keladi. Bunda ham kam sonli ishtirokchilardan iborat guruhlar shakllantiriladi. O'quv materiallari guruhlar alohida-alohida bo'lib beriladi. Yakuniy xulosalar va yechimlar topilgach mavzular guruhlar orasida ayirboshlanadi. Yechimlar va fikrlar xilma-xilligi yuzaga kelsa o'qituvchi bosh hakam tarzida so'nggi va hal qiluvchi so'zni aytadi. O'quv materialining o'quvchilar yosh xususiyatlariga mosligi bunda o'ta muhim omildir.

3. Tadqiqot jarayonida yangi g'oyalarni ilgari surish usullari va metodlarni, ixtirochiilik va mavjud bilimlarni boyitishga oid yondashuvlarni qo'llash.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va muloqotning tizimida o'zaro bir-biriga bog'liq jihatlari:

kommunikativ - bu muloqatdagi individlarni o'zaro ma'lumot almashinishidir.

interaktiv - bu individlar muloqatda nafaqat bilim va g'oyalar balki harakatlar bo'yicha ham o'zaro ta'sirini tashkil etishdan iborat.

Perseptiv - muloqot jarayonida o'zaro bir-birini idrok qilish orqali tushunishdir.

Fikrlashni rivojlantirish vositalari

- kontakt
- undovchilik
- tushunish
- koordinatsiya
- aloqa o'rnatish
- ta'sir o'tkazish
- munosabat o'rnatish, o'z o'rnini anglash
- hissiyotni o'zgartirish

Ilmiy dalillarga tayangan holda qarorlar qabul qilish va muammoni bartaraf etish imkoniyatini yaratish

Muammoli dars bosqichlari:

Muammoli vaziyat hosil qilish

Muammoni yechish taxminlarini shakllantirish

Yechimning to'g'riligini tekshirish

Muammoni hal etishning 3 ta bosqichi mavjud:

Isbotlash

Tekshirish

Tushuntirish

Tadqiqot jarayonida yangi g'oyalarni ilgari surish usullari

Baxs. Munozara. Fikrlar tortishuvi

Boshqariladigan munozara

Erkin munozara

Ixtirochiilik va mavjud bilimlarni boyitishga oid yondashuvlar

Interfaol taqdimot dasturi: matnlarni, rasmlarni va videolarni bitta taqdimotga birlashtirishga imkon beradi, ma'lumotlarni tomoshabinlar ko'rib chiqishga tayyor bo'lgan vizual ravishda yaxshi ma'lumotlarga aylantirishning samarali usullaridir.

Ijodiy vazifalar: o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini ijodiy qo'llanish, izlanish orqali hal etishga zamin tayyorlaydigan texnologiyadir

Guruhlarda ishlash: ta'lim oluvchi guruhlar ma'lum bir vazifani hamkorlikda mikroguruhlarda bajarish usulidir

Ixtirochiilik va mavjud bilimlarni boyitishga oid kompetensiyalar

Egiluvchanlik va moslashuvchanlik

-turli rollar hamda mas'ulliklarga moslashuvchanlik

-mavhumlik hamda o'zgaruvchanlik muhitida samarali faoliyat

Tashabbuskorlik va mustaqillik

-ta'lim olish jarayonidagi shaxsiy anganma va ehtiyojlarni nazorat qilish

- shaxsiy bilimni kengaytirish va tajriba oshirish uchun asosiy ko'nikmalar, o'quv dasturlar doirasidan chiqish xohishi

- ko'nikmalarining mahorat darajasi, takomili yo'lida tashabbuskorlikni namoyon etish

- muammolarni mustaqil aniqlash

- vaqtdan samarali foydalanish va o'z ish yuklamasini boshqarish

- butun umri davomida ta'lim olishga tayyorlikni namoyish etish

Ijtimoiy va umummadaniy kompetensiyalar

Atrofdaqilar bilan samarali hamkorlik

Jamoaning umumiy aqliy qobiliyatlarini zarur hollarda qo'llash

Innovasiyalar yuksalishi va ish sifatini oshirish uchun turli madaniy o'ziga xosliklar va istiqbol dasturlarini umumlashtirish

Mahsuldorlik va jalb qilinganlik

-ishni sifatli va o'z vaqtida bajarish uchun yuqori darajadagi standart va maqsadga erishishni yo'lga qo'yish

- ish jarayonida tirishqoqlik va ijobiy axloqiy sifatlarni (masalan, punktuallik, puxtalik va ishonchlilik) namoyon qilish

Peshqadamlilik va mas'uliyatlilik

-maqsadga erishishda kishilarga ta'sir etish va ularni ruhlantirish uchun muammolarni yechishda shaxslararo munosabatlar kompetensiyasini qo'llash

-mumiy maqsadga erishishda boshqa kishilarning kuchli tomonlaridan foydalanish

- to'g'rilik va axloqiy jihatlarini namoyish etish

- o'z harakat-amallari davomida ko'pchilikning qiziqishlarini hurmat qilish

Tashabbus ishi, tashabbus ko'rsatish: biror ishda boshlovchi bo'lishlik. Ijodiy tashabbuslik bu - o'ziga xos bilim va tajriba, o'ziga ishonch va irodadir. Tashabbuskorlik, amaliy natijalarga erishishga intilish, intizomga qat'iy rioya etish – belgilangan vazifalarni bajarishning muhim omili. Ushbu tashabbus o'zini o'zi boshqarish vositalarining bir qismidir va kasbiy mahoratni oshirishning muhim jihati hisoblanadi. Tashabbus bu katta rasmni ko'rish va oldinga siljishni davom ettirish mumkin bo'lgan faoliyatni tan olishdir. Bu nima qilish kerakligini va boshqalar buni nima qilish kerakligini va qachon qilishni aytmasdan turib qanday qilishni bilishda.

Tashabbus - bu har doim nima qilish kerakligini aytmasdan, zukko va ish qobiliyatidir. Imkoniyatlarni qayerda oldinga siljitish, ko'proq tajriba to'plash yoki narsalarni yaxshilash borasida kuzatib boring. Sizning tashabbusingizdan foydalanish sizdan boshqa ko'nikmalarni ham talab qilishi mumkin. Imkoniyatlar va yechimlarni haqiqatan ham ko'rish uchun sizga g'ayratli, ijobiy va qat'iyatli bo'lishingiz kerak bo'lishi mumkin. Agar siz tashabbuskor bo'lsangiz, hayotingiz boshqalarning siz uchun biror narsa qilishini kutishini yoki sizga yo'l ko'rsatishini kutishdan ko'ra ancha muvaffaqiyatli bo'ladi ... eng yaxshi darajada porlashi uchun o'zingizning nuringiz bo'ling! Ba'zan boshqalar sizning tashabbusingiz HAMMA narsani bilish, ko'rish va qilishni anglatadi, deb o'ylashlari mumkin! Cheklovlar mavjud va amaliyot bilan siz har xil vaziyatlarda, turli odamlar bilan buni qanday hal qilishingiz mumkinligini va sizning tashabbusingiz boshqa odamlarga qanday ta'sir qilishini bilib olasiz. Siz tashabbus qachon zarurligini bilasiz, boshqa payt esa jamoada ishlash yoki buyurtmalarni bajarish hamma narsaning ishlashi uchun zarur bo'lgan narsadir.

Ijodiy yondashuv va novatorlik

-yangi va istiqbolli dasturlarga tayorgarlik va ochiqlik

-innovasiyalar amalga oshirilayotgan sohadagi ahamiyatli ijodiy g'oyalarni joriy etish

-sog'lom fikrni hurmat qilgan holda qo'llash

-murakkab vaziyatlarda qaror qabul qila olish

-tizimlardagi o'zaro aloqadorlikni anglash

-eng ma'qul yechimlarga olib keladigan hamda turli qarashlarni aniqlashtiradigan ahamiyatli savollarni qo'ya olish

-masalalarni yechish va savollarga javob olish uchun zarur axborotlarni strukturalash, tahlil qilish va umumlashtirish

Kommunikabellik (chiqishuvchanlik) va hamkorlik

-fikr va g'oyalarning yozma va og'zaki tarzda aniq va samarali ifodasi

-turli guruhlar bilan samarali ishlash qobiliyatini namoyon etish

-umumiy maqsadlarga rishish yo'lidagi egiluvchanlik va mursasozlik

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida" PQ-3160-son Qarori. 2017. 28 iyul.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlarni ma'naviy axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim –tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora tadbirlari to'g'risida" PQ-3907-son Qarori. 2018. 14- avgust.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xalq ta'limi sohasidagi ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4963-sonli Qarori. 2021 yil 25 yanvar.
4. 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son farmoni. – T.:2017 yil, 7 fevral.
5. 2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarbiya" fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 422-sonli qarori. 2020-yil 6-iyul.
6. 3.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'lim to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" 2017-yil 15-martdagi 140-son qarori.
7. 4.Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. - T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017-yil, 416 bet.

3.4.“Tarbiya darslarida o‘quvchilarning kognitiv, hayotiy ko‘nikmalari rivojlantirish texnologiyalari” moduli

3.4.1. Mavzu: Tarbiya darslarida o‘quvchilarning jamoada ishlash va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish metodlari (2 soat amaliy) Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O'quv bloki	III. Fanni o'qitishga zamonaviy yondashuvlar				
O'quv modul	3.5.“Tarbiya fanida kognitiv va hamkorlik kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalari” moduli				
Mavzu	3.5.2. Mavzu: Tarbiya darslarida o'quvchilarning jamoada ishlash va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish metodlari				
Darsning maqsadi	- tarbiya fanidan Davlat ta'lim standartlari va ta'lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish; - tarbiya turlarini shakllantirish; - Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish				
Mashg'ulot turi	Ma'ruza				
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg'ulot, “Aqliy hujum”				
Jihozlar	Kompyuter va proyektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slaydlar, ma'ruza matni)				
Mashg'ulot mazmuni					
Mashg'ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar		Natija
1. Tashkiliy	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg'ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O'qituvchilar mashg'ulotga tayyor bo'lishadi.
2. Motivatsiya	- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama - Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoli vaziyat yaratish		O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag'batlanadi.
3. Nazariy qism	Slaydlar bilan mavzu tushuntiriladi: - Kirish: tarbiya fanini o'qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o'rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta'lim standartlarining qisqacha ta'rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o'qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.	25	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish		O'qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o'rganadi.
4. Amaliy mashg'ulot	-Guruhlarga tarbiya masalalarni muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o'z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish		O'qituvchilar mavzuni amaliy ko'nikmalar orqali yaxshiroq o'rganadi.

5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	O'qituvchilarga quyidagi savollar bo'yicha o'zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi: O'qituvchilarning xulosalari umumlashtiriladi.	10	Savol-javob, O'z-o'zini baholash, tahlil	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi

3.4.1. Mavzu: Tarbiya darslarida o'quvchilarning jamoada ishlash va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish metodlari (2 soat amaliy)

Reja:

1. Hamkorlik(kollaboratsiya) tushunchasining mazmuni va ta'lim samaradorligidagi ahamiyati.
2. Tarbiya darslarida jamoada ishlash va hamkorlikning ijobiy roli.
3. O'quvchilarni hamkorlikda ishlashga undovchi metod va texnologiyalar.

Hamkorlik (kollaboratsiya) ko'nikmasi – bu birgalikda ishlash, bir-birini tushunish va umumiy maqsadga erishish uchun samarali va ijobiy tarzda o'zaro munosabatda bo'lishni o'z ichiga oladigan ijtimoiy ko'nikmadir. Hamkorlik ko'nikmasi o'quvchilar va kattalar o'rtasida muloqotda, jamoada ishlashda, mas'uliyatni bo'lishishda va muammolarni birgalikda hal qilishda katta ahamiyatga ega. Bu ko'nikma jamoaviy ishda samarali faoliyat yuritishni, har bir shaxsning fikrini inobatga olishni va guruh maqsadlariga yo'naltirilgan ishni tashkil qilishni ta'minlaydi.

Kollaboratsiya ko'nikmasining asosiy jihatlar:

- ✚ **Kommunikatsiya:** Ochiq va aniq muloqot qilish zarur. Bu hamkorlar o'rtasidagi muammo yoki noaniqliklarni tezda hal qilishga yordam beradi. Turli fikrlarni tinglash, ularga hurmat ko'rsatish va o'z fikrini taqdim etish zarur.
- ✚ **Ishtirok va faollik:** Hamkorlikda barcha ishtirokchilarning o'z hissalarini qo'shishi, resurslar va bilimlar bilan almashish muhim. Har bir shaxs o'z rolini va javobgarligini aniq bilishi va o'z vazifasini bajarishi kerak.
- ✚ **Moslashuvchanlik:** Hamkorlik doirasida turli xil fikrlar, yondashuvlar va metodlarni ko'rib chiqish zarur. O'zgaruvchan vaziyatlarga moslashish, yangi yondashuvlarni qabul qilish va zaruratga qarab yechimlarni o'zgartirish muhim.
- ✚ **Ishonch va hurmat:** Hamkorlar o'rtasida ishonchni rivojlantirish, bir-birining fikrini hurmat qilish va har bir ishtirokchining hissa qo'shishiga e'tibor berish muhim. O'zaro hurmat, o'zaro muloqotning samarali bo'lishiga yordam beradi.
- ✚ **Muammolarni hal qilish:** Hamkorlikda turli qarashlar va g'oyalar o'rtasida nizolar yuzaga kelishi mumkin. Bunday holatlarda konstruktiv muloqot orqali konfliktningizni hal qilish zarur.
- ✚ **Umumiy maqsadga erishish:** Kollaboratsiyaning asosiy maqsadi – bu umumiy maqsadga erishishdir. Har bir ishtirokchi o'z hissasini qo'shib, birgalikda muvoffaqiyatga erishishga intiladi.

Kollaboratsiyaning afzalliklari:

- Yangi g'oyalar va innovatsiyalar paydo bo'lishi mumkin, chunki bir nechta shaxslar yoki guruhlar turli fikrlarni taqdim etadi.
- Resurslarni tejash va samaradorlikni oshirish, chunki resurslar va bilimlar bo'lingan holda ishlanadi.
- Tezkor muammolarni hal qilish: turli ko'nikmalarga ega bo'lgan hamkorlar tezroq va samarali echimlar topishi mumkin.

O'quvchilarning jamoada hamkorlikda ishlashi — bu ularning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishida muhim o'rin tutadigan jarayondir. Jamoada ishlash, nafaqat o'quvchilarga birgalikda maqsadga erishish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni, balki shaxsiy jihatdan o'sish va boshqalar bilan samarali aloqa o'rnatish imkoniyatini ham beradi.

Hamkorlik (kollaboratsiya) nima uchun kerak?

1. **Resurslarni tejash va samaradorlikni oshirish:** Birgalikda ishlash orqali resurslar, bilim va vaqt samarali tarzda taqsimlanadi. Bu nafaqat ish unumdorligini oshiradi, balki mavjud imkoniyatlardan maksimal darajada foydalanishga yordam beradi.
2. **Innovatsiya va yangi g'oyalar yaratish:** Hamkorlik turli fikrlarni, tajribalarni va yondashuvlarni birlashtiradi. Buning natijasida yangi g'oyalar, innovatsion echimlar va yangiliklar paydo bo'ladi, chunki har bir ishtirokchi o'zining noyob bilimlarini qo'shadi.
3. **Murakkab muammolarni hal qilish:** Katta va murakkab muammolarni hal qilishda bir nechta kishining fikr va ko'nikmalarini birlashtirish samarali bo'ladi. Hamkorlikda ishlash o'zaro yordam va turli yondashuvlarni birlashtirish orqali tezroq va samarali echimlar topishga yordam beradi.
4. **O'zaro o'rganish va bilim almashish:** Hamkorlikda ishlash orqali turli sohalarida yangi bilimlarni o'rganish, boshqa odamlarning tajribalaridan foydalangan holda o'z ko'nikmalarini oshirish mumkin. Bu o'zaro bilim almashish muhimdir, chunki bu turli nuqtai nazarlarni tushunishga va kengaytirishga yordam beradi.
5. **Tenglik va o'zaro hurmatni rivojlantirish:** Kollaboratsiya jarayonida ishtirokchilar o'rtasida tenglik va hurmat shakllanadi. Har bir ishtirokchi o'z hissasini qo'shadi va boshqalarning fikrlarini e'tiborga oladi, bu esa o'zaro hurmat va yaxshi munosabatlarni rivojlantiradi.
6. **Ijtimoiy aloqalar va tarmoqlarni rivojlantirish:** Hamkorlik ijtimoiy aloqalarni kuchaytiradi. Boshqalar bilan ishlash orqali yangi odamlar bilan tanishish, tarmoqlarni kengaytirish va kelajakda yangi imkoniyatlar yaratish imkoniyati paydo bo'ladi.
7. **Maqsadga erishish:** Birgalikda ishlashning asosiy maqsadi — umumiy natijaga erishishdir. Har bir ishtirokchi o'zining hissasini qo'shishi, o'zaro yordam ko'rsatishi va barcha guruhning maqsadiga erishish uchun birgalikda harakat qilishga intiladi.
8. **Tezroq qaror qabul qilish:** Hamkorlikda ishlash, o'zaro fikr almashish va guruh sifatida fikrlarni muhokama qilish tezroq va aniq qarorlar qabul qilishga yordam beradi. Turli fikrlar va nuqtai nazarlar qarorlarni yanada yaxshiroq qilishga yordam beradi.
9. **Yaxshi motivatsiya va ruhiy holat:** Jamoada ishlash ishtirokchilarga o'z maqsadlariga erishish yo'lida motivatsiya va qo'llab-quvvatlash beradi. Boshqalar bilan birga ishlash, ijobiy ruhiyatni yaratadi va har bir ishtirokchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.
10. **Ziddiyat va muammolarni samarali hal qilish:** Hamkorlikda ishlashda yuzaga kelgan nizolarni hal qilishda turli yondashuvlar yordam beradi. O'zaro muhokama va konstruktiv fikr almashish orqali konfliktlarni hal qilish, samarali va murosali echimlar topish imkonini beradi.

Hamkorlik (kollaboratsiya) nafaqat ishlash jarayonida, balki turli shaxsiy va ijtimoiy vaziyatlarda muvaffaqiyatga erishish uchun kerak. U jamoaviy ishni rivojlantiradi, innovatsiyani rag'batlantiradi, resurslarni samarali taqsimlashga yordam beradi va o'zaro hurmatni kuchaytiradi. Kollaboratsiya orqali odamlar o'zlarining maqsadlariga yanada tezroq va samaraliroq erishadilar.

Hamkorlik ko'nikmasi qanday rivojlanadi?

Ochiq va samarali kommunikatsiya. Hamkorlikni rivojlantirish uchun samarali muloqot zarur. O'z fikrini aniq ifodalash va boshqalarni tinglash orqali jamoa a'zolari o'rtasida ishonch va anglashuv o'rnatiladi.

Nima qilish kerak?

- Ochiq, aniq va to'g'ri muloqot qilishni o'rganish.
- Har bir fikrni tinglash va qadrli ekanligini ko'rsatish.
- Noaniqliklarni va tushunmovchiliklarni bartaraf etish uchun savollar berish.

1. Birgalikda ishlash (teamwork).

Hamkorlikda ishlashda jamoa ichidagi rollarni to'g'ri taqsimlash, har bir kishining kuchli tomonlaridan foydalanish muhimdir. Birgalikda ishlash orqali o'zaro yordam va resurslar bo'linadi.

Nima qilish kerak?

- Jamoa ichida har bir kishining rolini tushunish va o'z vazifalarini samarali bajarish.
- Jamoaning umumiy maqsadiga erishish uchun o'z hissasini qo'shish.
- Jamoaviy muvaffaqiyatga erishish uchun hamjihatlikda ishlash.

3. Hissiy intellekt (emotsional intellekt).

Hamkorlikda muvaffaqiyatli ishlash uchun o'z hissiyotlarini boshqarish va boshqalarni tushunish zarur. Bu, ayniqsa, nizolarni hal qilish va samarali muloqotda muhimdir.

Nima qilish kerak?

- O'z hissiyotlarini boshqarishni o'rganish.
- Boshqalarning hissiyotlariga e'tibor berish va ularga hamdardlik ko'rsatish.
- Tinch va murosali muloqot qilish, hatto qiyin vaziyatlarda ham.

4. Moslashuvchanlik va o'zgarishga tayyorlik

Hamkorlik jarayonida turli fikrlar va yondashuvlar bo'lishi mumkin. Ular bilan moslashish va yangi g'oyalar yoki metodlarga ochiq bo'lish zarur.

Nima qilish kerak?

- O'zgarishlarga moslashish va yangi vaziyatlarga tezda javob berishga tayyor bo'lish.
- Yangi g'oyalarga ochiq bo'lish va o'z fikrlarini qayta ko'rib chiqishga tayyor bo'lish.
- Jamoaning ehtiyojlariga qarab yondashuvni o'zgartirish.

5. Muammolarni birgalikda hal qilish.

Hamkorlikda ishlashda ba'zan nizolar yoki murakkab vaziyatlar yuzaga kelishi mumkin. Bunday holatda, barcha a'zolar birgalikda muammoni hal qilishga intilishi kerak.

Nima qilish kerak?

- Muammolarni ochiq muhokama qilish va konstruktiv fikr almashish.
- Nizolarni hal qilish uchun samimiy va murosali yondashuvni qo'llash.
- Boshqa fikrlarni hurmat qilish va ulardan o'rganish.

6. Tenglik va ishonch

Hamkorlikni rivojlantirish uchun ishonch va tenglik muhimdir. Jamoa a'zolari o'rtasida ishonchni rivojlantirish orqali har bir kishining o'z hissasini qo'shishi uchun motivatsiya paydo bo'ladi.

Nima qilish kerak?

- Har bir ishtirokchining fikrini qadrlash va hurmat qilish.
- Ishonchni mustahkamlash uchun o'zaro mas'uliyatni bo'lishish.
- Boshqalarga ishonish va ularga o'z vazifasini bajarishga imkon berish.

7. Feedback (fikr-mulohazalar) olish va berish

Hamkorlikda ishlashda muntazam fikr-mulohazalar olish va berish zarur. Bu jarayon har bir kishining o'z ko'nikmalarini rivojlantirishga va jamoaning samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Nima qilish kerak?

- O'zaro konstruktiv fikr-mulohazalarni qabul qilish va berish.
- Jamoa a'zolarini rag'batlantirish va ijobiy fikrlarni taqdim etish.

8. Haqiqiy maqsadlar va aniq reja tuzish.

Hamkorlikda muvaffaqiyatga erishish uchun aniq maqsadlar va ularni amalga oshirish uchun reja tuzish zarur. Bu barcha a'zolarga o'z vazifalarini va jamoaning umumiy maqsadiga qanday hissa qo'shishlarini ko'rsatadi.

Nima qilish kerak?

- Jamoa bilan umumiy maqsadlar belgilash va ularni amalga oshirish uchun aniq reja tuzish.
- Har bir ishtirokchining maqsadga erishishdagi rolini tushunish.
- Muvaffaqiyatlarni kuzatish va rejaning amalga oshirishini baholash.

9. Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish.

Jamoaviy ishlashda ijtimoiy ko'nikmalar ham muhim rol o'ynaydi. Bu, o'zaro aloqalarni boshqarish va samarali ishlashni ta'minlaydi.

Nima qilish kerak?

- Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish (masalan, muomala, kooperatsiya, boshqalar bilan ishlash).
- O'zaro aloqalarni rivojlantirish va jamoaviy atmosfera yaratish.
- Boshqalar bilan yaxshi munosabatlar o'rnatish.

Hamkorlik ko'nikmasini rivojlantirish uchun doimiy ravishda samarali kommunikatsiya, o'zaro hurmat, muammolarni hal qilish, moslashuvchanlik va feedback olish kabi ko'nikmalarni o'zlashtirish zarur. Bu ko'nikmalarni rivojlantirish, nafaqat ish muhitida, balki ijtimoiy hayotda ham muvaffaqiyatga erishish uchun muhimdir.

Hamkorlik orqali shakllanadigan ko'nikmalar jamoaviy ishda muvaffaqiyatli ishtirok etish uchun zarur bo'lgan malakalar va qobiliyatlarni o'z ichiga oladi. Bular, nafaqat jamoa a'zolarining bir-biri bilan ishlashini, balki umumiy maqsadga erishishda hamkorlikni yaxshilashni ta'minlaydi. Quyida, hamkorlik orqali shakllanadigan ko'nikmalarni misollar bilan ko'rsataman:

1. Kommunikativlik (Samarali muloqot qilish)

- **Ta'rif:** Samarali muloqot qilish, o'z fikrini aniq va tushunarli tarzda ifodalash va boshqalarning fikrlarini tinglash. Bu ko'nikma jamoa a'zolari o'rtasida to'g'ri va ochiq muloqotni ta'minlaydi.
- **Rivojlanishi:** Hamkorlik jarayonida kommunikatsiya ko'nikmasi rivojlanadi, chunki jamoa a'zolari o'rtasida yaxshi aloqalar o'rnatish zarur. O'z fikrini aniq ifodalash va boshqalarni tinglashga o'rgatadi.

2. Tinglash (Aktiv tinglash)

- **Ta'rif:** Tinglash faqat jim turish emas, balki boshqalarning fikrlarini tushunish va ularga to'g'ri javob berishdir. Bu ko'nikma jamoa ichidagi ishonchni oshiradi va har bir a'zo o'z fikrini erkin ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladi.
- **Rivojlanishi:** Hamkorlikda tinglash ko'nikmasi rivojlanadi, chunki jamoada samarali ishlash uchun boshqalarning fikrini va ehtiyojlarini to'g'ri tushunish zarur. Bu o'zaro ishonchni va ijobiy munosabatlarni mustahkamlaydi.

3. Jamoada ishlash (Teamwork)

- **Ta'rif:** Jamoada ishlash ko'nikmasi, jamoa a'zolarining umumiy maqsadga erishish uchun o'z resurslarini va kuchlarini birlashtirishni anglatadi. Bu ko'nikma o'zaro yordam, hamkorlik va birgalikda muvaffaqiyatga erishishga asoslangan.
- **Rivojlanishi:** Jamoa a'zolarining o'zaro yordam berishi, rollarni taqsimlash va birgalikda maqsadga erishish zarur. Jamoaviy ishda o'z rolini tushunish va o'zaro ishonchni mustahkamlash muhimdir.

4. Tanqidiy fikrlash (Critical thinking)

- **Ta'rif:** Tanqidiy fikrlash — bu ma'lumotlarni tahlil qilish, mantiqiy qarorlar qabul qilish va fikrlarni obyektiv baholashdir. Hamkorlikda tanqidiy fikrlash, muammolarni samarali hal qilish va aniq qarorlar qabul qilishda yordam beradi.

- **Rivojlanishi:** Hamkorlik jarayonida turli fikrlarni tinglash va ularni tahlil qilish, yangi g'oyalar ishlab chiqish va yaxshi qarorlar qabul qilish ko'nikmasi rivojlanadi. Jamoa birgalikda to'g'ri va samarali yechimlarni topishga harakat qiladi.

5. Kreativlik (Innovatsiya)

- **Ta'rif:** Kreativlik yoki innovatsiya — bu yangi g'oyalarni ishlab chiqish, mavjud resurslardan yangi va samarali yechimlar topishdir. Hamkorlik jarayonida jamoa yangi va original g'oyalar ishlab chiqishi mumkin, chunki har bir ishtirokchi o'z noyob fikrini qo'shadi.
- **Rivojlanishi:** Jamoa ichida kreativ fikrlashni qo'llab-quvvatlash, yangi g'oyalar va yondashuvlarni sinash imkoniyatlarini oshiradi. Hamkorlik jamoaga innovatsion fikrlarni yaratish va amalga oshirishda yordam beradi.

6. Muammolarni hal qilish (Problem solving)

- **Ta'rif:** Muammolarni hal qilish ko'nikmasi, muammolarni aniqlash va ularni samarali tarzda bartaraf etishdir. Hamkorlik jarayonida muammolarni birgalikda hal qilish, jamoaviy yondashuvni va ijodkorlikni talab qiladi.
- **Rivojlanishi:** Hamkorlikda turli fikrlar va yondashuvlarni birlashtirish orqali samarali yechimlarni topish va muammolarni hal qilishda tajriba ortadi.

7. Empatiya (Boshqalarning nuqtai nazarini tushunish)

- **Ta'rif:** Empatiya — bu boshqalarning his-tuyg'ularini, ehtiyojlarini va nuqtai nazarlarini tushunish va ularga hamdardlik ko'rsatishdir. Hamkorlikda empatiya ko'nikmasi o'zaro ishonch va hurmatni oshiradi.
- **Rivojlanishi:** Hamkorlikda boshqalarning pozitsiyalarini tushunish va ularga yordam berish orqali empatiya ko'nikmasi rivojlanadi. Bu ko'nikma, jamoaviy ishda ijobiy va konstruktiv aloqalar o'rnatishda muhimdir.

8. Tenglik va o'zaro hurmat (Respect and equality)

- **Ta'rif:** Tenglik va o'zaro hurmat — bu jamoada har bir a'zo o'zining fikri va hissasini erkin ifodalashga imkoniyat yaratishdir. Jamoa a'zolariga teng munosabatda bo'lish va ularni hurmat qilish muhimdir.
- **Rivojlanishi:** Hamkorlikda ishlashda o'zaro hurmat va tenglikni saqlash, jamoaning yaxshi ishlashiga va barqaror hamkorlikka yordam beradi. Bu ko'nikma, jamoa a'zolarini bir-biriga ishonch va hurmat bilan qarashga undaydi.

9. Moslashuvchanlik (Flexibility)

- **Ta'rif:** Moslashuvchanlik — bu yangi vaziyatlarga tezda moslashish va o'zgaruvchan sharoitlarga javob berish qobiliyatidir. Hamkorlikda jamoa bir-biriga moslashishga tayyor bo'lishi va yangi fikrlarni o'rganishi zarur.
- **Rivojlanishi:** Hamkorlikda turli fikrlarni va yondashuvlarni sinash orqali moslashuvchanlik ko'nikmasi rivojlanadi. Bu ko'nikma yangi sharoitlarga moslashish va samarali ishlash imkoniyatlarini oshiradi.

10. Vaqtni boshqarish (Time management)

- **Ta'rif:** Vaqtning boshqarish — bu jamoa ishlarini o'z vaqtida bajarish, maqsadlarga erishish uchun vaqtning samarali taqsimlashidir.
- **Rivojlanishi:** Hamkorlikda ishlash vaqtini to'g'ri taqsimlashni va har bir a'zoning vaqtini samarali ishlatishni o'rganishga yordam beradi. Bu ko'nikma jamoaning umumiy maqsadlariga tezroq erishish imkonini yaratadi.

O'quvchilarda hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish uchun bir qator metodlar va texnologiyalar mavjud:

1. Kooperativ O'qish Metodi (Cooperative Learning)

- **Tavsif:** Kooperativ o'qish metodida o'quvchilar kichik guruhlariga bo'linib, birgalikda o'qish va ma'lumotlarni o'zaro almashish orqali o'rganadilar. Bu usul o'quvchilarga bir-birlaridan o'rganish va o'z fikrlarini ifodalash imkonini beradi. **Yordamchi texnologiyalar: Onlayn forumlar:** Guruhlar o'rtasida muhokama va fikr almashish. **Collaborative tools (Google Docs, Padlet):** O'quvchilar birgalikda matn yoki taqdimotlarni yaratishlari mumkin.

Afzalliklari:

- O'quvchilar orasida jamoaviy ishlash ko'nikmasi shakllanadi.
- O'quvchilarga o'zaro o'rganish va o'z fikrlarini etkazish imkonini beradi.

2. Diskussiya va Munozaralar

- **Tavsif:** Bu metodda o'quvchilar o'z fikrlarini baham ko'rish, turli nuqtai nazarlarni tinglash va o'zaro munozara qilish orqali yangi bilimlarni kashf etadilar.

Yordamchi texnologiyalar: Debate platforms: Onlayn munozara platformalarida o'quvchilar o'z fikrlarini bildirib, boshqa o'quvchilar bilan munozara qilishlari mumkin. **Virtual klasslar:** Zoom yoki Microsoft Teams kabi platformalarda online munozaralar o'tkazish.

Afzalliklari:

- O'quvchilarda tanqidiy fikrlash va argumentatsiya ko'nikmalari rivojlanadi.
- Ehtimoliy qarama-qarshiliklar va nuqtai nazarlarni bir joyda ko'rish imkoniyati mavjud.

3. Rolli O'yin (Role-playing)

- **Tavsif:** Rolli o'yinlarda o'quvchilar ma'lum bir holat yoki muammoga qarshi turli ro'llarni bajarishadi. Bu usul o'quvchilarni turli nuqtai nazarlarni tushunishga va o'zaro hamkorlik qilishga o'rgatadi.

Yordamchi texnologiyalar: Video konferensiyalar: Virtual rolly o'yinlar orqali o'quvchilar bir-biri bilan muloqot qilishlari mumkin.

Afzalliklari:

- O'quvchilar o'zlarini boshqa odamlarning o'rnida ko'rishadi, bu esa empatiya va o'zaro tushunishni oshiradi.
- Muammoni hal qilishda turli yondashuvlarni ko'rishga yordam beradi.

4. Loyiha Ishlari (Project-based Learning)

- **Tavsif:** Loyiha asosida o'qish metodida o'quvchilar guruh bo'lib, real hayotdagi muammolarni hal qilish uchun loyiha yaratadilar. Bu usul o'quvchilarni jamoaviy ishlashga va mas'uliyatni bo'lishishga o'rgatadi.

Yordamchi texnologiyalar: Google Sites: Loyiha natijalarini onlayn tarzda taqdim etish uchun foydalanish.

Afzalliklari:

- O'quvchilar o'z bilimlarini amaliy tarzda qo'llashadi.

- Kreativlik, tashkilot va vaqtni boshqarish ko'nikmalari rivojlanadi.

5. Mikro-Guruhlar (Ikki Kishilik Guruhlar)

- **Tavsif:** O'quvchilar ikki kishilik guruhlariga bo'linib, ma'lum bir topshiriqni birgalikda bajaradilar. Bu metod o'quvchilarga hamkorlikda ishlash va o'zaro yordam ko'rsatishni o'rgatadi.

Yordamchi texnologiyalar: Interactive apps: Kahoot, Quizlet kabi dasturlar orqali o'quvchilar bir-birlariga savollar berib, birgalikda javoblar topishlari mumkin.

Collaborative documents: Google Docs yoki Microsoft OneNote yordamida matn yaratish.

Afzalliklari:

- O'quvchilar o'rtasida o'zaro yordam va mas'uliyatni bo'lishish ko'nikmasi rivojlanadi.
- Yechimlar yaratishda birgalikda ishlashni o'rganadilar.

6. Gamifikatsiya

- **Tavsif:** Gamifikatsiya metodida o'quvchilar o'qish jarayonini o'yin elementlari bilan boyitishadi. Bu usul o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi.

Yordamchi texnologiyalar: Gamified learning platforms: Kahoot, Classcraft, Duolingo kabi o'yinlashtirilgan o'qish platformalaridan foydalanish. **Badges and points systems:** O'quvchilarga mukofotlar va ball tizimlari orqali rag'batlantirish.

Afzalliklari:

- O'quvchilarni qiziqtiradi va motivatsiya beradi.
- Hamkorlikda ishlashni va raqobatni birlashtirib, o'qish jarayonini interaktiv qiladi.

Yuqoridagi metodlar o'quvchilarda hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vositalardir. Ular o'quvchilarga nafaqat bilim olishda, balki boshqa odamlar bilan muloqot qilish, birgalikda ishlash va jamoaviy muammolarni hal qilishda ham yordam beradi. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar yordamida bu metodlar yanada samarali va qiziqarli bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Abdug'afforov, I.** *Pedagogika: O'quv qo'llanma.* — T.: "O'zbekiston" nashriyoti. 2011 y
2. **Xayrullayev, I.** *Ma'naviyat va ma'naviy tarbiya: Pedagogik asoslar.* — T.: Sharq. 2005 y
3. **Raximov, S.** *O'quvchilarda ma'naviy qadriyatlarini shakllantirish: Metodik qo'llanma.* — T.: Fan va texnologiya. 2008 y
4. **Mamatov, A.** *Pedagogik texnologiyalar: Nazariya va amaliyot.* — T.: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi. 2014 y
5. **Ismoilov, A.** *O'quvchilarni ma'naviy tarbiyalashda axloqiy-psixologik yondashuv: O'quv qo'llanma.* — T.: O'qituvchi. 2013 y
6. **Mirzaev, A.** *Axloqiy tarbiyaning pedagogik asoslari: Nazariy va amaliy masalalar.* — T.: O'qituvchi. 2017.
7. **Juraev, B.** (2015). *O'quvchilarni ma'naviy tarbiyalashning zamonaviy usullari: Monografiya.* — T.: Xalq ta'limi.

3.4.3. Mavzu: Tarbiya darslarida o‘quvchilarning konvergent va divergent fikrlash faoliyatini rivojlantirish usullari (2 soat amaliy)
Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	III. Fanni o‘qitishga zamonaviy yondashuvlar				
O‘quv modul	3.4.“Tarbiya darslarida o‘quvchilarning kognitiv, hayotiy ko‘nikmalari rivojlantirish texnologiyalari” moduli				
Mavzu	3.4.3. Mavzu: Tarbiya darslarida o‘quvchilarning konvergent va divergent fikrlash faoliyatini rivojlantirish usullari				
Darsning maqsadi	- tarbiya fanidan Davlat ta’lim standartlari va ta’lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish; - tarbiya turlarini shakllantirish; - Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish				
Mashg‘ulot turi	Ma’ruza				
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg‘ulot, “Aqliy hujum”				
Jihozlar	Kompyuter va proyektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slydlar, ma’ruza matni)				
Mashg‘ulot mazmuni					
Mashg‘ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar		Natija
1. Tashkiliy	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama - Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoli vaziyat yaratish		O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.
3. Nazariy qism	Slydlar bilan mavzu tushuntiriladi: - Kirish: tarbiya fanini o‘qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o‘rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta’lim standartlarining qisqacha ta’rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o‘qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.	25	Taqdimot, ko‘rgazmali tushuntirish		O‘qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o‘rganadi.
4. Amaliy mashg‘ulot	-Guruhlarga tarbiya masalalarini muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o‘z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish		O‘qituvchilar mavzuni amaliy ko‘nikmalar orqali yaxshiroq o‘rganadi.

5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	O'qituvchilarga quyidagi savollar bo'yicha o'zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi: O'qituvchilarning xulosalari umumlashtiriladi.	10	Savol-javob, O'z-o'zini baholash, tahlil	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi

3.4.3. Mavzu: Tarbiya darslarida o'quvchilarning konvergent va divergent fikrlash faoliyatini rivojlantirish usullari (2 soat amaliy)

Reja:

1. Tarbiya darslarida konvergent va divergent fikrlash tushunchasining mazmun-mohiyati.
2. Konvergent va divergent fikrlash faoliyatining farqli jihatlar.
3. Konvergent va divergent fikrlashni rivojlantirish usullari.

Konvergent fikrlash (yoki *convergent thinking*) — bu o'ylashning tizimli va mantiqiy usulidir. Bu jarayon ma'lum bir masala yoki savolga aniq va to'g'ri javob topishga qaratilgan. Konvergen fikrlashda barcha ma'lumotlar va g'oyalar bir nuqtaga jamlanadi, ya'ni bitta to'g'ri yoki optimal yechimga kelish uchun fikr yuritiladi.

Konvergent fikrlash - bu muammoni hal qilish yoki ma'lum bir masalaga yechim topishda, eng samarali yoki eng mos variantni aniqlashga qaratilgan fikrlash jarayoni. Konvergent fikrlashda, shaxs yoki guruh bir nechta variantlardan eng to'g'ri, eng samarali yoki eng ehtimoliy natijani izlashga intiladi. Bu, asosan, mantiqiy va tizimli fikrlashni talab qiladi.

Konvergent fikrlashning xususiyatlari:

1. **Tizimlilik:** Muammoni hal qilishda belgilangan bir yo'nalish bo'yicha harakat qilish va optimal yechimni izlash.
2. **Mantiqiylik:** Fikrlar mantiqiy zanjirda joylashtiriladi, ya'ni har bir fikr oldingi fikrga asoslanadi.
3. **Aniqlik:** Ehtimoliy yechimlar orasida to'g'ri va eng aniq bo'lganini tanlash.
4. **Kritik fikrlash:** Ehtimoliy variantlarni baholash va faqat eng maqbulini tanlash.
5. **Muammolarni qisqa va samarali hal qilish:** Ko'p vaqt talab qilmaydigan, to'g'ri va aniq yechimlar izlanadi.

Konvergent fikrlashning amaliy misollari:

- ✚ **Imtihon savollarini yechish:** Bu holatda o'quvchi yoki shaxs, aniq, bir nechta to'g'ri javoblardan birini tanlaydi.
- ✚ **Muammo hal qilish:** Masalan, kundalik hayotda yuzaga keladigan texnik muammolarni hal qilishda (kompyuterning ishlamasligi, avtomobil nosozligi va h.k.).
- ✚ **Test va natijalar tahlili:** Eksperimentlar natijalarini tahlil qilishda, eng ishonchli yoki to'g'ri natijani aniqlashda qo'llanadi.

Konvergent fikrlashning foydalari:

1. **Samarali qarorlar qabul qilish:** Konvergent fikrlash muayyan bir vaziyatda eng optimal qarorni tanlash imkonini beradi.
2. **Yuqori aniqlik va natijalar:** Mantiqiy va tizimli yondashuv natijasida yechimlar aniq bo'ladi.
3. **Vaqtini tejash:** Bir nechta variantdan eng to'g'ri yechimni tezda topish mumkin.

Shu bilan birga, konvergent fikrlashni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun, yaxshi mantiqiy tafakkur, bilim va tajriba zarur.

Divergent fikrlash (yoki *divergent thinking*) — bu yangi, original g'oyalar va yechimlar ishlab chiqish jarayonidir. Bu turdagi fikrlashda shaxs yoki guruh bir necha variantlar, imkoniyatlar yoki yondashuvlar yaratishga intiladi. Divergent fikrlashda maqsad, iloji boricha ko'proq va turli xil g'oyalar yoki yechimlarni topishdir, ya'ni bitta muammoni bir necha xil yo'llar bilan hal qilish.

Divergent fikrlash — bu ijodiy fikrlash jarayonidir, u ko'plab g'oyalar yoki yechimlarni ishlab chiqishga qaratilgan. Divergent fikrlashda fikrlar va yechimlar turli tomonga tarqaladi, bu esa turli nuqtai nazarlar va kreativ g'oyalarni keltirib chiqaradi.

Divergent fikrlashning xususiyatlari:

1. **Ijodkorlik:** Yangi va o'ziga xos g'oyalar yaratish.
2. **Ochiqlik:** Har qanday g'oya yoki yechimni ko'rib chiqishga tayyorlik.
3. **Bir necha yechimlarni yaratish:** Bir masala bo'yicha bir nechta turli xil g'oyalar yoki yechimlarni ishlab chiqish.
4. **Moslashuvchanlik:** G'oyalar yoki qarorlar doimiy ravishda o'zgartirilishi mumkin.
5. **Innovatsiya:** Yangi va ilg'or g'oyalarni yaratishga qaratilgan fikrlash jarayoni.

Divergent fikrlashning amaliy misollari:

1. **Ijodiy yozuv yoki san'at:** Ijodiy jarayonlarda, masalan, hikoya yozish yoki rasmlar yaratish, ko'p turli xil g'oyalar ishlab chiqiladi.
2. **Yangi mahsulot yaratish:** Yangi mahsulot yoki xizmatlarni yaratishda turli xil imkoniyatlar va g'oyalar ishlab chiqiladi.
3. **Muammoni hal qilish:** Muammoni hal qilishda, divergent fikrlash yordamida, an'anaviy usullardan tashqari ko'plab alternatalarni ko'rib chiqish mumkin.

Divergent fikrlashning foydalari:

1. **Ijodkorlikni oshirish:** Yangi g'oyalar va yechimlar ishlab chiqishga yordam beradi.
2. **Innovatsiya yaratish:** Yangi texnologiyalar, mahsulotlar yoki xizmatlar yaratishda asosiy rol o'ynaydi.
3. **Muammoni turli xil yo'llar bilan hal qilish:** Bir muammoni ko'plab usullarda yechish orqali eng samarali variantni topish mumkin.

Divergent fikrlash insonning kreativlik va muammoni hal qilishda yangi yondashuvlar topish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu, ayniqsa, ilmiy ishlar, san'at, dizayn va biznes sohalarida juda muhimdir.

Konvergent va divergent fikrlashning asosiy farqlari quyidagicha:

1. Maqsad:

- **Konvergent fikrlash:** Maqsad — bitta to'g'ri yoki eng samarali yechimni topish. Fikrlar va g'oyalar bir nuqtaga to'plangan holda birlashtiriladi.
- **Divergent fikrlash:** Maqsad — bir nechta turli xil va original g'oyalar yaratish. Bu fikrlash jarayonida cheksiz variantlar ishlab chiqiladi.

2. Ijodiylik:

- ✓ **Konvergent fikrlash:** Mantiqiy, tizimli va aniq fikrlashni talab qiladi. Fikrlar cheklangan va faqat eng yaxshi variantni tanlashga qaratilgan.
- ✓ **Divergent fikrlash:** Yangi va ijodiy fikrlarni ishlab chiqishga asoslangan. Fikrlar erkin va ochiq tarzda rivojlanadi.

3. Yondashuv:

- ✚ **Konvergent fikrlash:** Strukturaviy va tizimli yondashuv. Bir nechta imkoniyatdan eng ma'qulini tanlash uchun ishlatiladi.
- ✚ **Divergent fikrlash:** Erkin va ko'plab imkoniyatlarni ko'rib chiqishga asoslangan. Yangi variantlar yaratishga qaratilgan.

4. Muammoni hal qilish:

- **Konvergent fikrlash:** Muammoni hal qilishda bitta, to'g'ri yoki optimal yechimni izlash.
- **Divergent fikrlash:** Bir necha muqobil va original yechimlarni yaratishga intilish.

5. G'oyalar soni:

- ❖ **Konvergent fikrlash:** Fikrlar soni cheklangan bo'lib, bitta eng to'g'ri javob yoki yechim izlanadi.
- ❖ **Divergent fikrlash:** G'oyalar ko'p va turli-tuman bo'lib, yangi va ijodiy imkoniyatlar ishlab chiqiladi.

6. Vaqt va natijalar:

- **Konvergent fikrlash:** Tez va aniq natijalarga erishish imkonini beradi.
- **Divergent fikrlash:** Ko'proq vaqt talab qiladi, chunki turli xil variantlar va imkoniyatlar yaratish jarayoni davom etadi.

7. Qo'llanish sohasi:

- ✚ **Konvergent fikrlash:** Asosan texnik, ilmiy va o'rganish (testlar, imtihonlar) sohalarida qo'llaniladi.
- ✚ **Divergent fikrlash:** Ijodiy sohalarda, masalan, san'at, dizayn, innovatsiya va yangi g'oyalar yaratishda qo'llaniladi.

Konvergent fikrlash — bu bitta to'g'ri yechimni topishga qaratilgan tizimli va mantiqiy fikrlash.

Divergent fikrlash — bu yangi, original va turli xil yechimlar yaratishga asoslangan ijodiy fikrlash.

Ushbu ikki turdagi fikrlash bir-birini to'ldiradi: divergent fikrlash yangi g'oyalar yaratishga yordam beradi, konvergent fikrlash esa bu g'oyalar orasida eng to'g'risini tanlashda qo'llaniladi.

Konvergent va divergent fikrlashni tarbiya darslarida qo'llash o'quvchilarning fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Har ikki turdagi fikrlash jarayonlarini samarali tarzda darslarda ishlatish, o'quvchilarning muammoni hal qilish, tahlil qilish va kreativ yondashuvlarini oshiradi.

Konvergent va divergent fikrlashni birgalikda qo'llash: Konvergent va divergent fikrlash jarayonlarini darsda birgalikda qo'llash orqali o'quvchilarda muammolarni hal qilish va ijodiy yondashuvni muvozanatli ravishda rivojlantirish mumkin. Masalan:

- ✓ **Muammoni hal qilish jarayonida:** Dastlab, divergent fikrlash yordamida o'quvchilar bir nechta imkoniyatlar yaratishi mumkin. Keyin, konvergent fikrlash yordamida, bu imkoniyatlar orasidan eng to'g'risini tanlash va uni amalga oshirish yo'llarini aniqlash kerak bo'ladi.
- ✓ **Tartibli va ijodiy yozish vazifalari:** O'quvchilarga biror mavzu berilib, ularni kreativ tarzda yozishga taklif qilgach, oxirida ularning yozganlarini tahlil qilish va aniq fikrlarni ajratib olish talab qilinadi. Bu konvergent fikrlashni qo'llashni talab qiladi.

Foydasi: O'quvchilar ikki turdagi fikrlashni o'rganadi va ularni amalda qo'llay olishadi. Muammoni hal qilishda ijodiy yondashuv va aniq qaror qabul qilish qobiliyatlari rivojlanadi.

Konvergent va divergent fikrlashni tarbiya darslarida qo'llash o'quvchilarga fikrlashning turli usullarini o'rgatadi va ularni aniq, samarali qarorlar qabul qilish va ijodiy yondashuvlarni ishlab chiqish imkoniyatini beradi. Bu metodlar o'quvchilarning umumiy rivojlanishini ta'minlaydi, ular o'z fikrlarini kengaytirish va muammolarni turli yo'llar bilan hal qilishni o'rganadilar.

Konvergent fikrlash faoliyatini rivojlantirish usullari o'quvchilarda aniq, mantiqiy va tizimli fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Bu usullar, o'quvchilarga qarorlar qabul qilish va muammolarni hal qilishda samarali yondashuvlarni o'rgatadi. Quyida konvergent fikrlashni rivojlantirishning asosiy usullari keltirilgan:

1. Savol-javob va muhokama:

Savol-javob va muhokama o'quvchilarga mavzu bo'yicha chuqurroq o'ylash imkonini beradi. O'qituvchi tomonidan berilgan savollar orqali o'quvchilar, mavzuni tahlil qilish va o'z fikrlarini asoslashga o'rgatiladi. Bunday faoliyat o'quvchilarning tanqidiy fikrlash va mantiqiy izlanish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Misol: O'quvchilarga voqea bo'yicha savollar beriladi va ular o'z fikrlarini asoslab, voqeani tahlil qilishadi.

2. Muammo yoki masalani hal qilish:

Muammo hal qilish jarayonida o'quvchilar, muammoning turli jihatlarini tahlil qilib, eng to'g'ri yechimni topishga harakat qiladilar. Bu usul konvergent fikrlashni rivojlantirishda samarali, chunki o'quvchilar aniq va mantiqiy qarorlar qabul qilishni o'rganadilar.

Misol: O'quvchilarga kundalik hayotdan yoki ilmiy masalalardan biron muammo berilib, uni tahlil qilib, yechimlarni izlashni so'rash mumkin.

3. Argumentatsiya:

Argumentatsiya o'quvchilarga o'z fikrlarini asoslash va ishonarli dalillar keltirishni o'rgatadi. Bu usul o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi va ularni o'z qarorlarini mustahkamlashga undaydi.

Misol: O'quvchilarga "O'quvchilarning bilim olishi muhimmi?" degan savolni berib, o'z fikrlarini dalillar bilan himoya qilishni so'rashingiz mumkin.

4. Tajriba yoki eksperimentlar:

Tajriba yoki eksperimentlar orqali o'quvchilar turli nazariy g'oyalarni sinab ko'rishadi. Bu faoliyat o'quvchilarga amaliyotda fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi va tajribalar asosida qarorlar qabul qilishga o'rgatadi.

Misol: Amaliy mashg'ulotlarda o'quvchilarga tajriba o'tkazib, natijalar asosida tahlil qilish va xulosalar chiqarish vazifasi beriladi.

5. Diagramma va jadval tuzish:

Diagrammalar, jadval va grafiklar yaratish konvergent fikrlashni rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. O'quvchilar ma'lumotlarni tizimli ravishda joylashtirish orqali tahlil qilishni va eng muhim nuqtalarni aniqlashni o'rganadilar.

Misol: O'quvchilarga statistik ma'lumotlarni berib, ularni diagramma yoki jadvalga joylashtirish va natijalar asosida xulosalar chiqarish topshirig'i beriladi.

6. Fikrlar xaritasini tuzish:

Fikrlar xaritasi orqali o'quvchilar turli fikrlar, g'oyalar yoki tushunchalarni bog'lash va ularni bir tizimga keltirishni o'rganadilar. Bu usul o'quvchilarga aniq va mantiqiy fikrlarni birlashtirishda yordam beradi.

Misol: O'quvchilarga biror mavzu (masalan, atrof-muhit muammolari) bo'yicha fikrlar xaritasini tuzish va unda asosiy g'oyalarni ajratib ko'rsatish so'raladi.

7. Tahlil va baholash:

Tahlil va baholash jarayonida o'quvchilar biror mavzuni yoki masalani chuqur o'rganib, uning turli jihatlarini ko'rib chiqadilar va natijalarga asoslangan xulosalar chiqaradilar. Bu usul o'quvchilarga qaror qabul qilishda tahliliy va tizimli yondashuvni o'rgatadi.

Misol: O'quvchilarga biror adabiy asar yoki ilmiy maqola berilib, uning mazmuni va muallifning nuqtai nafari tahlil qilinadi.

8. "Think-Pair-Share" metodi:

Bu metodda o'quvchilar avval o'z fikrlarini yakka tarzda (Think) o'ylab, keyin juft holda (Pair) bir-birlari bilan muhokama qilishadi va oxirida umumiy fikrni sinfga taqdim etishadi (Share). Bu jarayon o'quvchilarni o'z fikrlarini aniq va mantiqiy ifodalashga o'rgatadi.

Misol: O'quvchilarga ma'lum bir savol beriladi, ular bir necha daqiqa davomida o'ylab, keyin juftlikda muhokama qilishadi va yakuniy fikrni taqdim etishadi.

9. "Flipped Classroom" (O'zgartirilgan sinf) metodi:

Flipped Classroom metodida o'quvchilar yangi materialni uyda o'rganadilar (masalan, video darslar yoki o'quv materiallarini ko'rish), va sinfda o'quvchilarga materialni tahlil qilish, muhokama qilish va amaliy mashg'ulotlar o'tkazish imkoniyati beriladi. Bu metod o'quvchilarga mantiqiy va tizimli fikrlashni rivojlantirishda yordam beradi.

Misol: O'quvchilar darsdan oldin video orqali yangi mavzu bilan tanishib, sinfda muammolarni hal qilish va materialni tahlil qilishga o'rgatiladi.

Konvergent fikrlash faoliyatini rivojlantirish uchun ushbu usullar o'quvchilarda aniq, tizimli va mantiqiy fikrlashni shakllantirishga yordam beradi. Har bir metod o'quvchilarga biror muammoni hal qilishda aniq va samarali yondashuvni o'rganishga imkon beradi, shuningdek, tahlil qilish, qaror qabul qilish va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Divergent fikrlash faoliyatini rivojlantirish usullari o'quvchilarning ijodiy va erkin fikrlashlarini rag'batlantiradi. Bu usullar o'quvchilarga yangi g'oyalar ishlab chiqish, turli yondashuvlarni o'rganish va aniq cheklovlar o'rnatmasdan fikr yuritish imkonini beradi. Quyida divergent fikrlashni rivojlantirishning asosiy usullari keltirilgan:

1. Brainstorming (miya sharchasi) metodi:

Brainstorming usuli o'quvchilarni birgalikda ishlashga, yangi g'oyalarni yaratishga va o'zaro fikr almashishga undaydi. Bu metodda o'quvchilarga muammo yoki vazifa beriladi va ular tezda ko'plab yechimlar va g'oyalar ishlab chiqadilar. Bunda hech qanday fikr cheklovlari bo'lmaydi, barcha g'oyalar qabul qilinadi.

Misol: "Qanday qilib atrof-muhitni yaxshilash mumkin?" degan savolga o'quvchilar bir necha daqiqa davomida turli g'oyalar kiritadilar: chiqindilarni qayta ishlash, yashil hududlarni yaratish, energiya tejash va boshqalar.

2. Savollarni ochiq tarzda berish:

Ochiq savollar o'quvchilarga turli javoblar va yechimlar ishlab chiqishga imkon beradi. Bunday savollar ularni o'ylashga, o'z fikrlarini kengaytirishga undaydi va tasavvurini rivojlantiradi.

Misol: "Kelajakda dunyo qanday o'zgaradi?" kabi ochiq savollar o'quvchilarni ijodiy fikrlashga undaydi.

3. Ijodiy muammolar va vazifalar:

Divergent fikrlashni rivojlantirish uchun o'quvchilarga ijodiy va noodatiy muammolar yoki vazifalar berish mumkin. Bu, ularning tasavvurini kengaytiradi va yangi, original g'oyalar yaratishga yordam beradi.

Misol: "Agar siz qahramon bo'lsangiz, qanday maxsus kuchlarga ega bo'lishni xohlar edingiz?" yoki "Bir hafta davomida faqat bir rangni ko'rish imkoniyati bo'lsa, qanday his qilgan bo'lardingiz?"

4. Fikrlarni kengaytirish:

O'quvchilarga boshlang'ich g'oya yoki fikr berib, ularni kengaytirish va rivojlantirishni so'rashingiz mumkin. Bu usul o'quvchilarning ijodiy yondashuvlarini kuchaytiradi va o'z fikrlarini yanada chuqurlashtirishga yordam beradi.

Misol: "Yangi texnologiya kashf qilindi. Uni qanday ishlatish mumkin?" degan savolga o'quvchilar dastlab bir nechta asosiy g'oyalar ishlab chiqadilar, keyin esa ularni kengaytirib, boshqa sohalarga qanday ta'sir qilishi mumkinligini muhokama qiladilar.

5. Kreativ yozuvlar:

Kreativ yozuvlar o'quvchilarning tasavvurini rivojlantiradi va erkin fikrlashni rag'batlantiradi. Ularni har xil mavzularda ijodiy tarzda yozishga undash, yangi fikrlar yaratishga imkon beradi.

Misol: O'quvchilarga muayyan mavzusi asosida hikoya yozish topshirig'i beriladi.

6. Rasm chizish va vizual tafsiyalar:

Rasm chizish yoki vizual tafsiyalar orqali o'quvchilar o'z g'oyalarni tasviriy tarzda ifodalashadi. Bu faoliyat tasavvur va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi, chunki vizual tafsiyalar g'oyalarni kengaytirishga va ularga yangi ma'no qo'shishga yordam beradi.

Misol: O'quvchilarga "Kelajakdagi transport tizimi qanday ko'rinadi?" degan savolni berib, ular tasavvur qilgan transport vositalarining rasmlarini chizishlari so'raladi.

7. Muammolarni tahlil qilish va yangi yondashuvlarni ishlab chiqish:

Muammolarni tahlil qilish orqali o'quvchilar yangi yondashuvlar ishlab chiqadilar. Ular turli nuqtai nazarlardan muammoni ko'rib chiqadilar va yangi yechimlarni yaratishga harakat qiladilar.

Misol: O'quvchilarga biror jamiyatda mavjud bo'lgan ijtimoiy muammo (masalan, jamoat joyda harakatlanish) beriladi va ularni muammoni tahlil qilib, yangi, ijodiy yechimlar topishga undaydi.

8. Alternativ yechimlar:

Alternativ yechimlar yaratish, o'quvchilarga biror muammo uchun bir nechta turli javob yoki yechimlar ishlab chiqish imkoniyatini beradi. Bu yondashuv o'quvchilarni cheksiz g'oyalar bilan ishlashga undaydi va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

Misol: O'quvchilarga "Qanday qilib ekologik muammolarning oldini olish mumkin?" degan savolni berib, turli alternativ yechimlar ishlab chiqishlari so'raladi.

9. Mind Mapping (aql xaritasi) metodi:

Mind Mapping (aql xaritasi) metodi o'quvchilarga g'oyalarni tizimli tarzda tashkil etishga yordam beradi. Bu metod orqali o'quvchilar biror mavzuni yoki muammoni keng ko'lamda ko'rib chiqadilar va ularni o'zaro bog'lashni o'rganadilar.

Misol: O'quvchilarga salomatlikni saqlash mavzusida aql xaritasi tuzish topshirig'i beriladi. Ular mavzu bo'yicha turli jihatlarni (ovqatlanish, jismoniy faollik, psixologik holat) ajratib, ularni bir-biri bilan bog'lashadi.

Divergent fikrlash faoliyatini rivojlantirish uchun bu usullar o'quvchilarga yangi g'oyalar yaratish, turli nuqtai nazarlarni ko'rib chiqish va ijodiy yondashuvlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Ular o'z tasavvurlarini kengaytiradilar, mantiqiy cheklovlarisiz fikr yuritishni o'rganadilar va innovatsion yechimlar yaratishga qodir bo'ladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Abdug'afforov, I.** *Pedagogika: O'quv qo'llanma.* — T.: "O'zbekiston" nashriyoti. 2011 y
2. **Xayrullayev, I.** *Ma'naviyat va ma'naviy tarbiya: Pedagogik asoslar.* — T.: Sharq. 2005 y
3. **Raximov, S.** *O'quvchilarda ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish: Metodik qo'llanma.* — T.: Fan va texnologiya. 2008 y
4. **Mamatov, A.** *Pedagogik texnologiyalar: Nazariya va amaliyot.* — T.: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi. 2014 y
5. **Ismoilov, A.** *O'quvchilarni ma'naviy tarbiyalashda axloqiy-psixologik yondashuv: O'quv qo'llanma.* — T.: O'qituvchi. 2013 y
6. **Mirzaev, A.** *Axloqiy tarbiyaning pedagogik asoslari: Nazariy va amaliy masalalar.* — T.: O'qituvchi. 2017.
7. **Juraev, B.** (2015). *O'quvchilarni ma'naviy tarbiyalashning zamonaviy usullari: Monografiya.* — T.: Xalq ta'limi.
8. **G'afurov, S.** (2010). *Ta'lim jarayonida axloqiy-estetik qadriyatlar: Pedagogik nazariyalar.* — T.: Innovatsion ta'lim. Tashkent, M. (2020). *O'quvchilarni ma'naviy yuksaltirishda yangi pedagogik texnologiyalar: O'quv qo'llanma.* — T.: Ta'lim va fan.
9. **O'rmonov, X.** (2016). *Yangi pedagogik texnologiyalar va ularning ma'naviy tarbiyada qo'llanilishi: Metodika.* — T.: Ilm-fan.

3.6. “Tarbiya darslarida o‘quvchilarning o‘quv faoliyati natijalarini baholash” moduli

3.6.1. Mavzu: Tarbiya darslarida o‘quvchilarning o‘quv faoliyati natijalarini baholash usullari. (2 soat amaliy)

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	III. Fanni o‘qitishga zamonaviy yondashuvlar				
O‘quv modul	3.6.Tarbiya darslarida o‘quvchilarning o‘quv faoliyati natijalarini baholash				
Mavzu	3.6.1. Mavzu: Tarbiya darslarida o‘quvchilarning o‘quv faoliyati natijalarini baholash usullari. (2 soat amaliy)				
Darsning maqsadi	- tarbiya fanidan Davlat ta’lim standartlari va ta’lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish; - tarbiya turlarini shakllantirish; - Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish				
Mashg‘ulot turi	Ma’ruza				
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg‘ulot, “Aqliy hujum”				
Jihozlar	Kompyuter va proyektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slydlar, ma’ruza matni)				
Mashg‘ulot mazmuni					
Mashg‘ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar		Natija
1. Tashkiliy	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama - Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoli vaziyat yaratish		O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.
3. Nazariy qism	Slydlar bilan mavzu tushuntiriladi: - Kirish: tarbiya fanini o‘qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o‘rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta’lim standartlarining qisqacha ta’rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o‘qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.	25	Taqdimot, ko‘rgazmali tushuntirish		O‘qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o‘rganadi.

4. Amaliy mashg'ulot	-Guruhlarga tarbiya masalalarni muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o'z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish	O'qituvchilar mavzuni amaliy ko'nikmalar orqali yaxshiroq o'rganadi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	O'qituvchilarga quyidagi savollar bo'yicha o'zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi: O'qituvchilarning xulosalari umumlashtiriladi.	10	Savol-javob, O'z-o'zini baholash, tahlil	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi

3.6.1. Mavzu: Tarbiya darslarida o'quvchilarning o'quv faoliyati natijalarini baholash usullari. (2 soat amaliy)

Reja:

1. Tarbiya darslarida o'quvchilarning o'quv faoliyati natijalarini baholashning usul va vositalari.
2. O'quvchilarning o'quv faoliyati natijalarini baholashning afzallik va kamchiligi.
3. Tarbiya darslarida o'quvchilar faoliyatini rejalashtirish va kuzatishning ahamiyati.

Tarbiya darslarida o'quvchilarning o'quv faoliyati natijalarini baholash — bu o'quvchilarning intellektual va ijtimoiy ko'nikmalarini o'lchash, ularning tarbiya jarayonidagi yutuqlarini tahlil qilish va ularning rivojlanish darajasini aniqlashning muhim qismini tashkil etadi. O'quvchilarning o'quv faoliyatini baholashning asosiy maqsadi, nafaqat ularning bilimini, balki tarbiyaviy ko'nikmalarini ham rivojlantirishdir. Quyida tarbiya darslarida o'quvchilarning o'quv faoliyatini baholash usullari keltirilgan:

1. O'quv faoliyati natijalarini baholashning asosiy maqsadlari:

- **Bilim va ko'nikmalarni o'lchash:** O'quvchilarning dars davomida o'rgangan bilimlarini va ko'nikmalarini baholash.
- **Tarbiyaviy yutuqlarni aniqlash:** O'quvchilarning tarbiyaviy fazilatlarini, axloqiy va estetik ko'nikmalarini, jamiyatga oid mas'uliyatli yondashuvlarini baholash.
- **Shaxsiy rivojlanish darajasini tahlil qilish:** O'quvchilarning individual rivojlanishlarini kuzatish va ularni o'z-o'zini anglashga, mustaqil fikrlashga va ijtimoiy mas'uliyatli bo'lishga o'rgatish.

2. O'quvchilarning faoliyatini baholash usullari:

2.1. Formativ baholash (formative assessment):

- **Dars davomida doimiy baholash:** Bu baholash usuli o'quvchilarning dars jarayonida erishgan yutuqlarini doimiy ravishda kuzatish va tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Formativ baholashning maqsadi o'quvchilarga o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash va tarbiyaviy faoliyatni yaxshilashda yordam berishdir.
- **Interaktiv savollar va muhokamalar:** Dars davomida o'quvchilarni savollar va muhokamalarga jalb qilish orqali, ular qanday bilimlarni egallaganliklarini va o'zaro fikr almashish ko'nikmalarini tahlil qilish mumkin.
- **Kuzatuvlar:** O'quvchilarni dars davomida kuzatish, ularning darsga faol ishtirok etishini, axloqiy xulqini va o'rganish motivatsiyasini baholash imkonini beradi.

2.2. Summativ baholash (summative assessment):

- **Testlar va imtihonlar:** O'quvchilarning o'quv jarayonida o'rgangan bilimlarini yakuniy baholashda testlar va imtihonlar qo'llaniladi. Bu baholashning maqsadi o'quvchilarning dars davomida o'rgangan materiallarini qancha o'zlashtirganliklarini aniqlashdir.
- **Yakuniy baholash:** O'quvchilarning o'quv faoliyatini baholashda yakuniy imtihon yoki sinovlardan foydalanish mumkin. Bu o'quvchilarning dastlabki bilimlari va ko'nikmalarini yakuniy natijalarga aylantiradi.

2.3. Ko'nikmalarni baholash:

- **Kompetensiyalarni tahlil qilish:** O'quvchilarning tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikatsiya va hamkorlik kabi ko'nikmalarini baholash. Bu o'quvchilarning faqat bilim emas, balki amaliy ko'nikmalarini ham rivojlantirishni o'lchashga yordam beradi.
- **Kollaboratsiya va hamkorlik:** O'quvchilarning guruh ishlari va muammolarni hal qilishdagi faoliyatlarini baholash. Bu usul o'quvchilarning ijtimoiy va emotsional ko'nikmalarini ham baholash imkonini beradi.

2.4. O'zini o'z baholash:

- **Refleksiya va o'z-o'zini tahlil qilish:** O'quvchilarga o'z faoliyatlarini baholash va tahlil qilish imkoniyatini berish. Bu jarayon o'quvchilarning o'z rivojlanishini anglashiga yordam beradi. O'quvchilar o'zlarini qanday his qilishlari, nima o'rganganliklari va qanday qiyinchiliklar yuzaga kelganini tahlil qiladilar.
- **O'z-o'zini baholash jurnali:** O'quvchilarga o'z faoliyatini baholash uchun maxsus jurnal tutish va uni har hafta tahlil qilishni taklif qilish mumkin.

2.5. Tarbiyaviy Faoliyatni Baholash:

Tarbiya darslarida faqat bilim emas, balki axloqiy, ijtimoiy va estetik ko'nikmalar ham muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun tarbiya darslarida baholashda quyidagi jihatlar ham ko'rib chiqilishi kerak:

- **Axloqiy ko'nikmalar:** O'quvchilarning o'zaro munosabatlari, hurmat, adolat, va mas'uliyatlilik kabi axloqiy fazilatlarini baholanishi lozim.
- **Ijtimoiy ko'nikmalar:** O'quvchilarning jamiyatga oid mas'uliyatini, o'zaro yordam va hamkorlikni, ijtimoiy muammolarga yondashuvini baholash.
- **Estetik ko'nikmalar:** O'quvchilarning estetik qarashlarini, san'atga bo'lgan munosabatlarini va yaratishdagi ijodkorliklarini baholash.
- **O'z-o'zini boshqarish va intizom:** O'quvchilarning o'zini o'zi boshqarish, tartib-intizom, va mustaqil ishlash qobiliyatlarini baholash.

Tarbiya darslarida o'quvchilarning faoliyatini baholash nafaqat bilim, balki ijtimoiy, axloqiy va shaxsiy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Baholash jarayoni o'quvchilarning tarbiyaviy fazilatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Formativ va summativ baholash, ko'nikmalarni o'lchash, o'zini o'z baholash kabi usullar o'quvchilarning tarbiya jarayonidagi yutuqlarini samarali tahlil qilishga yordam beradi.

Formativ va summativ baholash — bu ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'quv faoliyatini baholashning ikki asosiy yondashuvidir. Har ikkala baholash turi o'quvchilarning rivojlanishini tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega bo'lsa-da, ularning maqsadlari, usullari va vaqtinchalik xususiyatlari farq qiladi. Quyida har bir baholash turiga batafsil to'xtalamiz:

1. Formativ baholash (Formative Assessment)

Formativ baholash — bu o'quvchilarning o'quv jarayonidagi rivojlanishini kuzatish va yaxshilashga qaratilgan baholash usulidir. Buning asosiy maqsadi — o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini o'lchash orqali ta'lim jarayonini yanada samarali qilishdir.

Xususiyatlari:

- **Davomiylilik:** Formativ baholash doimiy ravishda amalga oshiriladi. O'quvchilar dars davomida turli topshiriqlarni bajarib, o'z bilimlarini yangilab turadilar.
- **Rivojlantiruvchi xususiyat:** Bu baholash turi o'quvchilarga o'z yutuqlari va kamchiliklarini aniqlash, ularni tuzatish va o'rganish jarayonini yaxshilash imkonini beradi.
- **Feedback:** O'quvchilarga o'z faoliyatlarini tahlil qilish va yaxshilash uchun tezkor va samarali fikr-mulohazalar beriladi.
- **Ma'lum bir natija kutilmaydi:** Formativ baholashda o'quvchilardan yakuniy natija yoki maksimal darajadagi yutuq kutilmaydi, aksincha, ularning o'zlashtirish jarayoni muhimdir.

Usullari:

- **Kuzatish va tahlil qilish:** O'qituvchilar o'quvchilarni doimiy ravishda kuzatib boradilar va o'z faoliyatlarini tahlil qilib, baholashadi.
- **Savollar va javoblar:** O'qituvchi dars davomida o'quvchilarga savollar berib, ularning fikrlarini tinglaydi va shu orqali ularning tushuncha darajasini aniqlaydi.
- **Qisqa sinovlar:** Har hafta yoki o'quv davri davomida qisqa testlar yoki viktorinalar tashkil etish orqali o'quvchilarning bilimini tekshirish mumkin.
- **O'z-o'zini baholash:** O'quvchilarga o'z faoliyatlarini tahlil qilish va baholash imkoniyatini berish, ularning o'zgarishini kuzatish va o'zini o'zi tuzatishga undash.

Formativ baholashning afzalliklari:

- O'quvchilarga o'zlashtirish jarayonida yordam berish, ularning muammolarini aniqlash va ularni tuzatish imkoniyatini beradi.
- O'quvchilarning ijtimoiy va intellektual ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.
- O'qituvchi o'quvchilarning yutuqlari va kamchiliklarini tahlil qilib, ta'lim jarayonini moslashtirishi mumkin.

2. Summativ baholash (Summative Assessment)

Summativ baholash — bu o'quvchilarning o'quv jarayonidagi yakuniy natijalarini o'lchashga qaratilgan baholash usulidir. Buning maqsadi — o'quvchilarning o'zlashtirgan bilimlari va ko'nikmalarini tahlil qilib, yakuniy baho berishdir.

Xususiyatlari:

- **Yakuniy:** Summativ baholash o'quv yilining oxirida yoki ma'lum bir ta'lim davrining oxirida amalga oshiriladi. O'quvchilarning o'rganilgan mavzu yoki kurs bo'yicha umumiy yutuqlari baholanadi.
- **Sertifikatlash yoki baholash:** Bu turdagi baholashda o'quvchilarga yakuniy baho yoki sertifikat berilishi mumkin.
- **Natija markazlashgan:** Summativ baholash o'quvchilarning natijalariga qarab yakuniy fikr bildiriladi. Ushbu natijalar ko'pincha imtihon, test, loyiha yoki boshqa o'quv faoliyati orqali amalga oshiriladi.
- **Raqamli baholash:** Summativ baholashda o'quvchilarga odatda raqamli baholar (1 dan 5 gacha, yoki A, B, C kabi) beriladi.

Usullari:

- **Yakuniy imtihonlar:** O'quv yilining oxirida yoki kursning yakunida o'quvchilarga o'quv dasturiga oid umumiy testlar yoki imtihonlar topshiriladi.
- **Kurs ishlarini baholash:** O'quvchilarning kurs davomida bajarilgan loyiha ishlari, ilmiy ishlar, taqdimotlar yoki boshqa amaliy ishlarini baholash.
- **Testlar va viktorinalar:** O'quvchilarga test topshiriqlari yoki viktorinalar orqali bilimlari baholanadi.
- **Yakuniy loyiha:** O'quvchilarga ma'lum bir mavzu bo'yicha yakuniy loyiha yaratish vazifasi berilib, ularning o'rganish jarayonini tahlil qilish mumkin.

Summativ baholashning afzalliklari:

- O'quvchilarning umumiy bilim darajasini va o'zlashtirishni aniq o'lchash imkoniyatini beradi.
- O'quvchilarni o'qitishning yakuniy maqsadlariga erishilganligini ko'rsatadi.
- O'quvchilarning yutuqlarini baholash orqali o'qituvchilar o'z ta'lim usullarini tahlil qilib, ularni kelajakda yaxshilash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Formativ va summativ baholashning farqlari:

Aspekt	Formativ Baholash	Summativ Baholash
Maqsad	O'quvchilarning rivojlanishini kuzatish va yaxshilash	O'quvchilarning o'rganish natijalarini yakuniy baholash
Vaqt	Dars davomida, jarayon davomida	O'quv yili yoki kurs oxirida
Fikr-mulohaza	Tezkor va rivojlantiruvchi fikr-mulohazalar	Yakuniy baho, yakuniy fikr-mulohaza
Natija	Ta'lim jarayonining takomillashtirilishi	Yakuniy baho yoki sertifikat
Maqsadli auditoriya	O'quvchilarni yaxshilash, o'zlashtirishni aniqlash	O'quvchilarning yakuniy yutuqlari
Usullar	Savollar, guruh ishlari, testlar, aksiyalar	Imtihonlar, kurs ishlari, yakuniy testlar

- **Formativ baholash** o'quvchilarning o'rganish jarayonini yaxshilashga yordam beradi, o'quvchilarni rivojlantirishda faol yordamchi hisoblanadi.
- **Summativ baholash** esa o'quvchilarning o'rganish natijalarini yakuniy baholash uchun ishlatiladi va ta'lim jarayonining oxirgi bosqichida amalga oshiriladi.

Har ikkala baholash turi o'quvchilarning o'rganish jarayonini muvaffaqiyatli boshqarish uchun bir-birini to'ldiradi va o'quvchilarning bilimlarini yanada samarali rivojlantirishga yordam beradi.

Self-baholash (o'zini o'z baholash) va peer-baholash (hamkasblar baholash) — bu o'quvchilarning o'z faoliyatini va bir-birini baholashga qaratilgan baholash usullaridir. Har ikkala baholash turi ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'z-o'zini anglash, o'z faoliyatini tahlil qilish va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirishga yordam beradi. Bu baholash usullari o'quvchilarga o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini ko'rishga, o'zini baholash va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

1. Self-baholash (O'zini O'z Baholash)

Self-baholash — bu o'quvchining o'z faoliyatini, bilimlarini, ko'nikmalarini va natijalarini o'z xohishiga ko'ra tahlil qilish va baholash jarayonidir. Bu usul o'quvchilarga o'z rivojlanishini anglash va o'z-o'zini yaxshilash imkoniyatini beradi.

Xususiyatlari:

- **Refleksiya:** O'quvchilar o'z faoliyatlarini tahlil qilish orqali o'zlarining muvaffaqiyatlarini va kamchiliklarini anglashadi. Bu jarayon o'quvchining o'z-o'zini anglashini rivojlantiradi.
- **Shaxsiy javobgarlik:** O'quvchilar o'z yutuqlari yoki muvaffaqiyatsizliklari uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishadi. Bu ularda o'zini boshqarish va mas'uliyatni shakllantiradi.
- **O'zini o'zi tahlil qilish:** O'quvchilar o'zining kuchli va zaif tomonlarini ko'rishlari mumkin, bu ularga o'z o'rganish usullarini va yondashuvlarini yaxshilashda yordam beradi.

Self-baholashning afzalliklari:

- **O'z-o'zini rivojlantirish:** O'quvchilar o'z rivojlanishini ko'rib, o'zini yaxshilash uchun aniq choralar ko'rishadi.
- **Tanqidiy fikrlash:** O'zini o'zi baholash o'quvchilarga tanqidiy fikrlash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.
- **Motivatsiya:** O'quvchilar o'zlari baholagan yutuqlaridan mamnun bo'lishlari mumkin va bu ularga yanada ko'proq harakat qilishga undaydi.
- **O'z-o'zini boshqarish:** O'quvchilar o'z vaqtlarini boshqarish va ishlash usullarini yaxshilashga o'rganishadi.

Self-baholashning usullari:

- **Baholash jurnali:** O'quvchilar o'zlarining o'quv faoliyatlarini tahlil qiladigan jurnallar tutadilar. Har bir darsdan keyin ular o'zlari o'rganilgan materialni va o'zlarini qanday his qilganliklarini yozadilar.
- **O'z-o'zini baholash ro'yxati (checklist):** O'quvchilarga o'zlarining bilim va ko'nikmalarini baholash uchun aniq mezonlar beriladi. Ular bu mezonlarga asosanib o'z faoliyatlarini baholaydilar.
- **O'z-o'zini baholash formasi:** Dars yakunida o'quvchilarga o'z bilimlarini baholash va o'z o'rganish jarayonini tahlil qilish uchun maxsus formalar beriladi.

2. Peer-baholash (Hamkasblar Baholash)

Peer-baholash — bu o'quvchilarning bir-birini baholash jarayonidir. Bu usul o'quvchilarga o'zaro fikr almashish, o'zaro yordam berish va bir-birining faoliyatini tahlil qilish imkoniyatini beradi. Peer-baholash ko'pincha guruh ishlarida yoki hamkorlikda ishlashda qo'llaniladi.

Xususiyatlari:

- **Hamkorlik va ijtimoiy ko'nikmalar:** Peer-baholash o'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'quvchilar bir-birining ishini baholash, fikr almashish va yordam berish orqali o'zaro hamkorlikni o'rganadilar.

- **Obektivlik:** O'quvchilarning bir-birini baholashda ko'proq obyektivlik va tahlil qilish talab qilinadi. Bu ularda o'z-o'zini baholashdan ko'ra, boshqalarning fikriga e'tibor berishni shakllantiradi.
- **O'zaro fikr almashish:** O'quvchilar bir-birining faoliyatini tahlil qilib, ularga foydali fikrlar va tavsiyalar beradilar. Bu jarayon o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini va o'zaro o'rganishni kuchaytiradi.

Peer-baholashning afzalliklari:

- **O'zaro o'rganish:** O'quvchilar bir-birining faoliyatini baholash orqali yangi bilimlar va ko'nikmalarni egallashadi.
- **Motivatsiya:** Bir-birini baholash va yordam berish o'quvchilarda yuqori motivatsiyani yuzaga keltiradi.
- **Hamkorlik va kommunikatsiya:** O'quvchilar bir-birining ishini tahlil qilish va fikr almashish orqali kommunikatsiya va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi.
- **O'z-o'zini baholashni yaxshilash:** Peer-baholash o'quvchilarga o'zini qanday baholash kerakligini ko'rsatadi va o'z-o'zini tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Peer-baholashning usullari:

- **Guruh baholash:** O'quvchilarni guruhlarga bo'lib, bir-birlarining ishlarini baholashlarini so'raysiz. Har bir guruh a'zosi boshqalarning ishini tahlil qiladi va yakuniy fikr bildiradi.
- **Peer-baholash formasi:** O'quvchilarga o'zaro baholash uchun maxsus forma yoki ro'yxat taqdim etiladi. Ular bu shaklga muvofiq bir-birining ishini baholaydilar.
- **Taqdimotlar va fikr-mulohazalar:** O'quvchilarga taqdimot qilish va bir-birining ishlarini tahlil qilish imkoniyati beriladi. Fikr-mulohaza almashish jarayonida o'quvchilar o'zaro baholashadi.

Self-baholash va Peer-baholashning Farqlari:

Aspekt	Self-baholash	Peer-baholash
Baholovchi	O'quvchi o'zini baholaydi	O'quvchi boshqalarni baholaydi
Maqsad	O'z faoliyatini tahlil qilish, rivojlantirish	Bir-birining faoliyatini tahlil qilish va yordam berish
Fikr-mulohaza	O'quvchi o'zini o'zi tahlil qiladi	O'quvchilar bir-biriga fikr bildiradilar
Rivojlantiruvchi rol	O'quvchining o'z-o'zini rivojlantirishga yordam beradi	Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi
Avtomatik javobgarlik	O'quvchi o'z yutuqlari va kamchiliklari uchun javobgar	Baholovchilar o'zaro fikr almashadi, lekin javobgarlik bo'lishi mumkin

Xulosa:

- **Self-baholash** o'quvchilarga o'z-o'zini anglash, o'z faoliyatini tahlil qilish va rivojlantirishda yordam beradi. Bu usul o'quvchilarga o'zlarini mustaqil boshqarish, tanqidiy fikrlash va o'z-o'zini o'rganish ko'nikmalarini rivojlantiradi.
- **Peer-baholash** esa o'quvchilarning ijtimoiy va kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. O'quvchilar bir-birining faoliyatini tahlil qilish orqali o'zaro o'rganishadi, bu esa guruhdagi hamkorlik va jamoaviy yondashuvni kuchaytiradi.

Ikkala baholash turi ham o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va ular o'rtasidagi o'zaro yordam, fikr almashish va rivojlanishni qo'llab-quvvatlaydi.

Portfel, observatsiya va refleksiya ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini o'lchash, baholash va rivojlantirishda muhim vositalar hisoblanadi. Ushbu metodlar o'quvchilarga o'z faoliyatini tahlil qilish, o'z-o'zini anglash, o'zgarishni kuzatish va rivojlanishini kuzatish imkonini beradi. Quyida har bir metodning mazmuni va ahamiyati haqida batafsil ma'lumot beramiz.

1. Portfel (Portfolio)

Portfel — bu o'quvchining o'rganish jarayonidagi ishlari, yutuqlari, fikr-mulohazalari, loyiha ishlarini, imtihon javoblari va boshqa ta'lim faoliyatlarini o'z ichiga olgan hujjatlar to'plamidir. Portfel o'quvchining rivojlanishini kuzatish va uning ta'lim jarayonidagi natijalarini tahlil qilish uchun ishlatiladi.

Xususiyatlari:

- **Shaxsiy rivojlanish:** Portfel o'quvchining individual rivojlanishini ko'rsatadi, chunki u o'quvchining o'z faoliyatini, yutuqlarini va kamchiliklarini o'zida aks ettiradi.
- **Kuzatuv vositasi:** Portfel o'quvchining bilimini va ko'nikmalarini vaqt o'tishi bilan kuzatish imkoniyatini beradi. Bu orqali o'quvchilarning rivojlanishi va o'zgarishlarini ko'rish mumkin.
- **Ko'p komponentlar:** Portfel turli hujjatlar, yozuvlar, rasmlar, jurnallar, imtihonlar va boshqa ishlardan iborat bo'lishi mumkin.
- **Reflektiv xususiyat:** O'quvchilar portfelni yaratish jarayonida o'z faoliyatini tahlil qilishadi, natijalari bo'yicha fikr bildiradilar va o'zlarini yaxshilash yo'llarini izlashadi.

Portfelning afzalliklari:

- **O'z-o'zini baholash va tahlil qilish:** Portfel o'quvchilarga o'z ishlarini tahlil qilish va o'z yutuqlarini baholash imkonini beradi.
- **Motivatsiya:** O'quvchilar o'z yutuqlarini ko'rib, kelajakda yanada yuqori natijalar uchun motivatsiya topadilar.
- **Ta'lim jarayonini kuzatish:** O'qituvchilar portfel yordamida o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini vaqt o'tishi bilan kuzatishadi va ularni rivojlantirish uchun zarur choralar ko'radilar.

Portfelni yaratish usullari:

- **Dars ishlari:** O'quvchilar darsda bajarilgan ishlarni, test natijalarini va loyiha ishlarini portfelga qo'shadilar.
- **Refleksiya yozuvi:** O'quvchilar o'z darslaridagi tajribalarini, o'rganilgan mavzularni va o'zlarini qanday rivojlantirganliklarini yozadilar.
- **Guruh ishlarining natijalari:** Guruhdagi ishlar va loyihalar natijalari ham portfelni aks ettiriladi.

2. Observatsiya (Kuzatish)

Observatsiya — bu o'quvchilarning o'rganish jarayonidagi faoliyatlarini va natijalarini o'qituvchilar yoki boshqa talabalarning diqqat bilan kuzatishi jarayonidir. Observatsiya o'quvchilarning o'rganish jarayonidagi qatnashishini, xulq-atvorini va motivatsiyasini baholashga yordam beradi.

Xususiyatlari:

- **Faoliyatni to'liq kuzatish:** Observatsiya o'quvchining ta'lim jarayonida bajarilgan ishlarini va uning faoliyatini to'liq kuzatishga imkon beradi.
- **Ob'ektivlik:** O'qituvchi yoki kuzatuvchi o'quvchining ishini bevosita, noaniq his-tuyg'ulardan xoli ravishda kuzatadi.

- **Raqamli va sifatli ma'lumotlar:** Observatsiya jarayonida o'quvchilarning yutuqlari, ishlash uslublari va faoliyatlari haqida sifatli va raqamli ma'lumotlar to'planadi.
- **Kuzatish mezonlari:** Kuzatish uchun aniq mezonlar belgilanishi kerak, masalan, o'quvchining ishtiroki, faoliyatga qiziqish darajasi, guruhda ishlash va h.k.

Observatsiyaning afzalliklari:

- **O'quvchilarni tushunish:** O'qituvchi o'quvchilarning o'rganish usullarini, qiziqishlarini va muvaffaqiyatlarini yaxshiroq tushunadi.
- **Samarali o'quv rejalari:** Observatsiya orqali o'qituvchi o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlab, ta'lim jarayonini shunga mos ravishda tashkil etadi.
- **O'quvchilarni rag'batlantirish:** O'quvchilarni yaxshi ishlashga undash, ular uchun foydali fikrlar va tavsiyalar berish imkoniyati mavjud.

Observatsiya usullari:

- **Bevosita kuzatish:** O'qituvchi o'quvchining darsdagi faoliyatini bevosita kuzatadi, masalan, guruh ishida yoki individual topshiriqda.
- **Dastlabki va yakuniy kuzatish:** O'quvchining faolligi va yutuqlarini boshlanish va tugash nuqtalarida kuzatish.
- **Videokuzatish:** O'quvchilarning faoliyatini video orqali qayd etish va tahlil qilish.

3. Refleksiya (Reflection)

Refleksiya — bu o'quvchining o'z faoliyatini, o'rganish jarayonini va natijalarini tahlil qilish, bu haqda o'ylash va fikr bildirish jarayonidir. Refleksiya o'quvchilarga o'z faoliyatini chuqur tahlil qilish va uning o'zgarishi uchun qanday choralar ko'rish kerakligini aniqlash imkoniyatini beradi.

Xususiyatlari:

- **O'zini tahlil qilish:** Refleksiya o'quvchilarga o'z faoliyatlarini va natijalarini tahlil qilish, qanday o'rganish usullarini qo'llashlarini ko'rish imkonini beradi.
- **Maqsadlarni aniqlash:** O'quvchi o'zining kelajakdagi maqsadlari va yutuqlarini aniqlaydi, o'zining kuchli va zaif tomonlarini ko'radi.
- **O'zgarishlarni kuzatish:** O'quvchi o'zining yutuqlarini va kamchiliklarini baholash orqali rivojlanish jarayonini kuzatadi.
- **Yangi yondashuvlar:** Refleksiya orqali o'quvchilar yangi fikrlar va yondashuvlarni topishadi, o'zlarini yaxshilash va yangi maqsadlarga erishish yo'llarini izlashadi.

Refleksianing afzalliklari:

- **Shaxsiy rivojlanish:** O'quvchi o'zini tahlil qilib, qanday qilib yaxshiroq o'rganish va rivojlanish kerakligini aniqlash imkoniyatiga ega bo'ladi.
- **Tanqidiy fikrlash:** O'quvchilar o'z faoliyatini tanqidiy tahlil qilish orqali yaxshilanish uchun zarur o'zgarishlarni kiritadilar.
- **Motivatsiya va o'zgarish:** O'quvchilar o'z o'rganish jarayonini baholash orqali kelajakdagi muvaffaqiyatlariga yangi motivatsiya topadilar.

Refleksiya usullari:

- **Reflektiv jurnallar:** O'quvchilar har dars yoki o'quv faoliyatidan so'ng o'z fikrlarini va o'rganilgan materiallarni yozadilar.

- **Savol-javob formalar:** O'quvchilarga o'z faoliyatini tahlil qilish va unga o'z fikrlarini bildirishi uchun savollar beriladi.
- **Gruh refleksiya:** O'quvchilar guruhda o'zaro fikr almashadilar, o'rganilgan materialni tahlil qilishadi va kelajakdagi yondashuvlarini muhokama qiladilar.

Portfel o'quvchilarning o'rganish jarayonini va yutuqlarini kuzatish uchun foydali vosita bo'lib, o'quvchilarga o'z faoliyatlarini tahlil qilish imkonini beradi.

- ✚ **Observatsiya** o'quvchilarning faoliyatini to'g'ridan-to'g'ri kuzatish orqali ularning rivojlanish jarayonini o'lchashga yordam beradi.
- ✚ **Refleksiya** esa o'quvchilarga o'z faoliyatlarini tahlil qilish, o'zgarishlarni ko'rish va o'z-o'zini rivojlantirishga yordam beradi.

Ushbu metodlar o'quvchilarning o'z-o'zini anglash, o'z faoliyatini tahlil qilish va o'zgarishni kuzatish jarayonida muhim rol o'ynaydi.

Tarbiya darslarida o'quvchilar faoliyatini rejalashtirish va kuzatishning pedagogik ahamiyati katta. O'quvchilarning faoliyatini samarali tarzda rejalashtirish va uni doimiy ravishda kuzatish o'quv jarayonining muvaffaqiyatli kechishiga yordam beradi. Bu jarayon o'quvchilarning ta'lim olishi, rivojlanishi va tarbiyalanishida muhim rol o'ynaydi. Quyida bu jarayonning pedagogik ahamiyatini batafsil ko'rib chiqamiz:

1. Faoliyatni rejalashtirishning pedagogik ahamiyati

Faoliyatni samarali rejalashtirish o'quvchilarning o'rganish jarayonida o'zlarini yanada yaxshiroq anglashlariga yordam beradi. Rejalashtirishning asosiy pedagogik maqsadi — o'quvchilarning maqsadga muvofiq faoliyatini tashkil etish va uning muvaffaqiyatini ta'minlashdir.

Rejalashtirishning afzalliklari:

- **O'quvchilarning faolligini oshiradi:** Rejalashtirish orqali o'quvchilar o'z maqsadlariga erishish uchun aniq yo'l-yo'riqlarni belgilaydilar. Bu ularning faoliyatini aniq va tartibli tarzda tashkil etishga yordam beradi.
- **O'qituvchining boshqaruvini yengillashtiradi:** Darsni rejalashtirish o'qituvchiga o'quv jarayonini boshqarish va o'quvchilarning o'quv yutuqlarini kuzatish imkoniyatini beradi.
- **Resurslarni samarali taqsimlash:** O'quvchilarning ehtiyojlari va qobiliyatlarini inobatga olgan holda faoliyatni rejalashtirish o'qituvchi uchun resurslarni samarali taqsimlash imkonini beradi.

Rejalashtirishda e'tibor berilishi kerak bo'lgan jihatlar:

- **O'quvchilarning individual ehtiyojlari:** O'quvchilarning o'rganish uslublari, qobiliyatlari va ehtiyojlariga mos tarzda faoliyatni rejalashtirish zarur.
- **Ta'lim maqsadlari:** Har bir darsning aniq maqsadlari bo'lishi kerak, ular o'quvchilarga qanday ko'nikmalarni o'zlashtirish va o'zini qanday rivojlantirish kerakligini ko'rsatadi.
- **Bajarilishi mumkin bo'lgan topshiriqlar:** Dars jarayonida o'quvchilarga aniq, amalga oshirilishi mumkin bo'lgan topshiriqlar berish, ularning muvaffaqiyatli ishlashiga yordam beradi.

2. Faoliyatni kuzatishning pedagogik ahamiyati

Faoliyatni kuzatish o'quvchilarning o'rganish jarayonida qanday ishlashlarini, ularning bilimlari va ko'nikmalarini qanday rivojlanayotganini aniqlashda muhim vositadir. Kuzatish, nafaqat o'qituvchi tomonidan, balki o'quvchilar o'rtasida ham amalga oshirilishi mumkin, chunki bu jarayon o'quvchilarga o'zaro fikr almashish va o'z faoliyatlarini tahlil qilish imkonini beradi.

Kuzatishning afzalliklari:

- **O'quvchilarning rivojlanishini baholash:** Faoliyatni kuzatish orqali o'qituvchi o'quvchilarning bilim darajasi, yutuqlari, qiyinchiliklari va rivojlanish yo'nalishlarini aniqlashi mumkin. Bu esa kelajakdagi ta'lim strategiyasini belgilashga yordam beradi.
- **Dars jarayonini samarali boshqarish:** O'qituvchi kuzatuv orqali dars jarayonini yaxshilash, o'quvchilarga qo'llab-quvvatlash berish yoki kerakli o'zgartirishlar kiritish imkoniyatiga ega bo'ladi.
- **Shaxsiy yondashuv:** Har bir o'quvchi o'zining ehtiyojlariga muvofiq tarzda kuzatiladi, bu esa individual yordamni taqdim etishga yordam beradi.

Kuzatishning usullari:

- **Bevosita kuzatish:** O'qituvchi o'quvchilarning faoliyatini bevosita dars davomida kuzatadi.
- **Intervyu va savollar:** O'qituvchi o'quvchilarga savollar berib, ularning fikrlarini va rivojlanishini kuzatishi mumkin.
- **Sinov va testlar:** O'quvchilarning bilimini va ko'nikmalarini testlar orqali kuzatish va baholash.

3. Faoliyatni rejalashtirish va kuzatishning birgalikdagi ahamiyati

Rejalashtirish va kuzatish bir-birini to'ldiruvchi jarayonlardir. Rejalashtirish jarayonida o'quvchilarga qanday faoliyatni amalga oshirishi, nima uchun o'rganishlari va qanday vositalarni ishlatishlari kerakligi ko'rsatiladi. Kuzatish esa o'quvchilarning o'rganish jarayonini qanday o'tayotganligini aniqlashga yordam beradi.

Birgalikdagi ahamiyati:

- **Faoliyatning samaradorligini oshiradi:** O'qituvchi rejalashtirish va kuzatish orqali o'quvchilarning faoliyatini optimallashtiradi, darsni samarali va maqsadga muvofiq tashkil etadi.
- **O'quvchilarning o'z-o'zini baholashini oshiradi:** O'quvchilar o'z faoliyatlarini kuzatish, o'zgarishlarni tahlil qilish orqali o'z rivojlanishlarini yaxshiroq tushunadilar va o'z-o'zini baholashga odatlanadilar.
- **O'quvchilarga ta'limga javobgarlikni o'rgatadi:** O'quvchilarga o'z faoliyatini rejalashtirish va kuzatish orqali ta'limga nisbatan mas'uliyat hissi shakllanadi.

4. Tarbiya darslarida kuzatishning ijtimoiy ahamiyati

Tarbiya darslarida o'quvchilar faoliyatini kuzatish nafaqat individual rivojlanishni, balki ijtimoiy ko'nikmalarni ham rivojlantiradi. O'quvchilar guruhlarda ishlash, fikr almashish va bir-birlariga yordam berish orqali ijtimoiy ko'nikmalarni o'zlashtiradilar. Shuningdek, ularning o'zaro hamkorligi va muammolarni hal qilishdagi faolligi ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantiradi.

Tarbiya darslarida o'quvchilar faoliyatini rejalashtirish va kuzatish pedagogik jarayonning ajralmas qismlari hisoblanadi. Ular o'quvchilarning bilim, ko'nikmalar va shaxsiy rivojlanishini aniqlash, baholash va yuksaltirishda muhim rol o'ynaydi. Rejalashtirish va kuzatish orqali o'qituvchilar o'quvchilarga aniq yo'nalishlarni ko'rsatish, ta'lim jarayonini samarali boshqarish va individual yordam ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu o'quvchilarning muvaffaqiyatli o'rganishi va tarbiyalanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Abdug'afforov, I.** *Pedagogika: O'quv qo'llanma.* — T.: "O'zbekiston" nashriyoti. 2011 y
2. **Xayrullayev, I.** *Ma'naviyat va ma'naviy tarbiya: Pedagogik asoslar.* — T.: Sharq. 2005 y
3. **Raximov, S.** *O'quvchilarda ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish: Metodik qo'llanma.* — T.: Fan va texnologiya. 2008 y
4. **Mamatov, A.** *Pedagogik texnologiyalar: Nazariya va amaliyot.* — T.: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi. 2014 y

5. **Ismoilov, A.** *O'quvchilarni ma'naviy tarbiyalashda axloqiy-psixologik yondashuv: O'quv qo'llanma.* — T.: O'qituvchi. 2013 y
6. **Mirzaev, A.** *Axloqiy tarbiyaning pedagogik asoslari: Nazariy va amaliy masalalar.* — T.: O'qituvchi. 2017.
7. **Juraev, B.** (2015). *O'quvchilarni ma'naviy tarbiyalashning zamonaviy usullari: Monografiya.* — T.: Xalq ta'limi.
8. **G'afurov, S.** (2010). *Ta'lim jarayonida axloqiy-estetik qadriyatlar: Pedagogik nazariyalar.* — T.: Innovatsion ta'lim. Tashkent, M. (2020). *O'quvchilarni ma'naviy yuksaltirishda yangi pedagogik texnologiyalar: O'quv qo'llanma.* — T.: Ta'lim va fan.
9. **O'rmonov, X.** (2016). *Yangi pedagogik texnologiyalar va ularning ma'naviy tarbiyada qo'llanilishi: Metodika.* — T.: Ilm-fan

3.7.1.2. Mavzu: Tarbiya darslarida o'quvchilarning bilish faoliyati natijalarini baholash va aniqlangan ko'rsatkichlarni tahlil qilish. (2 soat amaliy)
Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	III. Fanni o‘qitishga zamonaviy yondashuvlar				
O‘quv modul	3.6.Tarbiya darslarida o‘quvchilarning o‘quv faoliyati natijalarini baholash				
Mavzu	3.6.3. Mavzu: Tarbiya darslarida o‘quvchilarning bilish faoliyati natijalarini baholash va aniqlangan ko‘rsatkichlarni tahlil qilish.				
Darsning maqsadi	<ul style="list-style-type: none">- tarbiya fanidan Davlat ta’lim standartlari va ta’lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish;- tarbiya turlarini shakllantirish;- Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish				
Mashg‘ulot turi	Ma’ruza				
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg‘ulot, “Aqliy hujum”				
Jihozlar	Kompyuter va proyektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slydlar, ma’ruza matni)				
Mashg‘ulot mazmuni					
Mashg‘ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar		Natija
1. Tashkiliy	<ul style="list-style-type: none">- Salomlashish- Maqsad va reja bilan tanishtirish- Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	<ul style="list-style-type: none">- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama- Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoli vaziyat yaratish		O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.
3. Nazariy qism	Slydlar bilan mavzu tushuntiriladi: <ul style="list-style-type: none">- Kirish: tarbiya fanini o‘qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o‘rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta’lim standartlarining qisqacha ta’rifi.- Asosiy qism: Tarbiya fanini o‘qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.	25	Taqdimot, ko‘rgazmali tushuntirish		O‘qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o‘rganadi.
4. Amaliy mashg‘ulot	<ul style="list-style-type: none">-Guruhlarga tarbiya masalalarni muhokama qilish uchun savollar berish.- Guruhlar o‘z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish		O‘qituvchilar mavzuni amaliy ko‘nikmalar orqali yaxshiroq

				o'rganadi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	O'qituvchilarga quyidagi savollar bo'yicha o'zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi: O'qituvchilarning xulosalari umumlashtiriladi.	10	Savol-javob, O'z-o'zini baholash, tahlil	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi

3.7.1.2.. Mavzu: Tarbiya darslarida o'quvchilarning bilish faoliyati natijalarini baholash va aniqlangan ko'rsatkichlarni tahlil qilish. (2 soat amaliy)

Reja:

1. Tarbiya darslarida o'quvchilar bilimni baholash mezonlari.
2. Tarbiya darslarida o'quvchilarning bilish faoliyati natijalarini aniqlash va baholashning muhimligi.
3. O'quv jarayoni natijalarini tahlil qilish.

O'quvchilarning bilish faoliyati — bu o'quvchilar tomonidan ma'lumotlarni o'zlashtirish, ularni tushunish, tahlil qilish, taqqoslash, yodlash, amaliyotga tatbiq etish va yangi bilimlarni yaratish jarayonlarini ifodalaydi. O'quvchilarning bilish faoliyati, asosan, o'qituvchining darsda bergan ma'lumoti asosida amalga oshiriladi va bu jarayonning natijasi sifatida o'quvchilarning bilimlari, ko'nikmalari va malakalari shakllanadi. Bu faoliyat, shuningdek, o'quvchilarni analitik fikrlashga, o'z-o'zini mustaqil ravishda o'rganishga, maqsadga erishishga va muammolarni hal qilishga tayyorlashga xizmat qiladi.

O'quvchilarning bilish faoliyatining asosiy jihatlar:

1. **Ma'lumotni qabul qilish:** O'quvchilar yangi bilimlarni olish jarayonida ularni diqqat bilan tinglaydi yoki o'qiydi. Bu bosqichda ma'lumotlar eshitish, o'qish yoki amaliyotda qo'llash shaklida bo'lishi mumkin.
2. **Tushunish va o'zlashtirish:** O'quvchilar o'rgangan ma'lumotlarni anglash va o'z tushunchalari asosida qayta ishlashadi. Tushunish bosqichida o'quvchilar o'z bilimlarini boshqa kontekstlarda tatbiq etishga harakat qilishadi.
3. **Bilimlarni yodlash:** O'quvchilarga yangi ma'lumotlarni yodlash va ularni uzoq muddatli xotirada saqlash muhim ahamiyatga ega. Yodlash orqali o'quvchilar keyinchalik o'z bilimlarini kerakli paytda eslab, ulardan foydalana olishadi.

- 4.**Muammolarni hal qilish:** O'quvchilar o'rganilgan bilimlarni amaliy vaziyatlarda, masalalarni yechishda qo'llashadi. Bu jarayon ko'pincha tahlil qilish, izlash va yondashuvlarni sinashni talab qiladi.
- 5.**Tahlil qilish va sinash:** O'quvchilarning bilish faoliyatining yana bir muhim jihati — bu yangi ma'lumotlarni tahlil qilish va sinash. O'quvchilar bilimlarni tekshiradilar, qaysi biri to'g'ri yoki xato ekanligini aniqlashadi va o'zlarining fikrlarini ishlab chiqadilar.
- 6.**Ijodkorlik va yaratuvchanlik:** O'quvchilarning bilish faoliyatida ijodiy yondashuv, yangi g'oyalarni yaratish, innovatsion yechimlarni ishlab chiqish ham muhim rol o'ynaydi. Bu bosqichda o'quvchilar o'rganilgan bilimlarni yangi shakllarda, yaratishda, dizaynlashda qo'llashadi.
- 7.**Refleksiya va o'z-o'zini baholash:** Bilish faoliyatining oxirgi bosqichi o'quvchilarning o'z faoliyatini tahlil qilish va o'z-o'zini baholashdir. O'quvchilar o'z yutuqlari va kamchiliklarini ko'rib chiqib, o'z bilimlarini va ko'nikmalarini takomillashtirishga intilishadi.

O'quvchilarning bilish faoliyatining turlari:

- 1.**Kognitiv faoliyat:** Bu bilimlarni qabul qilish, ularni qayta ishlash va tahlil qilish bilan bog'liq faoliyatlar. Kognitiv faoliyatga, masalan, o'qish, tinglash, yozish, matematik masalalarni yechish va ilmiy tajriba o'tkazish kiradi.
- 2.**Afektiv faoliyat:** Bu o'quvchilarning hissiy va emotsional reaksiyalari, ularning o'rganishga qiziqishi va motivatsiyasini o'z ichiga oladi. Afektiv faoliyat o'quvchilarning o'quv faoliyatiga bo'lgan munosabatini belgilaydi.
- 3.**Psixomotor faoliyat:** Bu faoliyat turiga o'quvchilarning jismoniy harakatlari va ko'nikmalarni o'zlashtirish kiradi. Misol uchun, tajriba o'tkazishda qo'llaniladigan jismoniy ko'nikmalar, laboratoriya ishlarini bajarish, amaliy mashg'ulotlar va sportdagi faoliyat.

O'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etishning metodik yondashuvlari:

- 1.**Interaktiv metodlar:** O'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish va samarali o'rgatish uchun interaktiv metodlardan foydalanish zarur. Bu metodlarga guruhli ishlar, muhokama, rolli o'yinlar, diskussiyalar, loyihalar va boshqa faoliyatlar kiradi.
- 2.**Muammoli o'qitish:** Muammolarni qo'llash orqali o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga erishiladi. Bu usul o'quvchilarga o'z bilimlarini amaliyotda qo'llashga, yangi bilimlarni o'zlashtirishga yordam beradi.
- 3.**Differensial o'qitish:** O'quvchilarning bilish faoliyatini individual yondashuv bilan tashkil etish. Har bir o'quvchining bilim olish tarzini hisobga olish, uning ehtiyojlariga mos ravishda o'qitishni tashkil etish.
- 4.**Teknik va axborot texnologiyalarini qo'llash:** Kompyuter va boshqa texnologiyalar yordamida o'quvchilarning bilish faoliyatini yanada samarali qilish mumkin. Masalan, interaktiv ta'lim platformalari, onlayn testlar, video darslar va simulyatsiyalar.

O'quvchilarning bilish faoliyati — bu bilim olish, o'rganish va ma'lumotlarni amaliyotda qo'llash jarayonlarining o'zaro bog'langan tizimi. Bu faoliyat o'quvchilarning umumiy rivojlanishiga, ijodiy va tahliliy fikrlashga, mustaqil qaror qabul qilishga, shuningdek, ularning ma'naviy, axloqiy va intellektual rivojlanishiga xizmat qiladi. O'quvchilarning bilish faoliyatini samarali tashkil etish, ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli bo'lishi uchun juda muhimdir.

O'quvchilarning bilish faoliyatini baholashning maqsadi — bu o'quvchilarning o'qish jarayonida erishgan bilimlari, ko'nikmalari va malakalarini aniqlash, ularning rivojlanish darajasini o'lchash va o'qitish jarayonining samaradorligini baholashdir. Baholash orqali o'quvchilarning o'quv faoliyatini kuzatish, ularni rag'batlantirish, yutuqlarini tan olish va o'zlashtirishdagi qiyinchiliklarni aniqlash mumkin.

O'quvchilarning bilish faoliyatini baholashning asosiy maqsadlari:

1. **O'quvchilarning bilim darajasini aniqlash:** Baholashning asosiy maqsadi o'quvchilarning o'rganilgan mavzu yoki fan bo'yicha bilimlarini baholashdir. Bu orqali o'quvchilarning ilmiy darajasi va qobiliyatlari aniqlanadi.
2. **O'quvchilarning ko'nikmalari va malakalarini o'lchash:** Baholash o'quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki amaliy ko'nikmalarini va malakalarini ham o'lchashga yordam beradi. Misol uchun, o'quvchilarning amaliy ishlar yoki laboratoriya tajribalari orqali erishgan ko'nikmalarini baholash.
3. **O'quvchilarning rivojlanish jarayonini kuzatish:** Baholash o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini kuzatib borishga imkon beradi. Bu jarayon davomida o'quvchilarning qanday o'zgarishlarni, yutuqlarni va kamchiliklarni yuzaga keltirishlarini aniqlash mumkin.
4. **O'quvchilarga rag'bat berish va motivatsiya yaratish:** Baholash orqali o'quvchilarni mehnatlari uchun rag'batlantirish mumkin. Muvaffaqiyatlarini tan olish, ularga yangi maqsadlar qo'yish va o'zlashtirishda davom etishga undash o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi.
5. **O'qituvchining ta'lim jarayonini tahlil qilish:** Baholash o'qituvchiga o'quvchilarni o'qitish jarayonida qanday yondashuvlar samarali bo'layotganini va qanday o'qitish metodlarini qo'llash kerakligini aniqlashga yordam beradi. Shuningdek, o'quvchilarning muammolarini hal qilish usullarini takomillashtirish imkonini yaratadi.
6. **O'quvchilarni o'z-o'zini baholashga o'rgatish:** Baholash o'quvchilarda o'z-o'zini baholash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu jarayon o'quvchilarga o'z yutuqlarini va kamchiliklarini tan olish, o'z o'qish jarayonlarini yaxshilashga yordam beradi.
7. **Fikr almashish va o'quvchilarning o'zaro baholashini ta'minlash:** Baholash o'quvchilarning o'zaro fikr almashish va o'zaro baholash imkoniyatini yaratadi. Bu o'quvchilarga o'zlarining fikrlarini ochiq va to'g'ri ifoda etish, boshqalarning fikrini eshitish va o'z bilimlarini kengaytirish imkonini beradi.
8. **O'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash:** Baholash jarayonida o'quvchilarning o'qishdagi kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi. Bu o'quvchilarning individual ehtiyojlarini tushunish va ularga mos tarzda yordam berish imkonini yaratadi.

O'quvchilarning bilish faoliyatini baholash ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, u o'quvchilarning bilimlarini va ko'nikmalarini aniqlash, ularni rag'batlantirish, o'qitish metodlarining samaradorligini tahlil qilish va o'quvchilarning rivojlanishini ta'minlash uchun zarurdir. Baholash orqali o'quvchilarga yordam berish, ularning o'qish jarayonini yanada samarali qilish va umumiy ta'lim sifatini oshirish mumkin.

Bilimlarni o'z vaqtida nazorat qilish va baholashning uchta vazifasi ta'lim jarayonida o'quvchilarning rivojlanishini kuzatish va ularning o'zlashtirish darajasini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Bu vazifalar o'qituvchining o'quvchilarga samarali yordam berishiga, ta'lim sifatini oshirishga va o'quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirishga imkon yaratadi.

1. **O'quvchilarning bilim darajasini aniqlash:**

✚ **Vazifa:** O'quvchilarning ma'lum bir vaqt ichida o'rganilgan bilimlarini o'lchash va tahlil qilish. Bu vazifa o'quvchilarning nazariy bilimlarini, ularni qanchalik yaxshi o'zlashtirganliklarini va o'rganilgan materialni qanday qo'llashlarini aniqlashni o'z ichiga oladi. Nazorat va baholash o'quvchilarning qaysi sohalarda kuchli ekanini va qaysi sohalarda ko'proq yordamga muhtojligini aniqlashga yordam beradi.

2. **O'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini kuzatish va tahlil qilish:**

✚ **Vazifa:** O'quvchilarning o'quv jarayonidagi o'zgarishlarini, muvaffaqiyatlarini va kamchiliklarini muntazam ravishda kuzatib borish. Bu vazifa o'quvchilarning bilimlarini faqat yakuniy baholash bilan cheklanib qolmasdan, ularning o'quv faoliyatini davomli tarzda kuzatish va tahlil qilishni anglatadi. Bu jarayon orqali o'quvchilarning qanday rivojlanayotganligini, qanday metodlar samarali bo'lishini va o'qitish jarayonini qanday yaxshilash mumkinligini aniqlash mumkin.

3. **Ta'lim jarayonini takomillashtirish va o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish:**

- ✚ **Vazifa:** O'quvchilarga o'z yutuqlari va kamchiliklari haqida tezkor va aniq fikr berish orqali ularning motivatsiyasini oshirish. Bu vazifa o'quvchilarning bilimlarini baholashda ularni rag'batlantirish va ularning o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. O'quvchilarni o'z faoliyatini mustaqil ravishda tahlil qilishga undash, ularning o'quv jarayoniga bo'lgan motivatsiyasini oshirishga yordam beradi.

Bilimlarni o'z vaqtida nazorat qilish va baholashning uchta vazifasi o'quvchilarni rivojlantirish, o'qitish jarayonini samarali tashkil etish va ta'lim sifatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ular o'quvchilarning bilimlarini va ko'nikmalarini aniqlash, rivojlanishlarini kuzatish, shuningdek, o'quvchilarga o'zlashtirilgan materialni yanada yaxshi tushunishga va mustahkamlashga yordam beradi.

Bilish faoliyatini baholashda qo'llaniladigan usullar ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish va o'quvchilarning bilim darajasini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Turli usullar yordamida o'quvchilarning bilimlari, ko'nikmalari, fikrlash qobiliyatlari va amaliy tajribalarini baholash mumkin. Quyida baholashda qo'llaniladigan asosiy usullarni keltiraman:

1. Test va savollar:

- **Tavsif:** O'quvchilarning bilimini o'lchash uchun yozma yoki og'zaki savollar va testlar qo'llaniladi. Testlar ko'pincha tanlovli (multiple-choice), qisqa javoblar (short-answer) yoki uzun javoblar (essay) shaklida bo'ladi.
- **Afzalliklari:** Bilimni tez va samarali baholash imkonini beradi, natijalar aniq va o'lchovli bo'ladi.
- **Kamchiliklari:** O'quvchining faqat yozma yoki og'zaki javoblariga tayaniladi, ijodkorlik yoki chuqur tahliliy fikrlashni o'lchashda cheklangan.

2. Formativ baholash:

- **Tavsif:** Dars jarayonida o'quvchilarning faoliyatini doimiy ravishda kuzatib borish va ular haqida tezkor fikrlar bildirish. Formativ baholash jarayon davomida amalga oshiriladi va o'quvchilarning rivojlanishiga yo'l-yo'riq beradi.
- **Afzalliklari:** O'quvchilarning yutuqlarini va qiyinchiliklarini aniqlashga yordam beradi, tezkor tahrirlar va yordamni taqdim etish imkonini yaratadi.
- **Kamchiliklari:** O'quvchilarning yutuqlarini umumiy baholashni talab qilmaydi, faqat vaqtincha o'lchovlar.

3. Summativ baholash:

- **Tavsif:** O'quvchilarning yillik yoki o'quv davomidagi umumiy bilimlarini baholash. Bu turdagi baholash ko'pincha imtihonlar yoki yakuniy loyihalar orqali amalga oshiriladi.
- **Afzalliklari:** O'quvchilarning yakuniy bilim darajasini o'lchashga yordam beradi.
- **Kamchiliklari:** Faqat yakuniy natijani ko'rsatadi, vaqtinchalik rivojlanish va yutuqlarni ko'rsatmaydi.

4. Peer baholash (o'quvchilarning o'zaro baholashi):

- **Tavsif:** O'quvchilar o'zaro bir-birining ishini baholaydilar. Bu usulda o'quvchilar bir-biriga fikr va maslahatlar berishadi.
- **Afzalliklari:** O'quvchilarda tanqidiy fikrlash va o'zaro munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi, ularning o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini oshiradi.
- **Kamchiliklari:** O'quvchilar orasida nohaqlik va adolatsizlik holatlari yuzaga kelishi mumkin.

5. Self-baholash (o'quvchining o'z-o'zini baholashi):

- **Tavsif:** O'quvchilar o'z faoliyatlarini o'zlari baholaydilar, o'z yutuqlari va kamchiliklarini tahlil qilishadi.
- **Afzalliklari:** O'quvchilarda o'z-o'zini tahlil qilish va o'z yutuqlarini aniqlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.
- **Kamchiliklari:** O'quvchilar o'z kamchiliklarini tan olishda qiynalishlari mumkin, va ba'zida ob'ektivlikni saqlash qiyin bo'ladi.

6. Portfel (portfolio):

- **Tavsif:** O'quvchilarning o'z faoliyatini jamlash, ularning darsdagi ishlari, loyiha va ma'lumotlarini saqlash. Portfel orqali o'quvchilarning bilimlari va rivojlanish jarayonini kuzatish mumkin.
- **Afzalliklari:** O'quvchilarning vaqt o'tishi bilan qanday rivojlanayotganini ko'rsatadi, darslar, loyihalar va boshqa faoliyatlarining natijalarini taqdim etadi.
- **Kamchiliklari:** Portfelni yaratish va boshqarish vaqtni talab qiladi.

7. Observatsiya (kuzatish):

- **Tavsif:** O'quvchilarning faoliyatini bevosita kuzatish va baholash. O'qituvchi o'quvchilarni dars jarayonida yoki amaliyotda kuzatib, ularning faoliyatini tahlil qiladi.
- **Afzalliklari:** O'quvchining faolligi, kreativligi, muammolarni hal qilish qobiliyati va boshqa amaliy ko'nikmalarini baholashga yordam beradi.
- **Kamchiliklari:** Faqat kuzatuv asosida amalga oshiriladi, va ba'zida to'liq tasavvur hosil qilish uchun yetarli bo'lmisligi mumkin.

8. Loyiha va amaliy ishlar:

- **Tavsif:** O'quvchilarning bilimlarini amaliyotda qo'llash va loyihalar orqali baholash. Bu usulda o'quvchilar konkret vazifalar yoki masalalarni yechish uchun bilimlarni qo'llaydilar.
- **Afzalliklari:** Amaliy ko'nikmalarni rivojlantiradi, o'quvchilarga mustaqil ishlashni o'rgatadi.
- **Kamchiliklari:** Loyihalar va amaliy ishlar ko'proq vaqt va resurslarni talab qiladi.

9. Diskussiya va muhokama:

- **Tavsif:** O'quvchilar o'rganilgan mavzu bo'yicha o'z fikrlarini bildirishadi va boshqa o'quvchilarning fikrlarini tahlil qiladilar.
- **Afzalliklari:** O'quvchilarda tanqidiy fikrlash va kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantiradi, guruhda ishlashni o'rgatadi.
- **Kamchiliklari:** Agar barcha o'quvchilar faol bo'lmasa, baholash aniq bo'lmisligi mumkin.

10. Kreativ va ijodiy ishlar:

- **Tavsif:** O'quvchilarning ijodiy ishlarini (masalan, esse yozish, san'at, dizayn yoki dramatik chiqishlar) baholash.
- **Afzalliklari:** O'quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantiradi va ijodiy yondashuvni qo'llab-quvvatlaydi.
- **Kamchiliklari:** Bunday baholash subyektiv bo'lishi mumkin, chunki har bir o'quvchining ijodiy ishlari turlicha bo'ladi.

Bilish faoliyatini baholashda qo'llaniladigan usullar turli xildagi ko'nikmalarni va bilimlarni o'lchashga yordam beradi. O'qituvchilar bir nechta baholash usulini qo'llash orqali o'quvchilarning

bilimlarini va rivojlanishini to'liq tahlil qilishlari mumkin. Har bir baholash usulining o'z afzalliklari va kamchiliklari bor, shuning uchun ularni darsning maqsadi va o'quvchilarning ehtiyojlariga qarab tanlash muhimdir.

Ko'rsatkichlarni aniqlash va tahlil qilish ta'lim jarayonida o'quvchilarning faoliyatini baholash va o'quv tizimini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Ko'rsatkichlar — bu o'quvchilarning bilim darajasi, ko'nikmalari yoki boshqa qobiliyatlarini o'lchash uchun foydalaniladigan o'lchovlardir. Ularning aniqlanishi va tahlil qilinishi o'quvchilarning rivojlanishini kuzatishda, o'qitish jarayonini takomillashtirishda va ta'lim sifatini oshirishda yordam beradi.

1. Ko'rsatkichlarni aniqlash

Ko'rsatkichlarni aniqlash jarayoni o'quvchilarning bilimlari, ko'nikmalari, qobiliyatlari va boshqa ta'lim natijalarini o'lchash uchun mos o'lchovlarni tanlashni o'z ichiga oladi. Ko'rsatkichlarni aniqlashda quyidagi amallar bajariladi:

a) O'quv maqsadlariga asoslanish: Ko'rsatkichlar o'quv maqsadlari va o'quv dasturiga mos ravishda tanlanadi. Agar o'quv maqsadi o'quvchilarda analitik fikrlashni rivojlantirish bo'lsa, unda ko'rsatkichlar analitik ko'nikmalarni, masalalarni yechishdagi muvaffaqiyatni baholashga qaratilgan bo'ladi.

b) O'lchovlarni aniqlash: Ko'rsatkichlar aniqlanayotganda ularning qanday o'lchovlar orqali baholanishi belgilab olinadi. Misol uchun:

- ✓ **Nazariy bilim:** Imtihonlar, testlar, savollar orqali o'lchanadi.
- ✓ **Amaliy ko'nikmalar:** Loyihalar, praktikumlar, laboratoriya ishlari.
- ✓ **Ijtimoiy ko'nikmalar:** Guruhda ishlash, muammolarni birgalikda hal qilish.

c) Ko'rsatkichlar miqdori va sifatini belgilash: Har bir ko'rsatkich uchun aniq mezonlar belgilanadi, masalan, 100 ballik tizimda yoki 5 ballik tizimda o'quvchining yutuqlarini baholash. Shuningdek, ko'rsatkichlarning sifatini aniqlash uchun turli xil baholash metodlari, masalan, o'quvchilarning nutqidagi aniq fikrlar, ishlaridagi yaratuvchanlik va ijodkorlik ham hisobga olinadi.

2. Ko'rsatkichlarni tahlil qilish

Ko'rsatkichlarni tahlil qilish, o'quvchilarning bilimlari va ko'nikmalarini baholash va o'qitish jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi. Tahlil qilish quyidagi bosqichlardan iborat:

a) Kuzatish va ma'lumotlarni yig'ish: Tahlil qilishdan oldin, o'quvchilarning faoliyatini doimiy ravishda kuzatish va kerakli ma'lumotlarni yig'ish zarur. Bu ma'lumotlar testlar, portfellarga yozilgan ishlar, guruhda ishlash natijalari, loyihalar va boshqa o'lchovlardan olingan natijalar bo'lishi mumkin.

b) Ma'lumotlarni tasniflash va tahlil qilish: Yig'ilgan ma'lumotlar tasniflanadi va o'quvchilarning yutuqlari, kamchiliklari va rivojlanish darajasi bo'yicha tahlil qilinadi. Bu jarayon o'quvchilarning bilim darajasini aniq o'lchash va o'zlashtirishda qanday yordam berish kerakligini aniqlash imkonini beradi.

Misol: O'quvchilarning test natijalari va amaliy ishlaridan olingan ko'rsatkichlarni birlashtirib, ularning qaysi sohalarida qiyinchiliklarga duch kelayotganini va qaysi sohalarida yaxshi natijalar ko'rsatganini aniqlash.

c) Chidamlilik va o'zgarishlarni tahlil qilish: Ko'rsatkichlarni tahlil qilishda o'quvchilarning rivojlanish jarayonini ham hisobga olish zarur. Masalan, bir nechta o'quv mashg'ulotlari yoki darslar davomida o'quvchilar qanday o'zgarishlar ko'rsatgani, o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini aniqlash muhimdir. Bu tahlil o'qituvchiga o'quvchilarni qanday qo'llab-quvvatlash kerakligini tushunishga yordam beradi.

d) Yutuqlar va kamchiliklarni aniqlash: Ko'rsatkichlarni tahlil qilish o'quvchilarning yutuqlarini va kamchiliklarini aniqlashda yordam beradi. O'quvchilarning zaif tomonlari aniqlanib, ular uchun qo'shimcha yordam va resurslar belgilanishi mumkin. Masalan, o'quvchilarda mantiqiy fikrlash ko'nikmalarida zaiflik bo'lsa, ularni rivojlantirish uchun maxsus mashqlar yoki qo'llanmalar tayyorlanadi.

e) Yakuniy tahlil va hisobot tayyorlash: Ko'rsatkichlarni tahlil qilgandan so'ng, yakuniy tahlil va hisobot tayyorlanadi. Bu hisobotda o'quvchilarning umumiy holati, yutuqlari, kamchiliklari va kelajakdagi rivojlanish uchun tavsiyalar beriladi. Hisobot o'qituvchiga o'quv jarayonini yanada samarali tashkil etishga yordam beradi.

3. Ko'rsatkichlarni tahlil qilishdan foydalanish

Ko'rsatkichlarni tahlil qilishning asosiy maqsadi o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini aniqlash, o'qitish jarayonini takomillashtirish va ta'lim samaradorligini oshirishdir. Tahlil natijalari asosida o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash, ta'lim metodlarini moslashtirish va darslarni yaxshilashga yo'naltirilgan chora-tadbirlar ishlab chiqiladi.

Ko'rsatkichlarni aniqlash va tahlil qilish o'quvchilarning bilimlarini va ko'nikmalarini o'lchashda muhim vositadir. Bu jarayon o'quvchilarni har tomonlama rivojlantirish, ta'lim samaradorligini oshirish va o'qitish jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi. Tahlil qilish orqali o'quvchilarning individual yutuqlarini va kamchiliklarini aniqlash, o'quvchilarga zarur yordam ko'rsatish va ta'lim tizimining samaradorligini oshirish imkoniyati paydo bo'ladi.

Istiqboldagi vazifalarni prognozlash (future forecasting) — bu jamiyatda yuz beradigan o'zgarishlar, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy jarayonlarni va shuningdek, ta'lim sohasida yuz berishi mumkin bo'lgan o'zgarishlarni oldindan bashorat qilish jarayonidir. Bu jarayon o'quvchilarning ta'limdagi ehtiyojlarini, yangi pedagogik yondashuvlarni va o'quv tizimini takomillashtirish yo'llarini aniqlashga yordam beradi.

Istiqboldagi vazifalarni prognozlashning asosiy yo'nalishlari quyidagicha bo'lishi mumkin:

1. Texnologik rivojlanish va innovatsiyalar

- ✚ **Tavsif:** Texnologiyalarning tez sur'atlar bilan rivojlanishi ta'lim sohasida yangi metod va usullarni qo'llashni talab qiladi. Internet, sun'iy intellekt, virtual va qo'shilgan reallik kabi texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish istiqboldagi vazifalardan biridir.
- ✚ **Yo'nalishlar:**
 - **Ta'limda raqamli vositalardan foydalanish:** Darslarni onlayn yoki gibril tarzda tashkil etish, raqamli o'qish platformalarini yaratish.
 - **Sun'iy intellektning ta'limga ta'siri:** O'qitishning individualizatsiyasi, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini monitoring qilish.

2. Pedagogik metodlarni yangilash

- ✚ **Tavsif:** Ta'limda zamonaviy pedagogik metodlarni qo'llash va yangilarini ishlab chiqish istiqboldagi vazifalardan biridir. Bu ta'lim jarayonida o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash va ularda ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlarni yaratishni o'z ichiga oladi.
- ✚ **Yo'nalishlar:**
 - **Kooperativ o'qish metodlari:** O'quvchilarning guruhlar bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish.
 - **Loyihalar asosida o'qish:** Amaliyotga yo'naltirilgan va interaktiv o'qish usullarini kengaytirish.
 - **Gamifikatsiya:** O'quvchilarning motivatsiyasini oshirish va o'quv jarayonini yanada qiziqarli qilish uchun o'yin elementlarini qo'llash.

3. Individul va jamiyat ehtiyojlarini hisobga olish

- ✚ **Tavsif:** Ta'lim tizimida o'quvchilarning individual ehtiyojlari va jamiyat ehtiyojlariga mos ravishda o'qitish usullarini ishlab chiqish.
- ✚ **Yo'nalishlar:**
 - **Differensiyatsiyalangan o'qitish:** O'quvchilarning individual xususiyatlari va o'rganish uslublarini hisobga olish, darslarni shunga mos ravishda tashkil etish.
 - **Kollaborativ o'qish:** O'quvchilarni birgalikda ishlashga rag'batlantirish, jamoada o'rganishni rivojlantirish.
 - **Ta'limda inklyuzivlik:** Turli ehtiyojlarga ega bo'lgan o'quvchilarga ta'lim berish.

4. Insonparvarlik va etik ta'lim

- ✚ **Tavsif:** Ta'limda inson huquqlari, etika va qadriyatlar asosida yondashuvlar ishlab chiqish. Insonparvarlik va adolatni o'quvchilarga o'rgatish, jamiyatda o'zaro hurmat va hamjihatlikni rivojlantirish.
- ✚ **Yo'nalishlar:**
 - **Inson huquqlarini o'rgatish:** Ta'lim jarayonida inson huquqlari, tenglik, adolatni o'rgatish.

- **Etik ta'limni rivojlantirish:** O'quvchilarda halol va adolatli qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish.
- **Bag'rikenglikni targ'ib qilish:** Ijtimoiy va madaniy farqlarni hurmat qilishni o'rgatish.

5. Ta'limda ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirish

- ✚ **Tavsif:** O'quvchilarda ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirish, ular bilan ishlash va jamoaviy ishlarni tashkil etish. Bu ko'nikmalar o'quvchilarga o'z hissiyotlarini tushunish va boshqarish, boshqalar bilan samarali aloqa o'rnatish imkoniyatini beradi.
- ✚ **Yo'nalishlar:**
 - **Ijtimoiy-emotsional ta'lim:** O'quvchilarda hissiy intellektni rivojlantirish, stressni boshqarish va ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini oshirish.
 - **Muhokama va mediatsiya:** Konfliktlarni hal etish va o'quvchilarga muammolarni hal qilishni o'rgatish.

6. O'quv dasturlarini va standartlarni takomillashtirish

- ✚ **Tavsif:** Ta'lim dasturlarining va o'quv standartlarining zamon talablariga moslashtirilishi, bilim va ko'nikmalarni yuqori darajada taqdim etish.
- ✚ **Yo'nalishlar:**
 - **O'quv dasturlarini yangilash:** Yangi bilimlar, texnologiyalar va metodlarni o'z ichiga olgan o'quv dasturlarini ishlab chiqish.
 - **O'qituvchilarning malakasini oshirish:** Ta'limdagi yangiliklarga mos ravishda o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish.

Istiqboldagi vazifalarni prognozlash ta'lim tizimining yangilanishini va zamonaviy talablarga javob berishini ta'minlashga yordam beradi. Yangi texnologiyalar, pedagogik metodlar, ijtimoiy ehtiyojlar, global va mintaqaviy tendensiyalarni hisobga olish orqali ta'lim tizimi rivojlanadi va o'quvchilarni kelajakdagi muvaffaqiyatlar uchun tayyorlash imkoniyatini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Abdug'afforov, I.** *Pedagogika: O'quv qo'llanma.* — T.: "O'zbekiston" nashriyoti. 2011 y
2. **Xayrullayev, I.** *Ma'naviyat va ma'naviy tarbiya: Pedagogik asoslar.* — T.: Sharq. 2005 y
3. **Raximov, S.** *O'quvchilarda ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish: Metodik qo'llanma.* — T.: Fan va texnologiya. 2008 y
4. **Mamatov, A.** *Pedagogik texnologiyalar: Nazariya va amaliyot.* — T.: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi. 2014 y
5. **Ismoilov, A.** *O'quvchilarni ma'naviy tarbiyalashda axloqiy-psixologik yondashuv: O'quv qo'llanma.* — T.: O'qituvchi. 2013 y
6. **Mirzaev, A.** *Axloqiy tarbiyaning pedagogik asoslari: Nazariy va amaliy masalalar.* — T.: O'qituvchi. 2017.

3.7.Sinf dan va maktabdan tashqari tarbiyaviy jarayonlarni tashkil etish metodikasi

3.7.1. Mavzu: Tarbiya fanida sinfdan va maktabdan tashqari ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarda ta'lim oluvchilarning faolligini oshirish, madaniyat maskanlariga sayohatlarni tashkil etish (2 soat amaliy)

Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O'quv bloki	III. Fanni o'qitishga zamonaviy yondashuvlar				
O'quv modul	3.7.Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy jarayonlarni tashkil etish metodikasi				
Mavzu	3.7.1. Mavzu: Tarbiya fanida sinfdan va maktabdan tashqari ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarda ta'lim oluvchilarning faolligini oshirish, madaniyat maskanlariga sayohatlarni tashkil etish				
Darsning maqsadi	- tarbiya fanidan Davlat ta'lim standartlari va ta'lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish; - tarbiya turlarini shakllantirish; - Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish				
Mashg'ulot turi	Ma'ruza				
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg'ulot, "Aqliy hujum"				
Jihozlar	Kompyuter va proyektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slydlar, ma'ruza matni)				
Mashg'ulot mazmuni					
Mashg'ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar		Natija
1. Tashkiliy	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg'ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O'qituvchilar mashg'ulotga tayyor bo'lishadi.
2. Motivatsiya	- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama - Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoli vaziyat yaratish		O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag'batlanadi.
3. Nazariy qism	Slydlar bilan mavzu tushuntiriladi: - Kirish: tarbiya fanini o'qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o'rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta'lim standartlarining qisqacha ta'rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o'qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.	25	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish		O'qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o'rganadi.

4. Amaliy mashg'ulot	-Guruhlarga tarbiya masalalarni muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o'z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish	O'qituvchilar mavzuni amaliy ko'nikmalar orqali yaxshiroq o'rganadi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	O'qituvchilarga quyidagi savollar bo'yicha o'zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi:O'qituvchilarning xulosalari umumlashtiriladi.	10	Savol-javob, O'z-o'zini baholash, tahlil	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi

3.7.1. Mavzu: Tarbiya fanida sinfdan va maktabdan tashqari ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarda ta'lim oluvchilarning faolligini oshirish, madaniyat maskanlariga sayohatlarni tashkil etish (2 soat amaliy)

Reja:

1. Tarbiyaviy jarayonda madaniy maskanlarning o'rni
2. Milliy g'urur va iftixorni shakllantirish
3. Jamoaviy hamkorlik va muloqotni rivojlantirish

Maktabning o'quvchilar bilan olib boradigan o'quv mashg'ulotlaridan tashqari xilma-xil ta'lim-tarbiya ishlari sinfdan tashqari ishlar nomini olgan. Sinfdan tashqari ishlar maktab ta'lim-tarbiya jarayonining tarkibiy qismi o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini yo'lga qo'yish shakllaridan biridir. Sinfdan tashqari ishlar shaxsni har tomonlama kamol toptirish va uni hayotga faoliyatga tayyorlash uchun keng imkoniyatga ega. Bu ishlar bolalarning qiziqishlariga muvofiq tarzda ko'ngillilik asosida tashkil qilinadi. O'quvchilar sinfdan va maktabdan tashqari ishlarda o'zlarini qiziqtiradigan mashg'ulotlarni tanlab olishadi ularda mustaqil tashabbuskorona ishtirok etishadi. Maktab va sinfdan tashqari muassasalarning tashkiliy ishlarini, mazmuni va maqsadini belgilash bugungi kunimizning barcha qirralarini hisobga olishni talab etmoqda. Sinfdan tashqari mazkur tarbiyaviy ishlar shaxs kamoloti bosqichlarini belgilab olishga qaratilganligi bilan tavsiflanadi. Mazkur muammoni ijobiy hal etish uchun sinfdan tashqari, tarbiyaviy ishlar tizimida quyidagilar bo'lishi lozim: pedagoglar va o'quvchilar o'rtasida o'zaro hurmat munosabatlarini shakllanganlikning o'ziga xos an'ana vositalariga tayanish; ulg'ayayotgan inson shaxsini tarbiyada oliy ijtimoiy qadriyat deb tan olish, har bir bola, o'smir va yosh yigitning betakror va o'ziga xosligini hurmatlash, ijtimoiy huquqini e'tiborda tutish zarur. Sinfdan tashqari ishlarni to'la qamrab olgan to'garaklar bir necha xilda bo'lishi mumkin: a) fan to'garaklari; b) mohir qo'llar to'garaklari; v) duradgorlik to'garaklari; g) sport to'garagi; d) badiiy havaskorlik to'garagi. O'rta umumta'lim maktablarida bu ishlarni sinf rahbari va tarbiyaviy ishlar tashkilotchisi uyushtiradi. Sinf rahbari to'garak rahbarlariga yaqindan yordam beradi.

Qiziqishlari, intilishlari bir xil bo'lgan o'z o'quvchilarini biror to'garakka a'zo bo'lishga chorlaydi. Sinfdan tashqari tashkil qilingan ishlar o'quvchilar hayotidagi tarbiyaviy faoliyatni to'ldiradi. Ularni dunyo qarashini to'g'ri shakllanishiga, axloqiy kamol topishiga ko'maklashadi. Nazariy bilimlarni

amaliyot, ishlab chiqarish bilan chambarchas bog'lanishiga zamin yaratadi. Sinfdan tashqari ishlarga rahbarlik qiluvchi tashkilotchilarning vazifalari ham ko'p qirralidir. Sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlar tashkilotchisining vazifalariga quyidagilar kiradi: darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish va amalga oshirishni nazorat qilish; o'quvchilarning sinfdan tashqari ko'p qirrali ishlarni pedagogik jamoa, o'quvchilar tashkilotlari sinf faollari yordamida yo'lga qo'yish; sinfdan tashqari ishlar yo'nalishiga bevosita rahbarlik qilgan holda, o'qituvchilar, sinf rahbarlari, ota-onalar, o'quvchilar tashkilotlari, sinf faollariga uslubiy yordam ko'rsatish; umummaktab va maktablararo o'tkaziladigan eng muhim tarbiyaviy tadbirlarda qatnashish; o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini tashkil qilishda tarbiya va madaniyat muassasalari hamda jamoatchilik kuchidan keng foydalanish; Bu borada tashkilotchilar faolligini uchta asosiy tomonini ko'rish mumkin: tashkilotchilik, uslubiy va ma'muriy. Bular ko'pincha o'zaro uzviy bog'langan holda namoyon bo'ladi. Tashkilotchining tashkilotchilik faoliyatiga quyidagi bir qator ishlarni kiritish mumkin: tarbiyaviy ishlar sohasida erishilgan yutuq va kamchiliklarni tahlil qilish; tarbiyaviy ishlarning maqsad va vazifalarini aniqlash; tarbiyaviy, ommaviy-siyosiy ishlarni rejalashtirish va ularning mazmuni, shakl va usullarini aniqlash; sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarni guruhlashtirish, boshqaruvchi shaxslarni aniqlash. Maktabda tarbiyaviy ishlarni aniq rejalashtirmasdan uning mazmuni, shakl va usullarini aniqlamasdan, ma'lum bir tizimga solmasdan turib ko'zda tutilgan maqsadga erishish qiyin. Sinfdan tashqari ishlarning tarbiyaviy ta'siri ko'p darajada o'quv jarayonini tashkil etish saviyasiga hamda o'quvchilar jamoachining xilma-xil ishlarni qanday yo'lga qo'yishga bog'liqdir.

Sinfdan tashqari faoliyat majburiy dastur bilan chegaralanmaydi, balki yoshlari har xil o'quvchilarni ixtiyoriy ravishda birlashtiradi. Ularning tashabbusi asosida ishlarni amalga oshiradi, fanga qiziqtiradi, ularni xalqning madaniy hayoti muhitiga olib kiradi. Sinfdan tashqari ishlar shaxsdagi ijtimoiy faollik, ijtimoiy ong hamda axloqiy odatlarni tarkib toptirishning eng muhim omilidir. Bu faoliyat ilmiy jamoa, adabiy va maktab teatrlarining ishlari, turli mavzularda o'tkaziladigan kitobxonlar konferensiyasi va munozaralar, siyosiy, axloqiy, ilmiy-ommabop va mehnat mavzularidagi ma'ruza va suhbatlar, ijtimoiy-foydali mehnat, siyosiy axborot, bayram kechlari va ertaliklari, to'garak mashg'ulotlarini o'z ichiga oladi. O'quvchilarning sinfdan tashqari ishlari o'z mazmuniga ko'ra tafakkur faoliyati va munosabat vositasi hisoblanadi. Chunki sinfdan tashqari ishlarda olingan axborot idrok etiladi, qayta ishlanadi va shu asosda yangi bilimlar hosil qilinadi. O'quvchilar sinfdan tashqari ishlarda qatnashib, turli kishilar bilan muayyan munosabatga kirishadi, turli vazifatlarga duch keladilar.

Shuning uchun ham o'quvchilarning sinfdan tashqari faoliyatlari qanchalik xilma-xil bo'lsa, ularning munosabatlari shunchalik boy, munosabat doirasi keng va ma'naviy o'sishi samarali bo'ladi. Sinfdan tashqaridagi tarbiyaviy ishlarda o'quvchilar jamoada ishlashni o'rganadilar ijtimoiy mehnat quvonchini his qiladilar, ishlab chiqarish mehnatiga qo'shiladilar, jamoatchilik fikriga bo'ysunishga, jamoa sharafi uchun kurashishga odatlanadilar. Sinfdan tashqari faoliyat unda qatnashuvchilarning ma'naviy va jismoniy rivojlanishi hamda yosh xususiyatlariga ko'ra belgilanadi. Bu jarayonga ular ta'lim olayotgan maktabning sharoiti ham ta'sir etadi. Garchand mamlakatimizdagi barcha maktablarning vazifalari bir bo'lsa-da, o'sha maktablarning o'ziga xos xususiyatlari bor va bu xususiyatlar madaniy va milliy sharoitlarda yaqqol ko'rinadi.

Milliy g'urur va iftixorni shakllantirish — bu millatning o'ziga xosliklarini, tarixi, madaniyati, qadriyatlarini va erishgan yutuqlarini ulug'lash orqali xalqning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish va o'z tarixiga, kelajagiga hurmatni kuchaytirish jarayonidir. Bu jarayon turli omillar orqali amalga oshirilishi mumkin:

1. Ta'lim va tarbiya

Milliy g'urur va iftixorni shakllantirishning birinchi qadamlaridan biri ta'limdir. Maktabda va oliy ta'lim muassasalarida millatning tarixiy voqealari, buyuk shaxslar va madaniy yutuqlari o'rganiladi. Ta'lim jarayonida milliy qadriyatlar, til, adabiyot va san'atning o'rni ta'kidlanishi kerak.

2. Madaniy meros va an'analarning saqlanishi

Milliy g'ururni shakllantirishda madaniy merosni saqlash va rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. O'zbek xalqining an'analari, urf-odatlar, milliy kiyimlari, taomlari, musiqasi va san'ati haqida keng

ma'lumotlar berish, shuningdek, ularni yoshlar orasida targ'ib qilish milliy g'ururni oshirishga yordam beradi.

3. Milliy ramzlar

Milliy bayroq, gerb, madhiyaga hurmat ko'rsatish va ularni targ'ib qilish milliy g'ururni shakllantirishda asosiy o'rin tutadi. Milliy ramzlarning ahamiyati va ularga hurmatni oshirish orqali xalq o'zining tarixiy va madaniy merosini anglaydi.

4. Milliy merosni nishonlash

Milliy bayramlar, xususan, mustaqillik, milliy ozodlik, xalqning tarixiy yutuqlari va boshqa muhim sanalarni nishonlash orqali millatning o'ziga bo'lgan g'ururi va iftixori kuchayadi. Bu tadbirlar xalqning o'z tarixini, madaniyatini va yutuqlarini eslatadi va kelajakka ishonchini oshiradi.

5. O'zgacha yutuqlar va rahbarlar

Milliy g'ururni shakllantirishda mustahkam rahbarlik va davlatning yutuqlari ham muhimdir. Davlat rahbarlarining xalqni birlashtiradigan, milliy qadriyatlarni ulug'laydigan siyosatlarini, shuningdek, xalqaro maydonda erishilgan muvaffaqiyatlar milliy g'ururni oshirishda katta rol o'ynaydi.

6. Jurnalistika va ommaviy axborot vositalarining roli

Milliy g'ururni shakllantirishda ommaviy axborot vositalari katta ahamiyatga ega. Televizion dasturlar, maqolalar, hujjatli filmlar va boshqa axborot vositalari orqali xalqning tarixiy yutuqlari va qahramonlari haqida keng targ'ibotlar olib borilishi kerak.

7. Sport yutuqlari

Milliy g'urur va iftixorni shakllantirishda sport yutuqlarining roli ham katta. Millatning xalqaro sport musobaqalarida erishgan yutuqlari, sportchilarining muvaffaqiyatlari milliy g'ururni kuchaytiradi.

8. Yoshlarni targ'ib qilish

Yoshlarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash, ularga millatning buyuk tarixini va madaniyatini o'rgatish muhim. Yoshlar milliy g'ururni saqlab qolish va kelajakda uni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

9. O'zbek tilining o'rni

Milliy g'ururning shakllanishida o'zbek tilining ahamiyati katta. Tilni hurmat qilish, uni saqlash va rivojlantirish orqali xalq o'zini yanada mustahkam va mustaqil his qiladi.

Shunday qilib, milliy g'urur va iftixorni shakllantirish — bu xalqning o'zligini anglash, tarixiy qadriyatlarni ulug'lash va kelajakka ishonchni kuchaytirish jarayonidir.

Jamoaviy hamkorlik va muloqotni rivojlantirish — bu jamoa a'zolarining o'zaro hamkorligini, o'z fikrlarini erkin almashishlarini, maqsadlarni amalga oshirishda birgalikda ishlashni ta'minlash jarayonidir. Jamoaviy hamkorlik va muloqot nafaqat ish muhitida, balki ijtimoiy hayotda ham muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun zaruriy omillardan biridir. Quyida jamoaviy hamkorlik va muloqotni rivojlantirishning asosiy jihatlari keltirilgan:

1. Ochiqlik va ishonch muhitini yaratish

2. Maqsadlarni belgilash va ularga erishish

3. Tinglash va fikr almashish

4. Jamoaviy maqsadlar va individual mas'uliyat

5. Xatoliklardan o'rganish va qo'llab-quvvatlash

6. Ishonchli muloqot vositalarini tanlash

7. Konstruktiv tanqid va ijobiy fikr

8. Vaqtni samarali boshqarish

9. Rag'batlantirish va motivatsiya

10. Boshqaruv va rahbarlik

11. Jamoaviy muhitda hurmat va adolat

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida" PQ-3160-son Qarori. 2017. 28 iyul.

- 2.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlarni ma'naviy axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim –tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora tadbirlari to'g'risida" PQ-3907-son Qarori. 2018. 14- avgust.
- 3.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xalq ta'limi sohasidagi ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4963-sonli Qarori. 2021 yil 25 yanvar.
- 4.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son farmoni. – T.:2017 yil, 7 fevral.
- 5.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarbiya" fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 422-sonli qarori. 2020-yil 6-iyul.
- 6.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'lim to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" 2017-yil 15-martdagi 140-son qarori.
- 7.Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. - T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017-yil, 416 bet.
- 8.R. Mavlonova, O.To'raeva, K.Xoliqberdiev. Pedagogika. -T., "O'qituvchi", 2002.
- 9.Имомова Ш.М., Норова Ф.Ф. Учебные методы организации спортивно оздоровительных мероприятий в образовательных учреждениях // ВЕСТНИК НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ 2021. № 9 (112). Часть 2. С.38-41.

3.7.2. Mavzu: Tarbiya fanida sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni tashkil etishda o'quvchilar qiziqishlarini aniqlash, qobiliyatlarini rivojlantirish va liderlik sifatlarini shakllantirish (2 soat amaliy)
Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	III. Fanni o‘qitishga zamonaviy yondashuvlar				
O‘quv modul	3.7.Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy jarayonlarni tashkil etish metodikasi				
Mavzu	3.7.2. Mavzu: Tarbiya fanida sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni tashkil etishda o‘quvchilar qiziqishlarini aniqlash, qobiliyatlarini rivojlantirish va liderlik sifatlarini shakllantirish				
Darsning maqsadi	- tarbiya fanidan Davlat ta’lim standartlari va ta’lim bosqichlarini tushuntirish, ularning ilmiy ahamiyatini ochib berish; - tarbiya turlarini shakllantirish; - Metod va usullardan foydalanishda ilmiy yondashishni rivojlantirish				
Mashg‘ulot turi	Ma’ruza				
Metodlar	Interfaol taqdimot, guruhli faoliyat, amaliy mashg‘ulot, “Aqliy hujum”				
Jihozlar	Kompyuter va proyektor(smart televizor),Interfaol doska yoki oddiy doska, Online platformalar (Canva, Openai.com), Ish materiallari (slaydlar, ma’ruza matni)				
Mashg‘ulot mazmuni					
Mashg‘ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, minut	Metodlar		Natija
1. Tashkiliy	- Salomlashish - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.

2. Motivatsiya	- "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama - Tinglovchilarni darsga qiziqtirish hamda mavzuga oid bilimlarini aniqlash maqsadida savollar beriladi.	5	Muhokama, Muammoli vaziyat yaratish	O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag'batlanadi.
3. Nazariy qism	Slaydlar bilan mavzu tushuntiriladi: - Kirish: tarbiya fanini o'qitishning asosiy maqsadi haqida umumiy tushuncha Tarbiya fanini ilmiy asosda o'rganish uchun metodlar zaruriyati. Davlat ta'lim standartlarining qisqacha ta'rifi. - Asosiy qism: Tarbiya fanini o'qitishning vazifalari yuksak ahloqiy qadriyatlar bilan birga tarbiya turlarini tushuntirish; fan sohasida erishilayotgan yutuqlar, ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish.	25	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	O'qituvchilar mavzuni nazariy jihatdan o'rganadi.
4. Amaliy mashg'ulot	-Guruhlarga tarbiya masalalarni muhokama qilish uchun savollar berish. - Guruhlar o'z javoblarini taqdim etib, ularni tanqidiy tahlil qilish	20	Taqdimot, namoyish	O'qituvchilar mavzuni amaliy ko'nikmalar orqali yaxshiroq o'rganadi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar hamda savolga javob topishdagi qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	10	Suhbat, muhokama, tahlil	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	O'qituvchilarga quyidagi savollar bo'yicha o'zini tahlil qilish va fikr almashish taklif etiladi:O'qituvchilarning xulosalari umumlashtiriladi.	10	Savol-javob, O'z-o'zini baholash, tahlil	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat, Savol-javob	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi

3.7.1. "O'quvchilarning autodidaktik ko'nikmalarini rivojlantirish"

modulining o'quv dasturi

1- mavzu. Mustaqil ravishda o'rgatish va rivojlantirishga qaratilgan

autodidaktik yondashuvlar

Autodidaktik yondashuv (yunoncha *autos* — o'zi, *didaktikos* — o'rgatuvchi) — bu o'quvchining tashqi turtkisiz, mustaqil ravishda bilim olish, ko'nikma hosil qilish va o'zini shaxs sifatida shakllantirish jarayonidir. Tarbiya fanida bu usul o'quvchini "tayyor axloqiy qoidalarni qabul qiluvchi"dan **o'z xarakterini o'chuvchi (me'mori)**ga aylantiradi.

Quyida mustaqil o'rganish va rivojlanishga qaratilgan asosiy autodidaktik yondashuvlar keltirilgan:

1. O'z-o'zini tahlil qilish va refleksiy (Self-Reflection)

Bu yondashuvda o'quvchi o'z xatti-harakatlarini tashqaridan kuzatishni o'rganadi.

- **"Men bugun kimman?" kundaligi:** O'quvchi kun yakunida o'zining ijobiy va salbiy amallarini yozib boradi. Bu unga o'z xarakteridagi kamchiliklarni mustaqil aniqlash imkonini beradi.
- **"Sokratcha suhbat":** O'quvchi o'z-o'ziga savol beradi: *"Nima uchun men bunday qildim?"*, *"Bu ishim kimgadir zarar keltirdimi?"*.

2. Muammoli vaziyatlar orqali izlanish (Hevristik yondashuv)

O'qituvchi tayyor yechim bermaydi, balki muammoni o'rta tashlaydi.

- **Keys-stadi (Case study):** Murakkab axloqiy dilemma beriladi. O'quvchi mustaqil ravishda adabiyotlarni o'qiydi, kattalardan so'raydi va o'zining shaxsiy yechimini ishlab chiqadi.
- **Natija:** O'quvchida "Mening fikrim muhim" degan ishonch va mas'uliyat shakllanadi.

3. Raqamli autodidaktika (Self-E-learning)

Zamonaviy dunyoda mustaqil o'rganishning eng kuchli vositasi.

- **Ochiq ta'lim platformalari:** O'quvchi o'z qiziqishidan kelib chiqib, "Etika", "Psixologiya" yoki "Notiqlik san'ati" bo'yicha onlayn kurslarni mustaqil tanlaydi.
- **Podkastlar va TED-ed:** Motivatsion videolar va ma'ruzalarni tinglab, o'z dunyoqarashini boyitadi.

4. Autodidaktik loyihalar (Loyiha usuli)

O'quvchi ma'lum bir muddat davomida mustaqil tadqiqot olib boradi:

- **"Mening shajaram":** O'z ajdodlari tarixini o'rganish orqali oilaviy qadriyatlarni mustaqil kashf etadi.

- **"Mahallam obodligi":** Mahalladagi muammoni aniqlaydi va uni hal qilish rejasini tuzadi (ijtimoiy loyiha).

Autodidaktik yondashuvning 5 bosqichi

Bosqich	Mazmuni	O'quvchining harakati
1. Maqsad qo'yish	Men qanday inson bo'lmoqchiman?	O'z kamchiliklarini tan olish.
2. Rejalashtirish	Qaysi kitoblarni o'qiyman? Kimdan so'rayman?	O'quv rejasini tuzish.
3. Axborot qidirish	Manbalarni o'rganish.	Mustaqil mutolaa va kuzatish.
4. Amaliyot	O'rganganlarini hayotda sinash.	Yaxshi amallarni bajarish.
5. Baholash	Natija qanday bo'ldi?	O'z-o'ziga baho berish.

O'qituvchining yangi roli: Fasilitator

Autodidaktik yondashuvda o'qituvchi "ma'ruzachi" emas, balki **"yo'l ko'rsatuvchi" (fasilitator)** hisoblanadi. U:

- O'quvchiga qanday qilib o'qish kerakligini (meta-kognitiv ko'nikmalarni) o'rgatadi.
- Qiziqarli manbalar (kitoblar, saytlar) ro'yxatini taqdim etadi.
- O'quvchining mustaqil qadamlarini rag'batlantirib turadi.

Xulosa

Autodidaktik yondashuvning eng katta yutug'i — o'quvchida **"Umr bo'yi ta'lim olish" (Life-long learning)** ko'nikmasini shakllantirishidir. Tarbiya fanida bu — insonning butun umri davomida o'zini takomillashtirib borishiga zamin yaratadi.

Amaliy savol: O'quvchilaringizga haftada bir marta "Erkin mavzu" soati berib, ularga o'zlarini qiziqtirgan bitta ijobiy xislatni mustaqil o'rganib kelishni topshirganmisiz?

O'smir yoshidagi o'quvchilar uchun nafaqat bilim beradigan, balki ularning dunyoqarashini o'zgartiradigan, **mustaqil fikrlashga va axloqiy yuksalishga** undaydigan 10 ta eng sara kitob ro'yxati:

1. "Baxtiyor oila" — Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf

Oilaviy qadriyatlar, ota-ona va farzand oʻrtasidagi masʼuliyat hamda sharqona odob-axloq haqidagi eng mukammal qoʻllanmalardan biri. Oʻquvchiga jamiyatning asosi boʻlgan oilaga nisbatan muqaddas munosabatni shakllantiradi.

2. "Oʻtkan kunlar" — Abdulla Qodiriy

Bu shunchaki sevgi qissasi emas, balki yuksak madaniyat, milliy gʻurur, xiyonat va sadoqatning katta darsligidir. Otabek va Kumush obrazlari orqali oʻzbekona hayo va mardlikni oʻrganish mumkin.

3. "Sariq devni minib" — Xudoyberdi Toʻxtaboyev

Bolalar adabiyotining durdonasi. Hoshimjonning sarguzashtlari orqali oʻquvchi **"bilimsizlik va dangasalik qayerga yetaklaydi?"** degan savolga mustaqil javob topadi. Mutolaa davomida mehnatsevarlik va halollik qadrini angelaydi.

4. "Kichkina shahzoda" — Antuan de Sent-Ekzyuperi

Dunyodagi eng mashhur falsafiy ertak. U oʻquvchini "masʼuliyat" tushunchasiga oʻrgatadi: *"Siz qoʻlga oʻrgatganlaringiz uchun hamisha javobgarsiz"*. Bu kitob bolalarga kattalar dunyosiga axloqiy nigoh bilan qarashni oʻrgatadi.

5. "Ijtimoiy odoblar" — Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf

Jamiyatda oʻzini tutish, soʻzlashish, mehmondorchilik va kiyinish madaniyati haqidagi juda amaliy kitob. Autodidaktik yondashuv uchun eng yaxshi manba, chunki unda aniq hayotiy qoidalar berilgan.

6. "Alkimyogar" — Paulo Koelo

Oʻz maqsadlari sari intilish, ichki ovozga quloq tutish va hayot yoʻlidagi qiyinchiliklarni imkoniyat deb bilish haqida. Oʻquvchida **oʻziga boʻlgan ishonchni** mustahkamlaydi.

7. "Dunyoning ishlari" — Oʻtkir Hoshimov

Insoniylik, ona mehri va odamlar orasidagi oqibat haqidagi eng taʼsirli asarlardan biri. Bu kitob oʻquvchining qalbini yumshatadi va atrofdagilarga nisbatan mehr-oqibatli boʻlishga undaydi.

8. "Stiv Jobs" — Uolter Ayzekson

Muvaffaqiyatli insonning hayot yoʻli orqali oʻquvchi intizom, kreativlik va tinimsiz mehnat nima ekanini tushunadi. Zamonaviy dunyoda oʻz oʻrnini topishni istagan yoshlar uchun ajoyib motivatsiya.

9. "Raqqamli odob-axloq" (va shu mavzudagi qoʻllanmalar)

Bugungi kunda internet madaniyati juda muhim. Kiberbulling, yolgʻon maʼlumotlar va vaqtni toʻgʻri taqsimlash haqidagi zamonaviy risolalar oʻquvchini raqqamli dunyoda masʼuliyatli boʻlishga oʻrgatadi.

10. "Turkiy guliston yoxud axloq" — Abdulla Avloniy

Bu kitob Tarbiya fanining "oltin asosi"dir. Avloniy bobomizning *"Tarbiya biz uchun yo hayot — yo mamot, yo najot — yo halokat, yo saodat — yo falokat masalasidir"* degan soʻzlari bilan boshlanadigan ushbu asar har bir oʻquvchining stolida boʻlishi kerak.

O'qituvchi uchun usul (Qanday tavsiya qilish kerak?):

O'quvchilarga bu kitoblarni "o'qishing shart" deb emas, balki **"Quyidagi kitoblardan birini tanla, o'qi va undagi senga eng yoqqan bitta xislatni hayotingda sinab ko'r"** deb topshiriq bering. Bu ularning autodidaktik (mustaqil o'rganish) qobiliyatini rivojlantiradi.

Tarbiya fanini o'qitishda o'z-o'zini baholash va refleksiya

Tarbiya fanining asosiy maqsadi o'quvchiga faqat ma'lumot berish emas, balki unda **ichki nazoratni** (vijdonni) shakllantirishdir. **O'z-o'zini baholash va refleksiya** metodlari o'quvchini tashqi baho (o'qituvchining qo'ygan bahosi) uchun emas, balki o'z shaxsini takomillashtirish uchun harakat qilishga o'rgatadi.

Quyida ushbu jarayonni darslarda tashkil etishning amaliy usullari keltirilgan:

1. Refleksiya nima va u nega kerak?

Refleksiya — bu o'quvchining o'z fikrlari, his-tuyg'ulari va xatti-harakatlariga "ko'zgu"da qaragandek nazar tashlashi.

- **Maqsadi:** O'quvchi o'zining kuchli va kuchsiz tomonlarini tushunishi, xatolaridan xulosa chiqarishi.
- **Natija:** "Men bugun qanday yaxshi ish qildim?" degan savol o'quvchining kundalik ehtiyojiga aylanadi.

2. O'z-o'zini baholashning qiziqarli metodlari

Tarbiya darslarida raqamli baholashdan ko'ra, **sifat baholashiga** urg'u berish lozim:

Metod nomi	Jarayon tavsifi	Qachon qo'llaniladi?
"Muvaffaqiyat zinapoyasi"	Chizilgan 3 ta pog'ona: 1. Tushunmadim. 2. Savollarim bor. 3. Tushundim va amal qilaman.	Dars yakunida.
"Yutuqlar savatchasi"	O'quvchi dars davomida o'zlashtirgan bitta ijobiy xislatini qog'ozga yozib "savat"ga tashlaydi.	Mavzu yakunida.
"O'z-o'ziga xat"	O'quvchi o'zining biror yomon odatini tashlash haqida o'ziga va'da yozadi.	Tarbiya soatlarida.
"Sinfdoshim"	Juftlikda ishlash: o'quvchilar bir-birlarining eng yaxshi	Jamoaviylik

Metod nomi	Jarayon tavsifi	Qachon qo'llaniladi?
nigohida"	3 ta sifatini aytishadi.	mavzusida.

3. Refleksiv savollar (O'quvchi tafakkurini uyg'otish uchun)

Dars yakunida o'qituvchi quyidagi savollarni berishi o'quvchini chuqur o'yga toldiradi:

1. **Bilim darajasi:** "Bugun o'rganganlarim orasida men uchun eng muhimi nima bo'ldi?"
2. **Hissiy daraja:** "Darsning qaysi qismida o'zimni juda baxtli (yoki mas'uliyatli) his qildim?"
3. **Amaliy daraja:** "Bugun olgan tarbiyamni ertaga maktabdan tashqarida qanday qo'llayman?"

4. "Refleksiv kundalik" — eng kuchli autodidaktik vosita

O'quvchilarga maxsus "**Mening o'zgarishlarim**" kundaligi tutishni tavsiya qiling. Unda o'quvchi har hafta quyidagi 3 ta savolga javob yozadi:

- **To'xtataman:** Qaysi yomon odatimni bugun qilmadi? (masalan: darsga kechikish, yolg'on gapirish).
- **Davom ettiraman:** Qaysi yaxshi ishimni odatga aylantirdim? (masalan: kitob o'qish, uy ishlarida yordam berish).
- **Boshlayman:** Kelasi hafta qaysi yangi fazilat ustida ishlayman? (masalan: suhbatdoshni bo'lmay eshitish).

5. O'qituvchi uchun eslatma (Etik jihat)

O'z-o'zini baholash va refleksiya jarayonida o'quvchi juda samimiy bo'lishi mumkin. Shuning uchun:

- **Maxfiylikni saqlang:** Agar o'quvchi o'z xatolarini yozgan bo'lsa, uni hamma oldida muhokama qilmang.
- **Xatoni jazolamang:** O'z xatosini tan olgan o'quvchini jazolash emas, balki to'g'ri yo'l ko'rsatib rag'batlantirish kerak.
- **Samimiylilikni qadrlang:** Baho o'quvchining bilimiga emas, uning o'z ustida ishlashga bo'lgan intilishiga qo'yiladi.

Xulosa

O'z-o'zini baholash o'quvchini "**mening taqdirim o'z qo'limda**" degan tushunchaga olib keladi. Bu esa Tarbiya fanining eng oliy cho'qqisidir.

Amaliy taklif: Darsingizning oxirgi 5 daqiqasini "Sukunat daqiqasi" deb e'lon qilib, o'quvchilarga o'zlarining bugungi xatti-harakatlari haqida o'ylab ko'rishni taklif qiling. Bu oddiy usul har qanday ma'ruzadan ko'ra ta'sirliroq bo'lishi mumkin.

3.7.2. “Affektiv, kognitiv va psixomotor ko‘nikmalarni rivojlantirish” moduli
ffektiv, kognitiv va psixomotor ko‘nikmalarni rivojlantirish moduli — bu ta’lim tizimi, psixologiya va kadrlar tayyorlashda shaxsni har tomonlama (boshqaruv, intellektual va jismoniy-amaliy) rivojlantirishga qaratilgan integral o‘quv blokidir.

Ushbu modul Blyum taksonomiyasi (Benjamin Bloom's Taxonomy) asosiga qurilgan bo‘lib, inson faoliyatining uchta asosiy sohasini qamrab oladi:

↓ 1. Kognitiv soha (Intellektual ko‘nikmalar)

Bu soha fikrlash, bilim olish, ma’lumotlarni qayta ishlash va intellektual qobiliyatlarni rivojlantirishga qaratilgan.

- Maqsad: Ma’lumotni eslab qolishdan boshlab, uni tanqidiy tahlil qilish va yangi g‘oyalar yaratishgacha bo‘lgan bosqichlarni qamrab oladi.
- Bosqichlari: Bilish → Tushunish → Qo‘llash → Tahlil (Analiz) → Sintez (Yaratish) → Baholash.
- Natija: Muammolarni mustaqil hal qilish, mantiqiy va kreativ fikrlash qobiliyati.

2. Affektiv soha (Hissiy-emotsional ko‘nikmalar)

Bu soha his-tuyg‘ular, qadriyatlar, munosabatlar, motivatsiya va emotsional intellekt (EQ) bilan bog‘liq.

- Maqsad: Talaba yoki xodimning darsga, kasbga, jamiyatga va o‘z-o‘ziga bo‘lgan munosabatini ijobiy tomonga o‘zgartirish.
- Bosqichlari: Qabul qilish (tinglashga tayyorlik) → Javob berish (faol ishtirok) → Qadrlash (ahamiyatini tushunish) → Tashkil etish (qadriyatlarni tizimlashtirish) → xarakterga aylantirish.
- Natija: Empatiya, jamoada ishlash, mas’uliyat, yetakchilik va stressga chidamlilik.

✂ □ 3. Psixomotor soha (Jismoniy va amaliy ko‘nikmalar)

Bu soha miya signallari hamda mushaklar harakati koordinatsiyasini talab qiladigan jismoniy asbob-uskunalar bilan ishlash va amaliy ko‘nikmalarni o‘z ichiga oladi.

- Maqsad: Nazariy bilimlarni amaliyotda harakatlar orqali aniq va tez bajara olish darajasiga yetkazish.
- Bosqichlari: Seziş (kuzatish) → Tayyorlik → Taqdid qilish (namuna asosida bajarish) → Mexanizm (ko‘nikmaning shakllanishi) → Mukammal bajarish → Adaptatsiya (moslashish va yangilash).
- Natija: Texnik uskunalar bilan ishlash, jarrohlik amaliyoti, sport, rasm chizish, asboblarni to‘g‘ri boshqarish kabi professional amaliy ko‘nikmalar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Huquqiy-me'yoriy hujjatlar

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" PF-60-son Farmoni, - T.: 2022.
- 2.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-5712-son Farmoni, - T.: 2019.
- 3.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi "2022- 2026-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida" PF-134-son Farmoni, - T.: 2022.
- 4.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 26-maydagi "Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi hamda uning tizimidagi tashkilotlar faoliyatini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-79 son Farmoni, - T.: 2023.
- 5.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi "Maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-231-son qarori, - T.: 2024. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari
- 6.Mirziyoyev Sh.M., Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017-yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017-yil 14-yanvar // Sh.M. Mirziyoyev. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 104 b.
- 7.O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2020-yil 29-dekabrdagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. (2020-yil 29-dekabr).

Maxsus adabiyotlar

1. Ishmuhammedov R.J, Yuldashev M.A, Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. // Toshkent. – “Nihol” nashriyoti, 2013.
2. Ixtiyorova O'. “Umumta'lim maktablarida pedagogik kengash faoliyatini tashkil etish”. Science and innovation/ Xalqaro konferensiya (To'plam). -T., 2024, 718-723 betlar.
3. Jalilov K. Baholash nazariyasi asoslari. – Toshkent. “Akademnashr” nashriyoti. 2022. – 252 bet.
4. Sh.Kurbaniyazov, A.Mamatov, Sh.Muhammadjanov, N.Ismoilov, S.Maxanov. Innovatsion ta'lim texnologiyalari va vositalari: Maktabgacha, umumiy-o'rta ta'lim, oliy ta'lim va boshqa ta'lim tashkilotlaring pedagog 16 kadrlari uchun o'quv-uslubiy qo'llanma. O'zbekiston Respublikasi Ta'limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi. Toshkent – 2024. 130 bet.
5. Allamova Sh. “Umumta'lim maktablarida aralash ta'lim metodikasini ishlab chiqish”. Science and technologies/ Xalqaro konferensiya (To'plam). -T., 2021, 228-232 betlar.
6. Axmedova M. “Pedagogik konfliktologiya” // O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2016.
7. Azlarova M.M. “Inson resurslarini boshqarish” / O'quv qo'llanma. – T.: 2019.
8. Sharipov Sh., Zokirov I., Tohirov O'. va b. Umumiy o'rta ta'limning kasbga yo'naltirilgan mazmunini klaster texnologiyalari. Metodik tavsiyanoma. – T.: «ABU MATBUOT-KONSALT», 2012.
9. Sharipov Sh.S., Vorobyov A.I., Muslimov N.A., Ismoilova M. Kasb ta'limi pedagogikasi. - Toshkent., 2005. - 58 b.
10. Tolipova J. Pedagogik kvalimetriya. O'quv qo'llanma. TDPU. – Toshkent. 2017. 160 bet
11. Tony Wagner. “The Global Achievement Gap: Why Even Our Best Schools Don't Teach the New Survival Skills Our Children Need - and What We Can Do About it” Aug. 2009.
12. Bradley Lightbody. Advancing Learning Within and Beyond the Classroom: Resetting Pedagogy for the Online Era. Routledge. 2021.
13. Cahit Erdem, Hakkı Bağcı, Mehmet Koçyiğit.. 21st Century Skills and Education. Cambridge Scholars Publishing. 2019.

14. David Seymour and Maria Popova. 700 Classroom Activities. Macmillan Publishers, Ashford Colour Press Ltd, 2007
15. Garton S., Copland F. & Burns A. Investigating global practices in teaching English to young learners. British Council. 2011.
16. Intania Harismayanti, I Nyoman Adi Jaya Putra, Made Hery Santosa. Gamification in English Teaching and Learning. 2020.
17. Jeremy Harmer. How to teach English. Addison Wesley Longman Limited, Malaysia, 2001.
18. Lyle F. Bachman. Language Testing in Practice: Designing and Developing Useful Language Tests (Oxford Applied Linguistics). 2021.
19. Michele O'Connor Fox. Implementing 21st century skills: A paradox in a traditional world of education? - College of Saint Elizabeth. 2011.
20. Petro Kromar. The Use of Video Material in the 21st Century EFL Classroom. 2017.
21. Shin J.K., Savic V., Machida T. Young learners in a multilingual world. TESOL Press. 2021